

ТКИ ЗІ СВІТ

ІР СОСЮРА
 (1898—1965)
 чих виборк
 «Ластива»

критичного поетичного вияв
 ідейний поет. аналогічно до дер
 раїнських жертв літературис
 ретського насилля, опинився вс
 змілий більшовицького «сопреал
 я звелчання національно-вбачч
 курсу Кремля, втрачаючи органі
 чинг для своєї поетичної творч
 остиши національний творч
 стейкий відражк поетичною і
 епересвідомитого

НИТОР ОЛЕГ
 «Ютецький»

у Савосині укр
 не вникає як
 ехрива, що
 жодної
 ішає

ураховуючи
 малим відт
 зразок п
 у «Великій
 сепривна
 окремий
 року укр
 Радна д
 Шер

«ова.
 с того дому.
 «втякують по-старому.
 Гомі

ЛІТОВСЬКА
 існі та оригінал.
 ри писав в місце
 «Батра

оричної точності
 родовічок Нови
 алителі в полт
 «Батра

у Видавнич
 вишла пра
 БОГДАНА РУБАКА
 ДІВЧИНІ БЕЗ КРАЇНИ
 в мистецькому оформленні
 Оксана Тоговорочні
 В. Барка, В. Держа
 Калитовська, І. Ко
 ченко, В. Ле
 мий, А.

Видавничтво Юліяна Сергія
 діасporiana.org.ua

ідьмо зі мжото!

овання мо.
 ошесі тр
 пооди
 и ант
 пе
 інай
 паро
 мш
 годі
 на с
 вперше
 носите
 лх с
 алогіч
 бують
 пізації
 порфг
 зм цьог
 та вистр
 то
 зупиняльк
 майбутн
 «ІІІ»
 з спів-
 Тх місце
 всім умі
 Астралян

тату б
 пер
 Сер
 Влст
 Черн
 «ова.
 с того
 дому.
 «втя
 коут
 ють по-
 старом
 у.

«ова.
 с того
 дому.
 «втя
 коут
 ють по-
 старом
 у.

ЛІТОВСЬКА
 існі та
 оригінал.
 ри писав
 в місце
 «Батра

оричної
 точності
 родовічок
 Нови
 алителі
 в полт
 «Батра

у Видавнич
 вишла пра
 БОГДАНА
 РУБАКА
 ДІВЧИНІ
 БЕЗ
 КРАЇНИ
 в мистецькому
 оформленні
 Оксана
 Тоговорочні
 В. Барка,
 В. Держа
 Калитовська,
 І. Ко
 ченко,
 В. Ле
 мий,
 А.

«ова.
 с того
 дому.
 «втя
 коут
 ють по-
 старом
 у.

ЛІТОВСЬКА
 існі та
 оригінал.
 ри писав
 в місце
 «Батра

оричної
 точності
 родовічок
 Нови
 алителі
 в полт
 «Батра

у Видавнич
 вишла пра
 БОГДАНА
 РУБАКА
 ДІВЧИНІ
 БЕЗ
 КРАЇНИ
 в мистецькому
 оформленні
 Оксана
 Тоговорочні
 В. Барка,
 В. Держа
 Калитовська,
 І. Ко
 ченко,
 В. Ле
 мий,
 А.

HANNA CHERIN

¡VENGAN CONMIGO!

(Reportaje)

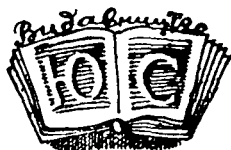
EDITORIAL JULIAN SEREDIK

BUENOS AIRES — 1965

ГАННА ЧЕРІНЬ

ЇДЬМО ЗІ МНОЮ!

(Репортажі)

ВИДАВНИЦТВО ЮЛІАНА СЕРЕДЯКА

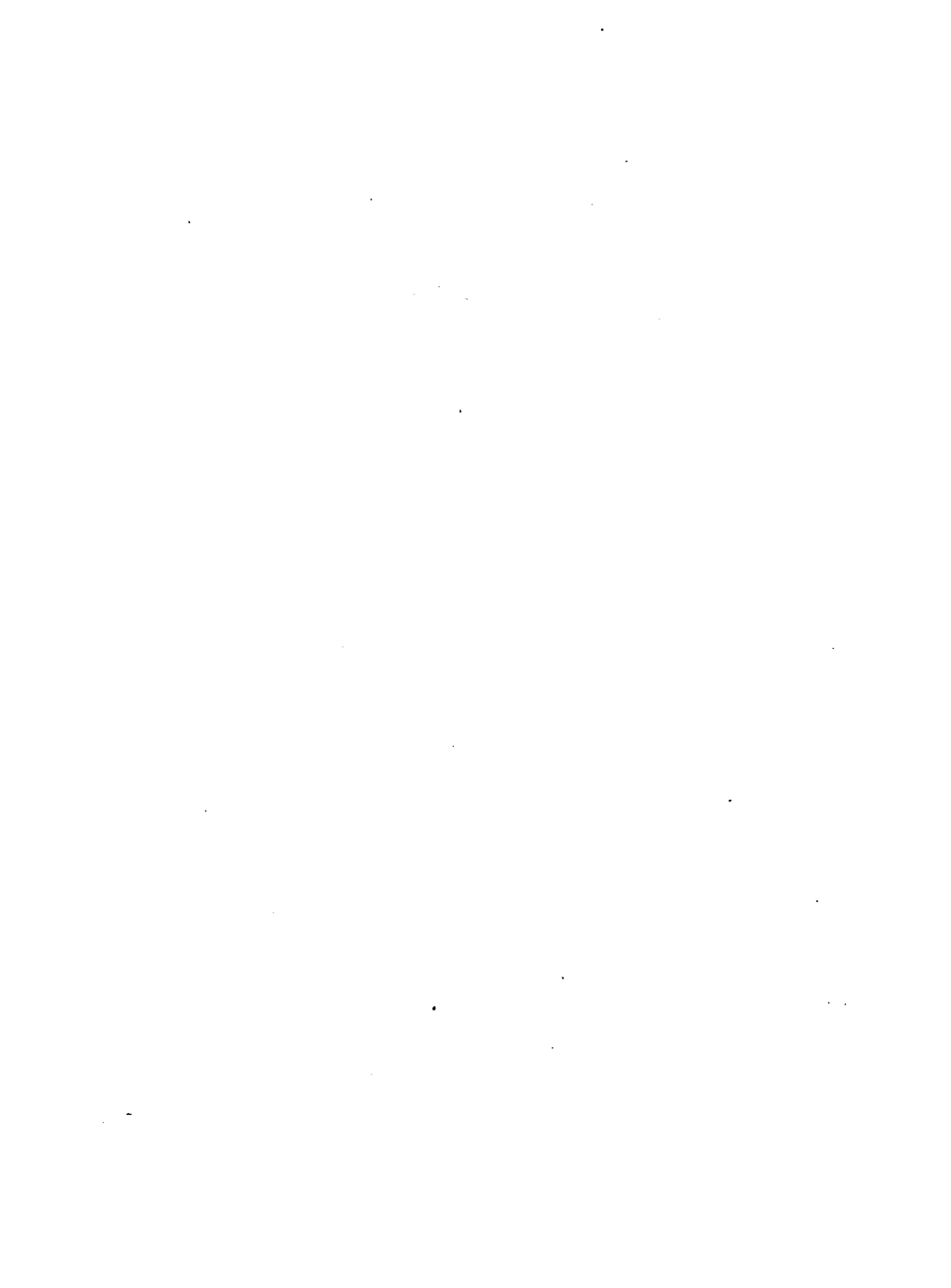
БУЕНОС - АЙРЕС — 1965

Обкладинка Бориса Крюкова

Танна Терієр

Читальня української молоді
"ПРОСВІТА"
1. Тімур. А. Шептарського
Філадельфія — 23-а і Браун вул.

С Л О В О Д О Ч И Т А Ч І В

“Це для тебе, любий мій читачу,
Я складаю мого серця твір.
Із тобою я сміюсь і плачу, —
Я завжди з тобою, вір-не-вір...”
(Ганна Черінь: “Моїм читачам”).

В творчості українських еміграційних письменників мало присвячено місця репортажів, хоч репортаж в сучасній літературі інших народів відіграє значну роль. Причина вбогости нашої літератури на репортаж мабуть та, що мало хто з українських еміграційних письменників має можливість подорожувати, а без подорожування — творити репортаж таки годі.

Ганна Черінь, яка здобула тривке місце в нашій літературі як ніжна поетеса, на цей раз дарує українському читачеві свої репортажі п. н. “Їдьмо зі мною!”. У цих репортажах авторка “подорожує” разом зі своїми читачами від руїн Берліну почерез різні стейти Північної Америки та провінції Канади, і закінчує їх у Вашингтоні під час відкриття пам’ятника Шевченкові.

“Їдьмо зі мною!” це не сухий опис подорожі зі статистикою проїханих кілометрів і переліком побачених осіб. “Їдьмо зі мною!” — це твір чуттєвої вдачі авторки, це спостережливий вияв її гострого пера і обсерваційного змислу, в якому зафіксовано незначні дрібниці і події життя, повз які звичайні люди проходять мовчки, часто не добачуючи їх. Коли в повісті чи в оповіданні автор видумує героя, ним “порушує” і творить відповідні ситуації, то в репортажі навпаки: герої — це живі люди, і авторові не приходитьсь видумувати ніяких історій, тільки взяти на папір те, що побачив і почув, взяти життя таке, яким воно є, і в рамках тієї дійсності написати твір, в якому читач знайде заінтересування. На базі цього треба сказати, що Ганна Черінь, як авторка репортажів, справилась по-майстерному зі своїм завданням. Вона провадить свого читача від однієї поїздки до другої без накопичення зайвих слів, підводить чимало місця загальним нашим проблемам, а коли

й пише про свої особисті пригоди чи клопоти, вони не перевантажують репортажу, тільки його оживлюють і надають родинної атмосфери. Під час читання таких рядків нам видається, що Ганна Черінь — наша близька знайома, і ми разом з нею переживаємо всі пригоди, бо ж “їдемо з нею”. Оця безпосередність в’яже авторку духово з читачем, дозволяє вглиблюватись у всі заторкнені в репортажах справи і ждати, коли-то авторка поїде знову у подорож, щоб дати читачам черговий репортаж.

Ганна Черінь — непересічний талант українського чорнозему, що силою жорстокого закону війни був перекинутий на інший континент. Але той талант не пропав, а розвинувся у передову силу літературного еміграційного Парнасу, і Ганна Черінь віддає його на службу українському народові. Улас Самчук у передмові до збірника її дитячих творів п. н. “Братік і сестричка” писав про Ганну Черінь ось так:

“Авторка цієї книги не представила нам ні дат, ні інших фактів своєї біографії, однак ми знаємо її протягом не так вже коротких, передовсім еміграційних років, з її чисельних поезій, гуморесок, статей, репортажів, розкиданих у нашій пресі, слівце всіх без винятку, так званих, напрямків і родів”.

До цього “портрету” авторки, начеркненого одним з найбільших сучасних українських письменників, що ж можна ще додати? Нічого! Така є Ганна Черінь, авторка репортажів, що тепер, з цією книжкою, вирушає в нову подорож — до серця українського читача.

Видавництво

ПІД БОМБАМИ В БЕРЛІНІ

На перехресті в Нідершенгавзені стояв невеличкий будинок, ніби нашвидко змайстрований для якоїсь тимчасової ролі — може для крамнички або для майстерні... Вся передня стіна була зайнята вікнами, обрамованими в вузькі панелі. Не знаю, для чого цей дім був первісно призначений, що в нім перед тим було, але в тяжкій, тривожній році 1942, коли я вперше сюди ввійшла, тут містилася редакція українського видавництва "Голос".

"Видавництво "Голос". Власник Б. Г. Кравців", — німецькою мовою було написано над дверима. Ну, то я добре втрапила: саме Богдана Кравцева мені й треба побачити. Я тихенько постукала в двері. Відповіді нема. Зміркувавши, що в часи, коли навколо розриваються бомби, треба стукати голосніше, я приклала більше сили. Все одно ніхто не відповідає — а двері незачинені. Ввійшла — і ходжу по кімнатах, як в зачарованім замку, шукаючи тут хоч однієї душі. Коли виходить з однієї кімнати молодий чорнявий мужчина з сіро-синіми очима і запитує:

— А хто це тут ходить-бродить, мені спокою не дає? Мене вразило те, що незнайомиць говорив віршовим ритмом.

... Це я, шукаю пана редактора Богдана Кравцева.

... Його тепер нема, і всі пішли додому, — так само ритмічно продовжував незнайомиць. — Але я буду радий вам допомогти у вашій справі, якщо лиш зможу.

І він назвав своє ім'я. Це був Василь Барка. Він запросив мене до "своїєї" кімнати. Удень тут працював один із відділів видавництва, а наніч мостив собі постіль на канапці Василь Барка. Досі я, з причин зеленої молодости, ніколи ще не читала його творів, але одразу була вражена оригінальністю його мислення,

цікавими розповідями... В найсірішій буденній подорожі Василь Барка умів знайти поезію:

— Ось чуєте? Крап-крап-крап... І як мелодійно, ритмічно... Добрий композитор міг би на цьому створити прекрасний прелюд. То наша водогінна труба протікає, а справити нема кому. Мужчини на фронті, а жінки їх тут не замінять... Ну, то я відро підставляю, і цокають мої краплі, мов годинник. Погляну у відро — скільки води накрапало — і знаю, котра година.

В той час Німеччина була убога і обдерта. Жінки ходили в грубо тканих сукнях і дерев'яних черевиках. Шкіряні черевики були недоступним люксом і наводили підозру ссекуляції. А молодість дівоча, навіть в таких невідрадних обставинах, жадала веселих, у квіти, вбрань, зачісок з "викрутасами", що їх частіше доводилось робити в поїзді, бо вдома бомби не давали... Зі старого жакета змайструвала я собі величезний синій берет і прикрасила його крильцями якоїсь синьоперої пташки. Барці сподобався мій екстравагантний убір, і він тут же охристовив мене "Синьою птицею з голубиними руками"... Пізніше, взимку, коли я страшенно обморозила руки, прізвисько було перевернуто на "Голубину птицю з СИНІМИ руками"...

Другого дня я прийшла в робочі години і без жодних формальностей була прийнята на працю. Редактор Кравців не сказав мені, що я маю робити, бо тут всі робили те, що мало бути зроблено. Ніхто не перебаранчав і не гребував жодними обов'язками: треба написати статтю — згода; треба сісти на експедицію — гаразд; треба упорядкувати картотеку — з великим задоволенням; треба винести сміття... ну що ж, і те можна робити. Люди радше шукали роботи ніж тікали від неї, бо штат нашого маленького видавництва, котрому німці зв'язали крила і не давали розмахнутися, був несумірно великий, так ніби Бог зна які видання тут виходили — а насправді ж, одна тільки газетка "Голос" ледве виходила на світ Божий, та й то треба було її спершу дати на німецьку цензуру, а потім уже, з їх благословення, виходило чергове число. Комічним було те, що Східне Міністерство і так надсилало нам ма-

теріяли, що мусіли бути використані в газеті, а потім ми знов з української мови перекладали на німецьку те, що тільки но переклали з німецької на українську. Правда, людей в нас було досить, і можна було пере-ливати з пустого в порожнє.

А було нас у видавництві так багато через те, що добрячий наш і сердечний "Батько Богдан", як ми його, не дивлячись на ще молодий вік охрестили, через усякі "ферботен" приймав та й приймав наших людей до свого захисту. Так він урятував десятки українських інтелігентів від злиднів, політичного переслідування та остівського тавра. Кожного дня з'являлися заморені, виснажені нові люди, і Батько Богдан давав їм змогу притулитися у нашій "рукавичці", що дуже розбухла і загрожувала тріснути... Дехто лиш пересиджував тут кілька днів, а потім переправлявся у більш безпечне місце, інші ж ставали членами нашої великої "голосівської" родини.

Життя наше справді пливло по-родинному, і не одне подружжя зформувалося тут серед молоді і старших. Тут стрів свою пару теперішній редактор "Голосу Лемківщини", гуморист Степан Вусатий — Женецький. Що то сміху було, коли ми в один голос виспівували калямбур: ЖЕНЕЦЬКИЙ ЖЕНИТЬСЯ! Потім побралися Повхан із Юлею; Флоринський "медував" із своєю молоденькою дружиною Оленою; Василевський знайшов собі дуже сердечну німочку, що приєдналася до нашої родини; багато інших пар формували надійні матримоніальні комбінації, включно із авторкою цих спогадів... А крім того, майже всі наші одружені співробітники працювали у видавництві разом із своїми дружинами, — так що атмосфера "Голосу" була суто-родинна. До редактора часто приходила на працю його дружина з маленькими дітками, Дзвінкою і Гордійком, з котрих перша нещодавно вийшла заміж, а другий став бравим офіцером Вест-Пойнту...

Після праці і в неділю голосівці ходили один до одного в гості, збиралися на вечірки та імпровізовані літературні вечори. Майже кожний був поет або письменник! Бомбардування і воєнні труднощі не спиняли

нашої життєрадісности і віри в краще майбутнє.

Вранці ми досить своєчасно, як бджоли до вулика, зліталися до нашого українського осередку. Кожен сів до свого або чужого столу, брався за листи, картки, статті, газети. Матеріялу для часопису не бракувало нам ніколи, бо при видавництві згуртувалися мало що не всі відомі на еміграції письменники і журналісти. Тільки, шкода, німці нас дедалі тяжче притискали, не дозволяючи нічого, що могло би пропагувати вільну Україну, а натомість вимагали до глупоти нудної і безглуздої агітації за гітлерівську Німеччину, вассалом або навіть рабом котрої бути є велика честь... Редактор Кравців робив усі можливі маніпуляції, щоб протягнути в газету свіже українське слово, щоб підтримати на дусі знедолених і оплюгавлених українських "остарбайтерів", для котрих наша газета властиво і була призначена. Німці вимагали від оствівців, щоб ті, грубо і брутально биті в лице, вихваляли зі сльозами радости "прекрасну Німеччину"! Тільки божевільним могла прийти в голову така макабрична ідея, і її провідником мав би бути наш "Голос"!

Всі ми так чи інакше розуміли по-німецьки, але переклади з української мови на німецьку — це була гра з вогнем і ходження по гострім лезі. Для такої еквілібристики ми мали у видавництві дуже цікаву і спеціальну особу, єдину чужоземку в нашім товаристві — Фрау Мінц. Це була старша жінка, з вигляду дуже схожа на мишку: маленька, зі жвавими, бігаючими і в глибині переляканими очима, з дрібними рисами сірувато-жовтого обличчя, завжди, і влітку, і взимку, загорнена в стареньке пальтічко з облізлим комірцем, щось ніби також мишаче хутро; вона завжди трусилася, терла руки, щоб нагрітися, і втягувала свою і так коротку шию в комір. Але голову мала завжди непокриту. Може то вона від страху так мерзла і тряслася?! Бо вона говорила кількома мовами і видавала себе за француженку із Ельзасу, але ніколи ми не чули від неї про жодних родичів чи знайомих. Так наче вона з неба впала... Часом вона починала оповідь із свого, як видно, дуже цікавого і бурхливого минулого — і раптом на

півслові спинялася і переводила розмову на наш переклад. Ми вирішили, що вона певно була жидівка. Для нас це не робило різниці, бо як працівниця вона була нам потрібна і незамінна. Через те, що я досить добре справлялася з німецькою мовою, мене спарували із Фрау Мінц перекладати наш матеріял для цензури. Редактор викликав мене на розмову і дав вказівки — викручувати такий переклад, щоб він був ніби і правильний, щоб не можна було причепитися, але щоб українські тенденції та інші потрібні речі були добре приховані. З кількох синонімів завжди можна вибрати один найкращий для маскування, і в цім ми з Фрау Мінц дійшли до перфекції. Часом переклад нам ішов гладенько, а інколи ми спинялися, і Фрау Мінц мучилася та перебирала всі можливі варіанти, і по-німецьки, і по-французьки аж поки я не затверджувала відповідну форму. Тоді Фрау Мінц швиденько і чистенько вибила текст на машинці своїми мишачими лапками. Вона дуже тішилася, що я вмю і по-французьки, а мене щось підштуркувало заговорити колись до неї по-жидівськи. Ми з нею любили вдвох працювати і справді були нерозлий-вода, бо ані мені без неї, ані їй без мене роботи виконати не можна було.

Як я вже згадала, письменників і журналістів нам не бракувало, і коли б лише в Німеччині не було так злиденно, багато творів було б за той час написано, бо наші літератори, поза працею і на праці, мали досить часу для творчості. В редакції у нас, крім молоді, не було "звичайних" людей. Всі були люди з вищою освітою і дипломами — письменники, поети, музикологи, професори, педагоги, інженери... Всі вони тулилися тут, тікаючи від німецького переслідування, бо німці нещадним замахом стинали ті голови, що вивисувалися над сірою остівською масою. Тут були брати Музиченки, що з них один, Юрій, пізніше став основою "Нового Руського Слова" — людина безмежно талановита і дотепна, але абсолютно безпринципна і безідейна. В ті часи його "хвороба" ще не набрала загрозливих розмірів, і він писав досить добрі статті та есеї. Богдан Кравців стояв як олімпієць на вершинах Поезії.

Барка вже зформував свій поетичний стиль і змушував себе не писати більше двох рядків поезії на день, щоб не знецінювати своєї "продукції". Писав рясні оповідання Василевський, що потім зник з літературного виду. Починав свої оригінальні новели молодий Флоринський. Степан Женецький тоді ще не писав, і хоч уже був вусатим, проте ще не був Вусатим. В той час основним для нього було одружитися з Олею, і він того успішно досягнув. Як "темний демон", поза лаштунками прокрадався Тодось Осьмачка. Його вже тоді мучила манія переслідування. Крім того, у нас була сила талановитих дописувачів, і пошта від них приносила радість для цілого нашого колективу. Літредактор Наталя Сніжна бігла весело із "свіжими" віршами від Василя Опуфрієнка... Дуже ми любили і короткі, запашні, як вишні з дерева, вірші Василя Доктора, що він їх нам надсилав просто на поштівці. Де ви тепер, Василю? Відгукніться!

Українські працівники в Німеччині засипали нас листами, повними носталгії, скарг і сповідань. Ми для них були єдиним місцем, куди вони, знедолені і безправні, в той час могли звернутися. То вони і зверталися до нас у всіх своїх справах, від документів до кохання. Одна галичанка скаржилася, що їй причепили "оста" і просила нас допомогти їй від того звільнитися.

"Слава Ісусу Христу!", — починався її лист. "Найдорогий Український Комітет! Пишу до Вас прозьбу, щобисти виробили виказку, щоби я не носила ост, бо поліція мене чіпає за ост, авже заплатила 9 марок кари. То я Вас ласкаво прошу, щобисти виробили виказку, а висилаю Вам метрику і фотографію одну, котрі є потрібні на вироблення виказки. Слава Україні!"

Другий українець скаржився, що його "арбайцап" *) не пускає "на урльоп" **) і закінчував свого листа енергійним ультиматумом: "А як не можна на урльоп, то забирайте мене у військо!"

Войовничі настрої, породжені відчаєм, дали нам і

*) Arbeitsamt (нім.) — Уряд праці.

**) Urlaub (нім.) — відпустка.

такий парадокс, як лист від хлопця, що хотів "зі зброєю в руках боронити свою Батьківщину від большевицької навали зі сходу і капіталістичної бюрократії з заходу". Деякі прохали "розузнати продуктивність", що належить робітникам зі Сходу, бо їх годують неїстивною "баландою", а "добру зупу" дають тільки тоді, як приїжджає комісія. Коли ж робітники куплять де салати ("А Ви знаєте, що це таке", було написано в листі), то при вході в табір салату одбирають, ще й б'ють.

Українці на фармах найбільше терпіли від самоти. Один із них зворушливо описував у листі до редакції свій роман із сусідньою дівчиною. Немов Пірам і Тісба, вони платонічно кохалися розмовами через паркан, бо господар не дозволяти їм стрічатися. Господар, як писав українець, "пильнував мене, як пильнувала моя мати рябеньку курочку, яка не хотіла ложити яйця вдома, а завжди тікала до сусіди". ..Господиня вічно сварилася і одного разу сказала наймитові, що українка-сусідка може мати від нього дитя. "О, любий Друже!" — патетично звертався до редактора хлопець. — "Що зі мною тоді діялось!.. Адже я не можу вільно поговорити, а звідки ЦЕ могло трапитись? Чи ЦЕ може перейти при розмові, між словами, які крадькома перелітають з уст в уста, щоб не помітила господиня?!"

Інший українець в листі питався нас, як би йому одружитися з дівчиною, що живе за сімдесят кілометрів від нього. "Через телефон", — відколов один із наших голосівських жартунів, але ніхто не засміявся...

Одержували ми багато літературних дописів, особливо віршів, із мораллю триматися свого народу:

"В чужинців краще не влюбляйся,

Люби свого і умирай.

Із чужинцями не кохайся...

Писала б ще, бумага край".

Дехто з дописувачів питався, скільки треба заплатити, щоб надрукували його вірш у газеті. Авторського гонорару ніхто не домагався. Нарешті, один дописувач прислав такого листа, що, як на долоні, розгортав перед нами цілий тактичний плян:

"Поважані Панове! Будьте такі ласкаві пояснити

мені: 1). Хто підлягає під "Staatenlos"? *) Які права і обов'язки? 2). Яка пропорційна вартість райхсмарки, італійської ліри та швейцарського франка? 3) Чи була би можливість отримати відпустку по 11 місяцях перебування в Німеччині, а по відпустці вписатися у військову частину у Франції як слюсар по автомашинах? Дякую щиро за повідомлення" (Підпис).

Згодом до голосівської сім'ї приєднався Анатолій Калиновський, що разом із Кандієвим, Музиченком і кількома молодшими стали осередком голосівської сатири. Стали сипатися "підпільні" й одверті епіграми й пародії, анекдоти і травестії. Інколи нам досипав перцю і звичайно поважний мрійник Барка. Йому належить одна із кращих епіграм на одну із співробітниць. З деяких причин, не можу навести тут цієї епіграми, але всі голосівці її пам'ятають.

Ми вирішили видавати гумористичну газету. Звичайно, про друк і мови не було в умовах вже майже програної німцями війни. Ми зробили "крок назад" і вилили нашу сатиру, що так і рвалася з грудей, у форму стінної газети. Анатолій Калиновський запропонував назвати нашу стіннівку "Марабу", і ніхто йому не перечив, хоч, як виявилось згодом, ніхто як слід не знав, що то за марабу. Спитали Калиновського, і він нам пояснив, що це досить похмура на вдачу птиця, що їжитья ввесь час і ховає шию в комір свого настобурченого пір'я.

— Як наша Фрау Мінц! — вирвалося у мене.

— Фрау Мінц багато більше гумору має, — заперечив Калиновський. — Але щось подібне.

Отже, назву "Марабу" ми взяли по контрасту. Газета ж була дуже весела і влучна. Тут же на стіні була прилаштована скринька для дописів, а в першому номері гримів такий віршований заклик:

КОЖНОМУ СМЕРТНОМУ БОЖОМУ РАБУ
МОЖНА І ТРЕБА ПИСАТЬ ДЛЯ "МАРАБУ".
ТІЛЬКИ ДЛЯ ГЕНІВ НЕМАЄ МІСЦЯ В НАС —
ХАЙ НА НАС НЕ ТРАТЯТЬ ГЕНІЯЛЬНИЙ ЧАС!

*) Staatenlos (нім.) --- бездержавний.

Під "геніями" в нас розумілися "псевдогенії", що зависоко дерли носа.

Кожного ранку редколегія сягала до скриньки, і там знаходився завжди новий і здебільшого дуже вдалий матеріал. Наперекір війни, була ключем молода, невимушена життєрадісність. Епіграми, беззлобні але гострі пародії, травестії, де в одежі Гомерових героїв легко було пізнати наших співробітників — і безкоштовна гра слів. В описі лицарського поединку легко було пізнати суперечку двох наших співробітниць, з котрих одна "їхала на МАРАБСЬКІМ коні на МАРАБІИ, пускаючи очима МАРАБІСИКИ..." Ну, а в першій числі, звичайно, був дотеп про те, що наш "Голос" в Німеччині не має права голосу...

За дотепи звичайно ніхто не ображався. Це вважалося неетичним і нетовариським. Дехто ковтав пародію, як рибку з кістками, і кисло посміхався, — але одного разу "марабісики" натрапили на спротив. Саме за те, що ніхто б і не сподівався.

Була в нас статечна подружня пара, панство Линники, люди поважні, солідні і сумлінні, що дуже любили і шанували один одного. Пан Линник старанно виконував свою працю в адміністрації, а пані Линник також працювала, і в час обідньої перерви любовно готувала їжу для свого чоловіка, припильнуюючи, щоб на дванадцятую годину все було готово. Як я вже сказала, жили ми в "Голосі" по-сімейному, і, кому було не лінь, міг собі куховарити тут же в кухенці. Отож, один із авторів "Марабу", описуючи наші харчові проблеми, прославив у своїй "поемі" подружжя Линників. От ніби співає із кухні пані Линник:

"Ой, прилинь, прилинь,
Любий Линнику,
Скоро цвельф **) годин
На годиннику..."

Линники, особливо пані, дуже за те сердились. Спо-

**) Zwelf (нім.) — дванадцять.

діваюсь, що тепер вони вже пересердилися. Ну що ж, вони, були не з МАРАБІВСЬКОЇ породи... Але за них була відплата: хтось кинув до марабівської скриньки гостру і дотепну сатиру на романтичні флірти авторки цієї поеми. Довго ми не могли здогадатися, хто це написав, і мабуть би й ніколи не дізналися, коли б наша секретарка, Олена Флоринська, сама до того не призналася. Ні до сих пір, ні потім, Олена нічого не писала, а тут раптом таке втнула, та ще й віршами!

З харчами було погано. Деякі голосівці просто голодували і худнули на наших очах. Василь Барка придумав пекти гарбузи, і, поки вони нам не надокучили, ця їжа була в нас дуже популярна. Хлопці навмисне до дівчат сваталися, щоб гарбузи діставати! В обідню пору складалися продуктовими марками і групками варили суп чи картоплю. Щоб не марнувати їжі, "очок" з картоплі не вирізували. Одного разу наша компанія ласувала варениками. Одна ліпила, друга варила, а решта сиділи й облизувались. Тут де не взявся наш "Мєфістофель" — Тодось Осьмачка.

— Просимо до вареників, пане Тодосю, — запросили ми його.

— А з чим? — запитав він.

— З картоплею.

— Просимо до вареників, пане Тодосю, — запросили ми його.

Часто ми йшли до німецьких їдалень, шукаючи доброго "штаму", цебто, такої страви, на котру не треба віддавати марок м'яса або товщу, бо тих марок нам лиш на початок місяця вистачало. Ми їли купи шпіна-ту або неприсмаченої капусти, а через годину знов були голодні, як вовки. Що було дуже дивним, то це те, що рибу в Німеччині давали без марок, тільки її важко було "зловити". Найкращим "риболовом" був у нас пан Пшик. Як він де напав на рибу, то навіть не сідав до столу, а самовідречено біг назад до редакції і весело викрикував: "Риба!" Тоді ми всі зривалися і юрмою кидалися за ним. Часом траплялося, що пан Пшик по-

милявся або що рибу вже розібрали — тоді він мусів рятуватися від нас.

Пана Пшика всі любили. Він був високий, веселий, з дещо заширокими устами, як то описано в одному із творів Кобилянської, і дуже зарадний. Він залюбки обмінював нам марки на все, що нам було потрібно. Через нього можна було дістати матерії на сукню або черевики. Кожного разу, як був великий налет, берлінцям видавали сто грамів справжньої кави — найкращу валюту в Німеччині. Тоді Пшик вимінював нам на каву хліб, нитки, пшоно... Не виглядало, щоб він мав із того будь-яку наживу. Він просто любив бізнес. Прізвище його настільки вже було використане в льокальних жартах, що коли "МАРАГУ" спробувало витягнути з цього ще один дотеп, вийшов ПШИК. Зі свого прізвища сам пан Пшик тішився, бо що іншого міг робити? Він розповідав, що одного разу зацікавився із дуже симпатичною панною. Вони вже кілька разів провальсували і один одному сподобалися. Їх представили тільки по імені, і пізніше панночка поцікавилася:

— Як ваше прізвище?

Пшик, — відповів кавалер.

— Що-о-о???!! — аж присіла панночка... (пан Пшик і показував, як саме вона присіла). Роман "сквасився", і хоч пан Пшик розповідав про те з усмішкою, проте видно було, що справді йому не так уже й весело... Останнім дотепом на Пшика було те, що він ніби то подав до газети оголошення: "Іван Пшик міняє ім'я на Леонід Пшик".

Одного весняного дня року 1944 вирішили ми скромно відзначити сорокаліття нашого редактора Богдана Кравцева. Були, здається, печені гарбузи або ще якісь люксуси, був букет весняних квітів для Редактора, промови і спеціальна серенада, укладена на мотив "Де згода в сімействі". Ми всі з захватом і любов'ю співали рядки:

Як сонце із тумана,
Подав нам Бог Богдана...

На закінчення свята, ми всі стали до колективної світ-
лини і трохи поштовхалися ліктями за те, щоб стати
ближче до іменинника...

А війна лютувала все дужче і дужче... Щоночі ви-
ли сирени, виганяючи людей з помешкань. Всі тримали
попаковані невеличкі валізи з найдорожчим майном,
несучи їх із собою в підземелля. Багато хто вже не
мав куди повертатися і лишався "розбомбленим". Вже
двічі мене засипало під руїнами, і чудом нас відкопа-
ли з-під каміння. Берлінці жили на залізничних стан-
ціях, під час тривоги тікаючи в підземелля; спали по-
котом на підлозі, і ніхто не скаржився, так ніби ціле
життя так робили. Часом вже не можна було вчасно ді-
статися на працю, бо шляхи були понищені бомбами,
але німці майстерно і швидко ліпили розбите до купи,
і життя йшло далі. Нікого з наших співпрацівників,
слава Богу, не убило, хоч під час одного налету виби-
то всі наші вікна, і тепер ми їх затулили диктом.
Вже тепер не царював Василь Барка сам у редакції —
там тулилися всі бездомні, "розбомблені" голосівці.
Спали на канапах, на столах і на кріслах. Одна дівчина
втекла до редакції від свого німця-нареченого, тільки
через ту зневагу, що його нарід чинив нашим остівсь-
ким робітникам. Тепер і вона тулилася в редакції на
двох стільцях у передпокою. Одного разу моя симпа-
тія пішов мене проводити аж на другий кінець Берлі-
ну, у Шпандау. Виявилось, що даремно ми проїхали
всю довгу дорогу, бо поки ми їхали, мій будинок зни-
щила бомба. Видобувши з руїн напівзвуглені рештки,
я і собі подалася до "Голосу", бо де ж би інакше ді-
лася?...

І раптом мені випало щастя, таке собі ідилічне ін-
термеццо. Послали мене читати лекції німецької мови
на курсах українських журналістів у селі недалеко від
Берліну. Я, звичайно, охоче згодилась, хоч мені мабуть
більш належало бути ученицею, ніж учителькою. Все ж,
більшість журналістів, людей поважних і досвідчених
у своїй ділянці, німецької мови не знали зовсім, то я

умовилась із ними, що буду вчить їх, поки вони не опанують німецьку мову краще від мене; а коли б таке сталося, то тоді нехай вчать мене.

Чудова сільська природа і абсолютний спокій діяли на нас, як бальзам. Ми віджили серцем і знов стали схожими на людей. З їжею тут також було краще, бо молока, нехай і "перегону", можна було дістати досить, а на дорогах росли "нічії" яблуни і груші, і ми доскоchu живилися падалками. Тільки ввечері нас огортала туга, коли над нашими головами пролітали залізні ланки літаків, що важко стогнали під тягарем бомб. Вони летіли бомбити Берлін, і хоч ми до певної міри того німцям і бажали, все ж серце наше боліло за невинними мирними людьми, а за нашими українцями в першу чергу. Особливо жаль нам було остівців, що їх навіть у бомбосховища не пускали, по-звірськи замикаючи двері перед самим носом із цинічною заввагою "Нур фюр Дойче". *) у Берліні залишилась більша частина голосівців, у тім числі і Богдан Кравців...

От і закінчився наш вишкіл... Відомим українським письменникам і журналістам видали дилемми на їхній фах, а я навчила їх ставити запитання "Was ist das?" **) і відповідати на нього... А що далі? А далі — кожного спрямували на певну адресу, не вияснюючи, що то таке. Всі молоді хлопці опинилися за колючим дротом на вербувальних пунктах СС, і врятуватися звідти було вже тяжко. З допомогою підроблених посвідок, пощастило вирятувати Полтаву і Ситника і ще кількох, а решта отримали есесівський знак.

Зі мною ж трапився прикрий інцидент. Перед самим випуском, всіх курсантів повели в спеціально вибраний остівський табір, щоб показати, як там гарно живеться. Бліді, виснажені остівці тягали за ручки обідраних, заплаканих дітей. Наші люди скоса позирали на пристойно вдягнених відвідувачів, а коли ми до них призналися, вони почали від нас вимагати, щоб ми в

*) "Nur für Deutsche" (нім.) — тільки для німців.

**) Was ist das? (нім.) — Що це таке?

газеті написали правду про знущання німців над нашим людом у таборах. Я правила в цій екскурсії за офіційну перекладачку, і після того, як нас звідти мерщій забрали, на мене накинувся німець-керівник вишколу, ніби то це я своїми тенденційними перекладами і репліками увесь інцидент спровокувала. Вдома у мене був обшук, якщо можна зробити обшук в розбомблених руїнах. Про це мені розповіла пізніше добра приятелька-німкеня, що мешкала в будинку навпроти нас.

А в Берліні, куди мене було негайно відіслано, я мала розмову з редактором Кравцевим, що розповів мені про спеціальну інвестицію в цій справі.

— Може мені краще залишити редакцію, щоб вам не було неприємностей? — запропонувала я, очима благаючи, щоб редактор це заперечив.

— Справи не такі вже злі, — почула я типову для Богдана Кравцева відповідь. Якби була якась небезпека, я вас повідомлю. Працюйте собі спокійно...

Так ми жили і працювали на нашій маленькій українській острівці. Навколо падали бомби, жухали пожежі, плакали поранені люди, а ми далі видавали своє маленьке зеренце рідного українського слова, що на нього жадібно чекали наші люди. Вони в цей час вже були відрізані від Батьківщини, не могли вже листуватися із рідними, і шматочок українського привіту в "Голосі" часто був для них єдиною розрадою.

1963

У КРАЇНІ ГІРСЬКИХ КОЗЛІВ

В цю подорож ми виїхали розкішним автом. Не виглядом воно було розкішне, а своїми вигодами. Уявіть собі американський поштовий автобус, помальований на сіробурий колір, всередині без вікон і без крісел. Ми вимостили долівку ковдрами й подушками і так, в темряві, подорожували аж до Арканзасу. Щоб не було так чорно і нудно, ми по черзі переміщалися до кабінки. Щасливець одначе мав важливий обов'язок: читати дорожні знаки для нашого шофера, котрий з якихось причин сам того не хотів робити.

Щодо походження нашого авта, воно було нам не відоме. Перебираючи різні можливості, ми зупинилися на припущенні, що колись це було розвізне авто якоїсь пекарні, або транспорт Армії Спасіння.

Екіпаж наш складався з трьох дітей, двох жінок та одного чоловіка, а хто вже був капітаном, важко визначити. Мабуть що діти. Авто було дуже люте: гарчало, фуркало і гицало, як негодований звір; з радіатора хмарою зривалась пара, разів із п'ять ми заїжджали в придорожні майстерні на ремонт. Я не втрималась від зауваження, хоч, як гість, мусіла би змовчати:

— Ви б його краще продали та купили новий Каділлак, дешевше вийде.

Краще б я цього не говорила: гордий власник солідного авта відчув персональну образу і подобрішав тільки після кухля пива. Його жінка, правда, сказала мені, що я маю рацію, але ж біда — ніхто цього авта не купить, тому вже мусять самі ним їздити.

— Ось гляньте! — надхненно виголосив наш водій, як тільки ми переїхали кордон штату Міссурі: — бачте, що робить воля до незалежності!

Я озирнулась навкруги. Ніяких наслідків волі до незалежності не було видно. Сама лиш рівна, сіра до-

рога, а по обох боках її — самітні, понурі, без жадних претенсій на будь-який стиль будівлі, без квітників, часто навіть необгороджені.

— Отут, — продовжував мій супутник, — живуть люди так, як ще за колоніальних часів: просто, первісно і незалежно. Кожний має свій городець, пару худобини, шмат пасовиська — і живе на всім своїм, не цікавлячись останніми новинами люксових витребеньок. Тут ще не вмер дух справжньої незалежної Америки. А ще краще він зберігся в нашій прекрасній Арканзасі.

Треба тут зауважити, що Джек Сеттон, з котрим я познайомилась під час студій в університеті, був дуже цікавим типом. Він був дуже начитаний, мав безліч знання в голові, та на жаль, не того, що вимагалось від нього академічними стандартами. Тому то оцінками своїми похвалитися не міг, так-сяк переповзав із курсу на курс і був увесь час "на грані двох світів". З чого жила його сім'я, для мене лишилося нерозгаданою таємницею, єдиною розгадкою до котрої покищо лишалося те, що я знала: що їхній старший хлопчик смикав моркву з сусідової садиби і приносив мамі. В кожному разі, вони мене сердечно запросили їхати з ними в цю подорож і рішуче відмовилися взяти будь-яку винагороду, навіть за газолін. До "люксусів" Джек відносився з презирством, можливо тому, що про них не мав зеленого поняття. Проте, його жінка часом купувала на випродажі припалий порохом капелюшок і так ним тішилась, що не знімала його в хаті цілий день.

Чим далі на південь, дорога почала стрибати вгору і вниз, вигиналася змією, робила чимраз химерніші зигзаги. Коли дійшло до того, що наш водій почав крутити кермо вправо й наліво зі швидкістю жонглера, ми мало що не наїхали на велику таблицю із написом: "Вітаємо вас в Арканзасі".

ВГОРІ І ВНИЗУ

Колись Арканзас був безлюдний. Горді гори, немов неприступні красуні, що їх ніхто не бажав, стояли хо-

лодні й осяяні... Проте, одного чудового дня хтось приніс звістку, що в тих горах б'ють джерела цілющої води, що лікує недуги і відмолоджує. За одну ніч, немов гриби після дощу, повиростали на прогалинах між горами намети, і так почалося заселення Юріки Спрінгс. Ім'я взялося з грецької мови: "Еврика", або "Юріка" в англійській вимові, означає "Знайшов". Не тільки недужі, обтяжені різного виду й походження астмами, паралічами та серцевими недугами, але й здорові люди, як риби до ополонки, спливались до цілющих джерел. Спочатку всі були рівні, бо ні соняшне проміння, ні гірське повітря на гроші не продавалося, але згодом пішла комерція: землю почали продавати. Багаті купували "кращі" ділянки — нижче, де легше було дістати воду, бідні ж селилися вище, на самих горбах, і згори вниз дивилися на тих, що жили в долинах. Гірняк мав собі корову чи пару кіз, кілька курей, пасовисько, немудрий город і доброго сторожового пса за пастуха... і не потребував він допомоги багатого сусіда. Той же — навпаки: часом мусів скинути з шапкою свою пиху і дряпатись нагору до Джана (телефонів тоді не було) та й просити його гарненько щоб нарубав дров або сіна вкосив. Якщо Джанові багатий сусід не подобався, то гірняк міг пройти повз нього і навіть не привітатися.

ГІРСЬКА ВДАЧА

Коли я в розмові з своїми співпрацівниками з університетської книгарні згадала, що їду до Арканзасу на вакації, замість сподіваного схвалення я почувала осуд:

- Ви туди їдете?! Тьху!
- Чому тьху? Що таке?
- До гірських козлів?!
- Ну і що?!
- Вони босі ходять. Не беріть із собою черевиків.
- Я теж боса ходжу.
- Та ви лише для забави, а вони увесь час!
- Ну, з черевиками то ще не біда. А ще що?

— Вони в дванадцять років одружуються. . . Вони. . .

— Оце вже здивували! Якщо це вас так обурює, то візьміть хоч би сьогоднішнє число "Сан-Тайм"-у та й прочитайте, що і в нас таке буває.

— Ну, то їдьте собі, як знаєте. Ми вам сказали, що слід.

Одну пару черевиків я таки вийняла з валізи, а до решти інформацій поставилась байдуже. Все ж, у мене склалося вражіння, що люди в горах мусять бути дикі, з похмурими гостроокими лицами, без стандартної американської усмішки, з суворою вдачею і небезпечним темпераментом.

"Капітан" нашого авта, від самого кордону, почав вітатися з зустрічними (було їх, правда, не так багато, бо людей тут не так густо). Відразу помітно місцеву форму вітання — піднімають два пальці правої руки, а якщо спиняються поговорити, перше речення завжди буде "Ну, що ви скажете?" Спершу я думала, що Джек зустрічає знайомих, і здивувалась, що він тут такий знаний, але потім виявилось, що всі були йому незнамі, але в Арканзасі люблять говорити. До розмов всі охочі. Кожний живе на своїй ділянці, окремо від світу, позбавлений можливості через коридор сваритися з сусідами, отож, якщо чийсь авто спиниться перед фармою, для любой розмови покидається вся робота.

Теми розмови, як і в аристократичних сальонах, це, перед усім — погода. Тільки, на відміну, тут це робиться не для заповнення вакууму; тут ця тема являється питанням життя чи смерті якщо не фермера, то, принаймні, фарми. Приклад: протягом чотирьох років другої світової війни літо було тепле, дощове і врожайне. Селяни попродали сіно для армії по добрій ціні і забагатіли. Покупували собі холодильники, цита (вибирали або міцні напів-вантажні, або найкращі, розкішні особові), електричні плити, модні завіси, телевізори. . . Отже, про погоду, а надто про дощ, в Арканзасі точаться постійні розмови. Так і в день нашого приїзду — від першого зустрічного ми дізналися, що трава сохне, а дощу нема. . . Ми ж, як і всі відпускники, ревно благали в Бога соняшної погоди на свої ва-

кації... То тепер нам стало ніяково... І в першу ж нашу ніч в Арканзасі, на дірявий дах нашої халупи (стилю баракко) полився найчудовіший дощовий прелюд. І відомий американський поет Глен Ворд Дресбах, що осівся на спочинок в Арканзасі, сказав мені дуже гарний комплімент:

... Ми сохли і в'яли, аж поки дівчина з далекої України принесла нам дощ.

На час нашої відпустки справа з погодою влаштувалася ідеально: щонаочі йшов дощ, і на підлозі напливали малі й більші озерця, а вдень реготало могутнє весняне сонце. Який Бог вимочить, такий і висушить.

Крім погоди, тут люди говорять про те, що й наші селяни в Україні: як хліб, як скотина, як хата і родина... Люблять прості, немудрі жарти, що для мешканців великого міста можуть здатися навіть дурними. Один чоловік, наприклад, працював у якоїсь вдовиці — а йдучи додому, загубив десь гаманець. І це протягом цілого року було темою для невпинних жартів. Навіть тепер, наш "Капітан", зустрівши цього чоловіка, спитав, підморгнувши:

— Ну як, ти ще ходиш до вдовиці гаманець шукати?

Треба згадати і про темніші сторони гірської натури. Люди тут, в основному, роботящі. Щоб виростити звичайний городець, їм доводиться працювати не легше, ніж німцям на своїм безпліднім піску, хоч замість практикованих німцями природних добрив тут вживають хемікалій. Отож, день проходить в копанні, косінні, полінні, вибиранні каміння з ґрунту, возінні дров чи колод на продаж... Працює людина, як віл. Але раптом, одного чудового дня, чоловік махає рукою і спокійнісінько каже:

"А хай йому хрін з тією роботою! Піду ловити рибу".

Рибалючи або полюючи на зайців, людина несвідомо задовольняє своє прагнення до естетики і краси, насолоджується природою, що її, в щоденній праці, просто не помічає, — відпочиває тілом і душею...

Гірські стежки вузькі. І всім відома байка про двох

козлів, що не хотіли вступити один одному з дороги. Так буває і тут. За дівчину, за землю, або навіть за якусь дрібницю можуть виникнути жорстокі свари. Одного разу кілька молодих селян ішли містом і думали — чим би його розважитися.

— От давайте, — мовив один, — наб'ємо морду першому хто стрінеться.

— Це виглядає добре. Даваймо.

Так і зробили.

Круто доводиться тим, кого "гірські козли" незлюблять. Але поки їм не роблять нічого злого, до новоприбулих тут ставляться, як до рідних. Зберуться — і безкоштовно спільними силами хату збудують, немов бавлячись; позносять новачкам перші необхідні речі, жінки навіть законсервовані фрукти принесуть, поки свої заведуться.

МІСТО

Юріка Спрінгс має два значення: одне — курортне місто; друге — село, розкинене розлого по горбах. Дві частини Юріки Спрінгс не схожі між собою, і все ж — формують цілість, без ніякого внутрішнього антагонізму. Місто складається з вищих шарів американського суспільства, позначається високим освітнім рівнем, аристократичними манерами й інтелектуальністю. Це здебільшого багаті або принаймні заможні громадяни "у відставці", що, пройшовши всі етапи суспільної кар'єри, закінчили її на мирних горбах цілющого Арканзасу. Вражає в місті малий процент молоді, деякий застій і безперспективність, але надолужує громадсько-суспільна праця в церковних організаціях і в місцевих гуртках. Міські мешканці прагнуть поділитися своїми культурними скарбами з малоосвіченими селянами; вони не цураються неотесаної діалектної мови, радо розмовляють з фермерами (бо й мішанам буває нудно). Ввесь час влаштовуються в місті вечори й концерти з напрочуд високого рівня програмами (наприклад, про принципи оперових композицій Пуччіні, або про французький екзистенціалізм). Ще

дивніше те, що селяни люблять ці імперези і охоче на них ходять.

Міські крамниці виставляють у вітринах ріжний екзотичний крам, розрахований на туристів. Дехто, під маркою місцевих сувенірів, купує також імпортовані данські хлібні дошки або зроблені в Японії штучні квіти. Бажаючи придбати щось автентичне, я мало не зловилась на візерункових швейцарських сандаліях, а переглянувши всеньке у крамниці, не знайшла нічого автентичного, крім кошиків, сплетених з ялинових голок. Торгівля в крамницях іде страшенно мляво. Звичайно, продавець не сидить в крамниці, а спить десь в сусідній кімнаті, аж поки голосистий дзвоник його не збудить. А все ж, "бізнес" на чімсь тримається... Люди заходять до крамниці здебільшого щоб поговорити із власником або між собою, але із ввічливості купують фунт соли чи коробочку сірників. Тут не закупають возами, як у Чікаго.

Місто розташоване на горах; вулиці обпоясують гору, крутячись навколо неї. З одного боку будинок може мати лише один поверх, а з другого — два, три, або й чотири, залежно від висоти терас. В центрі міста невеличка естрада з намальованими декораціями (лебеді, водяні лілеї та комиші) — і як же жалюгідно це виглядає в порівнянні з розкішними навколишніми краєвидами! На майдані перед естрадою — лавки для публіки, збоку — велика таблиця з написом "Просимо завітати" — для туристів. Тут же вивішуються оголошення про концерти та вистави. Будиночки чисті (частинно тому, що на них тут ніяка сажа не летить), в стилі швейцарсько-шведському. Хтось назвав цю країну "Американська Швейцарія", і мешканці підраджуються до цього стилю.

Місто Юріка Спрінгс лежить в долині і на горбах, а за містом починаються справжні гори, де, на віддалі двох-трьох миль одна від одної, розкидані фарми. Одна з тих фарм належала нашому Джекові. Що за маєток може бути в бідного, та ще й многодітного студента?! Я сподівалася побачити щось не більше, як подвір'я в

нас, в Чікаго. Натомість, виявилось, що це таки маєток, і без жодних лапок. Тут є де і походити, і посидіти, і побігати, і полежати, а хто, так як я, не дуже добре орієнтується, то й заблудитись може. Квадратна миля! А коли прийняти до уваги всі горби і схили, то буде вдвоє більше.

У найглибшій долині протікав струмок, що з нього ми відрами носили воду нагору, до халабуди, половину, розіллявши по дорозі... Вода студена, джерельна, так добра, що аж грішно було її витратити на прання чи миття посуду... Іншої ж не було. Таку б воду тільки пити та й пити...

Джекова дружина, Ненсі, закликала нас до хати. Діти на всі голоси допомагали їй кликати нас, а луна розходилася по горах. Вже вечоріло, і Ненсі засвітила великий ліхтар і повісила його на вбитому у сволок цвяху. Яка там електрика! Геть від цивілізації!

— Оце моя хата, непришна, але світла! — з гордістю похвалився Джек, запитливо дивлячись на мене, чи ж мені вподобалось. Якби я вродилася в Америці, може б мені халабуда й не вподобалась, я так — я ніколи в житті не забуду таборових бараків, в порівнянні з котрими ця хатина виглядала, як палац.

Хата була збита з колод, довга, простора, з двома дверима, а головне — з багатьма вікнами на три стіни. Переділу на кімнати не було, можливо і не передбачалося в майбутньому. Посередині було дві загороди на пів стіни. В однім кінці була величезна чавунна піч, що я її одразу охрестила "фабрикою-кухнею", масивний стіл та шафа на посуд; а в протилежнім кінці стояв трохи тендітніший стіл, два стільці й полиця на книжки, покищо порожня — щось ніби кабінет чи вітальня. Посередині — вільна площа дітям на футбол, бо надворі горби заважали.

— Тут ми будемо спати, — сказав Джек, зносячи з авта два плескаті матрацики і розхристану купу різних ковдр. Так ми і спали — на підлозі.

ФАРМИ БУВАЮТЬ ВСЯКІ

Наступного дня ми вибралися в гості до Джекової матері. Дощ розмив дорогу, що круто вилася вгору; не одну годину треба було б попрацювати на ній, щоб зрівняти ями та вибоїни... Авто буксувало і не могло їхати. А Джек поспішав побачитися з матір'ю — отож, пішли ми пішки. Це ж все таки була найближча до Джека оселя.

Мати стояла на подвір'ю і показувала двом селянам, куди складати дрова.

— Я заодно й порубав, у вас же нема кому, — запобігливо пояснив селянин.

— Добре, Сем, прикину тобі ще одного доляра. А чи сухі?

— Сухісінькі, без сірника загоряться, під дахом цілу зиму пролежали...

Селянин вже розвантажив віз, а йти додому не поспішав: кортіло послухати свіжих новин від приїжджих. Довелося запросити його до хати.

Джек був охочий до розмов, до того ж, балачки з людьми входили в обсяг його суспільнознавчих студій в університеті. Говорити з людьми багато легше, ніж читати сухі, нудно написані трактати!

Діти тим часом уже хазяйнували по кімнатах, і перелякана Ненсі кликала мене на поміч:

Ти дивись за Денні, а я постараюсь укоськати Геррі.

Доглянути дітей було нелегко, бо хата була повна спокус: тут був і патефон, і радіо (аж два), платівки, що так ловко хрускають, коли на них наступити, різні книжки з малюнками, які чомусь були для дітей заборонені; а що то за розкіш — крутити радіо або телевізора викликаючи бурю різних звуків!

"От тобі й фарма!" подумала я. "Коли б мені таке помешкання в Чикаго!"

Кухня була устаткована за останньою модою: вся біла, з холодильником, що тримає масло в прохолоді, але м'яким; блискучо-біла плита з годинником і автоматичним контролем; чудового візерунку стіл із формі-

ки. Кольори стін, меблів, завіс гармонували, на лутках квітли дбайливо виплекані вазони (одного з них Денні таки висмикнув з корінням).

— А що то? — вказала я на чудову будівлю трохи оддалік, на горбі. — Невже то корівник? Або свинюшник?

— Ні, то для людей. То літня кабіна, що винаймаємо туристам. Минулого літа мені пощастило: одна сім'я жила там ціле літо, люди порядні, охайні. А то буває, що й порожняком стоїть. Тепер туристи пішли такі капризні, що вони з вікна кабіни обов'язково Ніагару бачити хочуть, а де я її візьму?! До речі, ви там сюніч заночуєте, бо вже пізно, та й по такій дорозі не варт іти додому.

Кабіна була розкішна. Ціла стіна скляна — казковий краєвид: найвища в цім місці гора, з мрійливою річкою в долині і дерева, горді, величні, співучі... Кабіна мала дві кімнати, маленьку кухню, обкладену кахлями, зручну ванну. Підлога з нефарбованого, жовтого, як бурштин, дерева, блискуча, навоскована. Чистота скрізь неімовірна.

— Прошу вибачити, що тут брудно, — вибачалась Джекова мати. — Я не знала, що ви приїдете — Джек ніколи не попереджує — а тут від Різдва не прибрано...

Від Різдва! А в Чикаго прибирання і на три дні не вистачить...

Збоку стояла ще інша будівля, більше схожа на хлів, і це таки справді був хлівець; а далі ще одна прибудова, що і в наших селах буває десь при клуні або за клунею. Це вже трохи більше схоже на ферму.

Город і садок я побачила не зразу. Біля хати, правда, було кілька грядок, але це тільки квітники, а сам город був на схилах гори, засаджений молодими черешнями та персиками. Між деревами садили цибулю, огірки та квасолю — все для власного вжитку і нічого на продаж. Найбільше площі займала трава — для прохарчування своєї корови та й на продаж. Джекова земля вся засаджена лісом, а матирина — без дерев, отож і мусить купувати дрова.

— Чому ж ви не берете дров від Джека?

— Що ж як його ніколи вдома не буває! Ціна на дрова дуже низька; головне — зрубати дерево, порізати і привезти — за те й платиться.

"ПРОСИМО В ГОСТІ!"

Тим часом, мати налаштувала вечерю. М'ясо, як м'ясо, а до того -- місцеві страви: запечена квасоля (я її в Чікаго в рот не беру, а тут вона як ласощі!), чудові квашені огірки; діти допались до вівсяних коржиків і, з дозволом і без дозволу, тягають їх із полив'яного глека.

В цей час задзвонив телефон.

"О, яка цивілізація! І телефон тут є, а в мене в Чікаго так і нема", подумала я. Але господиня і оком не моргнула.

— Здається телефон дзвонить? — не втерпіла я.

— То не до мене, — відповіла господиня. — Я вже до цього звикла. Кілька фарм на одній лінії. До мене дають шість дзвінків. Не дуже часто до мене дзвонять.

Аж раптом телефон задзвонив удруге, і таки шість разів. Господиня козою скочила до телефону:

— Галло, так, приїхали. Їдять квасолю. З України. Що? Ні, це не в Мексико, а в Литві. Зараз запитаю. — І до мене: — Галино, це жіноча організація місцевої методистської церкви. Вони питають, чи не могли б ви виступити у них на зборах із якоюсь промовою?

— Але ж я не вмю говорити промов!

— Це не важливо. Важливо, що ви -- новина, а в Арканзасі люблять новини. Вони вас добре почастиють, торта спечуть...

— Ну, коли торт, то добре.

Тільки-но ми заспокоїлись і вернулись до печеної квасолі, як телефон знову відміряв шість дзвінків.

— Галло! Так, ще тут. Їдять квасолю. З України. Ні, це не в Африці, а в Румунії. Зараз запитаю. — І, повернувшись до мене, господиня з дуже винуватим лицем доповіла: — А це вже жіноча організація баптистської церкви, і вони теж хочуть, щоб ви їм виголосили

якусь промову. І я дуже прошу вас, не відмовте їм, бо ви поїдете, а я лишусь, і через мене методисти посваряться з баптистами...

— А там теж торт буде?

— А якже, хіба жіноча організація буває без торта?

— Ну, то гаразд.

По вечері я взялась розглядати книжки. Діти заснули і дали нам спокій. Біблія, Шекспір, Марк Твейн, Емілія Дікінсон... і раптом — Карл Маркс і "Майн Кампф" Гітлера... На останній книжці я спинилася, і аж нарешті, в Арканзасі, прочитала я твір цього геніального ідіота.

А ось досить товста книжка поезій. Гленн Ворд Дресбах "Вибрані Поезії". Досі я не приділяла великої уваги американській поезії, бо щоб розуміти чужинну поезію в оригіналі, не перекладаючи її слово за словом на рідну мову, треба добре знати мову оригінальну, а я цим похвалитися їще не могла. Проза сприймається незрівнянно легше. Все не наважувалась, а тут вирішила спробувати. Читаю і розумію, серцем і душею розумію. Яке це щастя! Прочитала одну поезію, "Дорожню пісню", прочитала другу "Подорож" -- і пішла подорожувати по цілій книжці...

Якби я перед тим читала в оригіналі Роберта Фроста або Едварда Робінзона, може б вражіння від віршів Дресбаха не було таким глибоким, але це ж був початок, перше моє знайомство з американською поезією в оригіналі, і, як перша любов, це не забувається...

І тут згадала про телефон.

— Джек, а чи не міг би ти зателефонувати до пана Дресбаха і влаштувати мені з ним зустріч? Ти з ним знайомий?

— А якжеж, в Арканзасі всі знайомі. Зараз же ми це зробимо.

І за хвилину Джек вже говорив телефоном:

— Галло, це пані Дресбах? Як ваше здоров'я? І мене добре. А пан Дресбах далеко? Чи можна його покликати до телефону?

— Джек, — вмішалася я, поки він досить довго

чекав. — Залиш його, як вже вони такі прошені, не треба.

— Та він зовсім не прошений. Зараз буде. Галло, містер Дресбах! Як поживаєте? Чудово. Тут зі мною прийшла на вакації одна українська поетеса, і вона хотіла б з вами поговорити. Передаю їй слухавку.

По короткій розмові, Дресбах запросив мене до себе в гості.

ПРОМОВИ, РОЗМОВИ, ІНТЕРВ'Ю І ТОСТИ

Впакувавши мене, свою жінку й дітей у знамените авто, Джек одвіз нас на збори жіночої організації, спершу до методистської громади. Дорогою, він імітував жіночі розмови:

— "Ах, — тоненьким голосочком пищав він, — Цецилія вчора собі обсмалила волосся. Це їй за те, що вона під час гри в фанти поцілувала Луїзиноного чоловіка, коли їй випало цілуватися з кривим Чарлзом. А Дороті хотіла дізнатися секрет Марійного торта та сховала в свою торбинку шматочок для аналізу, а потім забулася та й сіла на торбинку. А як вийняла з торбинки хусточку до носа, то був добрий "мейк-ап". *)

Вдалою імітацією Джек так нас насмішив, що наше авто мало не злетіло в прірву, і ми прибули до літнього клубу, де мали відбутися збори, в дуже веселім настрою.

На нас вже нетерпляче чекали, але поки черга дійшла до моєї "промови", пройшло більше години часу. Спершу одна бабця відчитала дуже інтелігентний реферат на релігійні теми. Помиляються ті, казала прелегентка, що моляться до Бога і просять щось від Нього, сподіваючись тільки позитивної відповіді. Як добрий батько, Бог може відповісти також "Ні", або "Ще ні", і треба навчитися приймати також і таку відповідь.

По тому, одна з жінок оповідала офіційні місцеві новини, в основному, про заплановані імпрези. Як я

*) Make-up (англ.) — пудрування.

вже згадувала, мене вразила культура мешканців цього міста, образність їх мови і граматична ортодоксальність. Це й не диво, бо майже всі присутні мали вищу освіту, хоч дипломи їм були видані дуже-дуже давно...

Джекова мати була скарбником організації. Вставши із свого місця, вона дуже серйозно і солідно почала свій звіт:

— Шановне товариство: за минулий місяць було витрачено 80 центів на об'яви імпрез, 2.50 дол. на подарунки на іменини пані Бернер; набуто через членські внески 2 долари, через пожертви 1.82 долари. Баланс нашої скарбниці складає 46 центів.

Не знаю, чому ця цифра здалася нам із Ненсі такою смішною, що ми, дорослі ж таки, приснули сміхом, як діти, і вже до самого вечора не могли перестати сміятись. Та ще й тиждень після того одна із нас було скаже:

— Сорок шість центів!

І регіт починається.

Треба при цій нагоді згадати, що гроші в Арканзасі мають незрівняно більшу вартість, ніж у великім місті. З роботою туго, грішми ніхто не розкидається, і якщо б ви обдарували тут якогось хлопчину з села п'ятьма центами, він би вас довгенько згадував...

В своїй "промові" я говорила про те, що Арканзасці хотіли знати: звідки я, і де та Україна, і як ми потрапили до Німеччини, і чому додому не повернулися. Чимало із присутніх були німецького походження, і я думала, що мої неприхильні відгуки про німців (а я від цього не можу втриматись) створили б тут замішання. Проте, на велике моє здивування, німецькі нащадки цілком співчували мені і не виявляли ознак враженої амбіції. Вони вже просто американці...

Присутні виявляли задоволення, коли їм вдавалося, на підставі моїх розповідей, встановити ту чи іншу подібність між Україною і Арканзасом. Частуючи мене чудовим тортом, вони розпитували про подробиці життя в Україні.

— Ви перша українка, що ми тут побачили в наших горах, — заявили вони. — Приїжджайте ще.

ПІКНІК

У нас в Україні справжніх пікніків не бувало. Бо люди не мали авт, щоб навантажити на них всі належні причандали. Для пікніка, звичайно, досить сендвічів. Але до них ще береться картопляна салатка, городина, гірчиця і різні приправи, содова вода, ножі і вилки, різний посуд, склянки, сире м'ясо, щоб зробити гарячі сендвічі із котлетками, сковороди, щоб смажити котлетки, сухі дрова, щоб швидко розвести вогонь, залізни пічечки, щоб було де той вогонь розкласти, стільці і лежачки, щоб було на чім біля того вогню погрітись, подушечки, щоб не було твердо, і багато такого, що й додуматися важко. Це все беруть в Америці на пікнік! Одного разу, моя дочка, побачивши, як наші сусіди лаштуються на пікнік, подумала, що вони з квартири вибираються, та й пішла з ними попрощатися!

Зібралися і ми на пікнік в Арканзасі. Це був пікнік українсько-американський: здому я розчинила на дріжджах млинці, як мене мама вчила, в дорозі вони підросли, а на пікніку ми їх пекли і гарячими їли. І ніхто не боявся останнього млинця, бо ніхто і не помітив, як вже млинців не стало.

Тут би годилося описати чудовий соняшний день, пташиний щебет і щире південне сонце, на котрім ми смажились, як ті млинці на сковорідці.

Але нічого такого не було...

— Яка песимістична погода, — скаржився Джек. — Нагадує мені нашого професора санскриту.

— Від котрого ти не навчився ані слова, — вкинула Ненсі.

Під лісом, збившись в купу, паслися корови. Вони думали, що вкупі їм буде тепліше. Хмари на небі теж тулилися докупи, як ті корови. Як тільки сонце простромлювало у відтулину свій промінь, хмари міняли позицію і швидко затуляли щілину. До того ще й мжичка, мов хто її з решета протрушував; кусали якісь комарі...

А проте, було затишно. Джек, за латинським деві-

зом "Omnia mea mecum porto", *) привіз всі наші матраци і ковдри; ми повкривались і пообтулювались, розвели велетенське вогнище, від якого тепло б нам було і на морозі, а мжичка просихала, разом із комарами, не долітаючи до нас.

— Давайте музику, — сказав Джек.

З акордеонового футляру, коли я його розкрила, спочатку вилетіли три пари черевиків, тоді книжка поезії Гайне, тубик зубної пасти і, нарешті, появилася сам акордеон.

На задерикувату коломиїтку, яка напевно вперше в історії Арканзасу пролунала в цих горах, одна по одній почали сходитися корови і завели такий концерт, що довелось "музику" припинити. І чого тих корів не використовують в цирку для музичних номерів, а натомість показують морських левів, які безбожно фальшують, набираючи на різках мелодію, бо до музики не мають хисту. А корови мають!

Пішли по дрова. Палива не бракувало, тут його по лісах не збирають. Мимоволі пригадалися німецькі ліси, де німці і голки, і шишки вибирали, замітаючи ліс граблями і віником, як ото господиня хату замітає... В куцах було мокро і слизько, ми перескакували з камня на камінь, щоб не закалятися.

— А це що? — аж скрикнула я.

— Кактус.

— Боже, живий кактус побачила! Справжнісінький кактус! Досі я їх тільки в вазонах бачила!

Кактус був поганенький і виглядав не ліпше від тих обрубків, що їх господині чомусь плачуть в вазонах. Але все ж таки це був справжній, природний, ніким не посаджений кактус.

— Там далі на південь їх більше, а в Тексасі то вже й забагато, — промовив Джек, ніяк не розуміючи, чому я приділяю стільки уваги такій мізерії. Він сам нераз бував у Тексасі.

*) Все своє ношу з собою.

ГІРСЬКІ КОЗЛИ ВЕСЕЛЯТЬСЯ

В Юріці Спрінгс громада нещодавно побудувала нову школу. І яку школу! Форма пентагона, на всю стіну вікна, модерні контури — палац, не школа!

А стара школа не лишилася пустою. Раз на тиждень, а часом і частіше, селяне, вже самі, без мешканців міста, з'їжджаються сюди на вечерю.

При вечері вирішуються всі важливі проблеми, що назбиралися за тиждень.

На превелике наше здивування, Джекова мати і тут була скарбником: вона належала і до товариства фермерів, бо давно вже тут жила і господарила, і до міського, аристократичного товариства, бо й сама була освічена й інтелігентна. Нехай читача не дивують її географічні знання відносно положення України: не один професор університету порадував мене подібною орієнтацією.

Джекова мати зробила фінансовий звіт. Балянс сільської громади був у дещо кращім стані: 94 центи.

Першим питанням дискусії було: чи повторити виставу п'єси "Арканзаські пристрасті", що створила минулого тижня нечуваний фурор і принесла немалий прибуток: чотири з половиною долляри (з уваги на вартість такої суми в Арканзасі, пишемо її словами).

— Не тільки повторити, а й ставити доти, поки йтиме публіка. Людям все одно немає чого ввечері робити, то й по п'ять разів дивитимуться.

— Я підтримую цю пропозицію, сказала Джекова мати, що грала в п'єсі ролью кабаретної співачки, звабниці одружених чоловіків...

— Але я проти! — обізвався "перший любовник". — Я маю контракт із Сеймор-компані і в суботу одвозитиму їм дерево.

— Тоді нехай Пітер грає твою ролью! — порадила огрядна жінка з темним, індіанського типу лицем, — знана тут під назвиськом "Дикої Кицьки".

— Як може Пітер грати чиюсь ролью, — обізвався з кута хитроокий дядько, — коли він сам за себе не

промовить, так що його власну роль за нього мусить грати жінка!

Здається, крім Пітера підходящих кандидатів на цю роль не було, і по довгих дебатах зійшлись на тому, що роль першого любовника гратиме... Пітера-ва жінка.

Другим питанням на порядку денному, як оголосив президент зборів (не голова, а президент — так його тут називали) була справа побудування столів. Покищо в старій школі був тільки один напівтрухлий стіл. Люди вечеряли на партах. Один із селян пожертвував на столи два першогоякісних дуби, інші добровільно зголосились виконати ту чи іншу частку роботи, і все було би гаразд, якби не один лінтюх, якому належало зрубати ті дуби. Як у казці про горобця і билинку, справа не клеїлась, бо лінійний "козел" не йшов дуби рубати. А поки вони не зрубані, нічого з ними почати не можна.

То хай би хто інший зрубав, ти, наприклад, — сказала я Джекові.

— Е, ні, в Арканзасі панує закон справедливости. Тут усі рівні, і якщо йому пропустити один раз, він це візьме у звичку.

В цім питанні "козли" так і не прийшли ні до якої ухвали, бо винуватий, передчуваючи біду, лишився вдома. В кожному разі, відсутність "підсудного" дала нагоду вилаяти його вздовж і впоперек, скільки кому хотілося, згадуючи гріхи всіх його бабок і прабабок.

По тому взялися їсти, з великим апетитом і смаком, гарячу й холодну їжу, поставлену посеред залі. За встановленим порядком, кожна сім'я має привезти одну страву. Що цікаво — не змовляються, а двох подібних страв не було. Певно, тут кожен має свою спеціальну страву і нею "пописується". Для мене це була неповторна нагода скуштувати місцевих страв (торти в церковних громадах були чудові, але не мали місцевого кольориту).

Арканзаські селяни люблять пекти тісто, перекладене шарами місцевих ягід із цукром. Ягоди схожі на суніці, не знані в інших частинах країни. Були тут за-

пікані галушки з м'ясом і яйцями, риба і м'ясо з квасолею. М'ясо тут не грає такої великої ролі, як у великих містах, де його споживають замість хліба. Тут м'ясо виступає радше як присмака, ніж основна частина страви.

Селяни чатували орлячими очима, чи ж буду я їсти і чи не цуратимуся якої страви. Довелося пильнувати, щоб якої страви не минути та її власника не образити. А Джек пізніше усім в університеті розказував, як багато я їла та як по три рази по додаток підходила...

Наївшись, селяни поодсовували парти в кути. Брудний посуд кожна сім'я мала забрати додому немитим, бо тут не було гарячої води. Почались розваги.

Я сподівалася народних танців і пісень — нічого подібного! Розважались так званою "Спеллінг гейм" — грою у правопис. Всі присутні розділились на дві групи. Одна з присутніх, колишня вчителька, а тепер також фармерка, стала посеред залі і по черзі загадувала членам то однієї, то другої групи проказати по літерах слово. Хто робив помилку, вибував із гри. Мене також силою поставили в лінію, хоч я відмовлялась. На щастя моє, вчителька вибирала складні слова, а я в них помилок не роблю. Я звичайно помиляюсь в правописі звичайних слів щоденного вжитку! Мало-помалу, ряди борців за правопис рідшали, хоч люди тримались хоробро, рубаючи слова по літерах, як дрова на тріски. Джек вибув третім, і я зі сміху на підлогу сіла, побачивши, як то глухе Арканзаське село б'є Чиказький Університет! Я та Ненсі, як могли, боронили честь нашої "Alma mater"; я вибула третьою від кінця, а Ненсі ще довго змагалась із п'ятнадцятилітнім сільським хлопцем, сином "Дикої Кицьки". Врешті, хлопець вийшов чемпіоном. Цей хлопчина взагалі незвичайно здібний, і з нього напевно будуть люди.

ГЛЕНН ВОРД ДРЕСБАХ

Вранці, перед запланованою візитою, пішла я до Джекової матері попросувати кілька сукенок. Учепився зі мною Денні. Добре, що Геррі заснув десь на купі

торішнього листя, а то прийшлося би і його взяти.

Пильнуючи, щоб бейбі не викоринив ще одного вагона, або не вчинив якої іншої капості, я пропала ілюблену спідницю, так-сяк допрасувала решту, і мерщій подалася до халабуди.

Назустріч ішла з лопатами група селян, звичайно, вже знайомих мені з вечірки у старій школі. Стали дивляться на мене, немов хто-зна хто на хто-зна-що. Усміхаюся — стоять, мов кам'яні.

— Джек, Пенсі, що у вас тут за люди, що із знайомими не вітаються? Оце така Арканзаська привітність?

— Ти краще подивись у люстро, тебе й рідна мама не впізнає!

Подивилася. Господи! Денні, видно, тягав вугілля з бабусині комори і своїми рученятами геть пообмазував мене в чорне. А себе і не замазав, тільки руки брудні! А ще я забула, що я всі попросовані сукенки, свої ще й Ненсині, на себе понаклала, щоб не пом'яти, ще й Джекову сорочку зверху. Була схожа на пелехату капусту.

По обіді я вдягла українську сорочку і, в супроводі Джека, вирушила до оселі Дресбахів. Лив дощ, порозходились мої кучері, і настрій, і вигляд був кепський. Важко було знайти дорогу, бо в таку зливу нікого на вулицях не було, то не було кого запитатися. Довелось, змагаючися з гуркотом грому, гатити кулаком у двері і питатися, чи не тут живе Дресбах.

Нарешті, ми дісталися до чистенького, гарненького будиночку під назвою "Бон Репо" ("Приємний відпочинок", французькою мовою). Власник дому одразу вийшов назустріч. Видно, виглядали з вікна.

Дресбахові тепер 57 років, але виглядає він багато молодшим, хоч здоров'я його німічне. Це — чоловік високого зросту з гарним, інтелектуальним, надхненим лицем, військовою виправкою і не завжди властивою поетам відзнакою мужності і гарту.

Зараз же вийшла з іншої кімнати його дружина Беверлі, вродлива літня дама з вінком важких кіс навколо голови, на український лад.

Познайомились. Поет приготувався до формально-

го інтерв'ю і почав сипати мені стандартний, сто разів перед тим казаний "матеріал" про своє життя і творчість. Це було нецікаво... Я полюю за живим, а не за мертвим.

І тоді я сама почала розпитувати поета про його життя і музи.

— З вашої книжки мені найбільше подобалися Панамські поеми. Звідки ви все те знаєте?

— Бо я там був. Це був мій перший "джаб" *) після закінчення Вісконсинського університету. Я будував той канал і був постійно серед усіх колізій, що поставали у цій дивній і болючій мішанині рас і національностей.

— Так, як наш письменник Коцюбинський і його праця в філоксерній комісії!

Дресбах спитав, хто такий був містер Кобобінські, і я хвилину із десятих розказувала йому про Михайла Коцюбинського. Подібності у творчості й житті тут, здається, ніякої нема, але я сказала перше, що прийшло мені в голову, щоб дати знати, що і ми, українці, маємо свою скарбницю. Врешті, може деяка аналогія і була: в Молдавії — філоксера, в Панамі — жовта лихорадка...

— Чи ви тільки поет, чи маєте і який фах? — запитала я, зробивши черговий промах: виходить, що письменництво — ніякий фах... А ще й сама поетка...

— На початку поезія мене годувала тільки нектаром та амброзією, а хліб заробляв я іншим: до 1922 року був я сумлінним клерком у банку. А потім стала мене поезія годувати хлібом насущним.

Це знов мені нагадало Коцюбинського. І той в бюрі працював. І добре робив. Нелітературна професія дає письменникові не тільки хліб, а й свободу творчости, не зв'язану ніякими літературними контрактами.

Проте, Дресбах гордо поінформував мене, що з 1932 року він живе на кошти поезії, наслідком чого є цей самий "Бон Репо" і тисячі доларів прибутку.

Співуча ліричність його віршів, місцевий кольорит, що дає при читанні ілюзію мандрівки на місце дії, спостережливість і моральна висота відкрили шлях поето-

*) Job (англ.) — робота.

ві до найкращих збірок у Америці й закордоном. Коли я прийшла до Дресбах, в моїх руках вже був український переклад однієї з його поезій, "Мандрівна пісня". Її я зачитала, українською мовою, авторіві.

Куди ти йдеш? — Він спитав.

Куди ти йдеш? — Я йому.

Туди, де на срібно-багряних житах
Спускається сонце в пільму.
Туди, де гілки гойдають,
Туди, де синиці співають,
Туди, де вітри не вгавають,
В простори без краю й без меж...
— Туди я прямую теж!

— Про що мрієш ти? — Він спитав.

— Що в мріях твоїх? Я йому.

І він відповів: Заправ
Багрець, що розсіює тьму,
І довгі дороги й блукання:
Дізнатись, що те щебетання
Не сон; і нестримне бажання
Спинити вітри з побереж...
— Те саме я мрію теж!

— Що ти залишив? — Він спитав.

— Що ти залишив? — Я йому.

Він мовив: — Протрачені марно літа,
Обвуглені рештки в диму,
Фальшивих божків насміхання,
Зрадливої долі знущання —
Усе, крім нового змагання
В простори без краю й без меж!
— Туди я прямую теж!

Дресбах слухав моє читання з великим зацікавленням, сприймаючи вірш на слух. На його думку, ритміка і система римування передані дуже точно.

— Прочитайте нам щось із своїх віршів, — попросила я.

Поет прочитав "Мандрівну пісню", а потім іще і

"Мандрівку" — вірш, що символізує мандрівку через життя, сповнене дерзань і непокори.

— А тепер я вам прочитаю ваш вірш по-англійськи, з українським акцентом, так як я його розумію — хочете? — запропонувала я.

Ця пропозиція здивувала не тільки поета, а й мене саму. Я не знаю, як це в мене вирвалося.

Я прочитала — ту ж таки "Мандрівну пісню". Такої популярності, як в цей вечір, мабуть "Мандрівна пісня" ще не знала... Дресбах казав, що я читала дуже добре, саме з тими логічними наголосами, що він, як поет, бажав.

— Як ви це могли? — дивувався він. — Американці здебільшого читають невірно.

— Бо я поет. Це більше, ніж знання мови.

І що ви думаєте? На цім не був кінець. Дресбах ще раз прочитав ту саму поезію, на доказ, що я читала правильно, спиняючись на окремих фразах. Ще тільки бракувало, щоб сам Дресбах вголос прочитав мій український переклад!

Переглянули збірки поета (головні з них — "Вітрові шляхи", "Кольори заходу", "Зірки й каміння", "Вітер у кленах"). Як і годиться, майже всі збірки присвячені дружині. Це мені нагадало збірку одного сучасного українського поета (теж із "вітрами" у наголовку), де з віршів, колись написаних для мене, була знята присвята. Цілу збірку поет тепер присвятив своїй дружині... Пані Беверлі показала збірку її віршів — виявилось, що й вона поет — присвячену чоловікові. З томом подарованих поезій в руці, пізенько вийшла я від Дресбахів, а вони з вікна махали нам услід на прощання.

Ми, новоприбулі, страшенно любимо критикувати Америку: тут і вулиці брудні, і реклами крикливі, і молодь непристойна, і "камікси" дурні... Виходить, що одні тільки ми гарні та розумні! Багато американців обороняється: "Це, кажуть вони — не Америка. Справжня Америка — не тут". І тоді вони називають ту чи іншу область, що має репрезентувати найвищі духові вартості Америки (здебільшого, свою рідну місцевість).

А ми дивуємось — де ж вона, та справжня Америка?!.. Коли вважати справжньою Америкою те, що в ній щире, мужнє, ідеалістичне — то справжня Америка — це Дресбах.

ПРОЩАЙ, АРКАНЗАСЕ !

Все на світі має кінець, і добре, і погане... Приходить кінець і мандрівці, і тоді людина вертається додому, хоч би та "дома" була і така безладна, як Чікаго.

Джек воював з вередливим мотором, лагодячи його в дорогу. Авто хотіло лишатися в Арканзасі, а Джек лаявся місцевим діалектом і вмовляв його їхати. Ненсі прала востаннє дитячу білизну в чудовій гірській воді, діти на прощання оббігали дільницю. Джекова мати всунула нам на дорогу по банці квасолі та барильце квашених огірків. Все готово — прощай, Арканзасе!

-- Я вже ніколи не буду вірити ріжним байкам, — говорила я Джекові. Знаєш, на роботі мені розповідали такий жарт про арканзасців: Сидить парубок при столі і щось дрянає. А мати питає: "Що це ти робиш?" — "Листа пишу до Мері". "Але ж, Джане, ти не вмієш писати!" — "Ну і що, а Мері не вміє читати". Так вони кажуть в Чікаго. А я на свої власні вуха й очі пересвідчилась, що в Арканзасі вміють і читати, і писати...

— Еге ж, уміють... - буркнув Джан, сердитий за свою поразку в грі.

Ми переїхали через центральну площу Ю р і к и Спрінгс. На таблиці була величезна об'ява: "В понеділок тут не буде проїзду. Всіх запрошуємо вийти з авта і взяти участь у танцях, що відбудуться на цій площі. Вхід вільний для всіх".

Ми їхали все далі, через рівнини Міссурі й Індіани, з квітучого весняного Арканзасу до засніженого Чікаго, де зима ще й не думала відступати. Місяць лютий був апотеозом її жорстокого царства.

1956

З ВІКНА ПОЇЗДУ

1. ШЕ ОДИН РЕПОРТАЖ

В останні часи пішла мода на репортажі. Раніше, в старовину, сиділи люди вдома, збиралися на вечорниці та співали пісень, а старші — оповідали всякі казки та небилиці про далекі краї, Тьмутараканські землі, крилатих коней та Жар-Птицю. Тенер багато чого ми можемо й на власні очі побачити, в що б раніше й не повірили. Хто б, наприклад, подумав, що ковбаси можуть рости на дереві? Про це тільки у пісні "Якби я був Полтавський соцький" почути можна. Але я на власні очі бачила ковбасне дерево. Воно росте на островах Кі Вест у Фльоріді.

Репортажі з'являються тоді, коли письменники подорожують. Правда, вони на вакації їздять не так часто, як "звичайні" люди, а якщо їздять, то не дуже далеко, не доїжджаючи до тих країв, де ростуть ковбасні дерева і груші на вербі. Але тут їм допомагає творча фантазія, і в їхніх репортажах часом таки ростуть груші на вербі. Якби матеріальна база у письменників була пропорційною до їх творчого розмаху, вони б затопили повіддю своїх звітів і репортажів усі чотири сторінки українського часопису, а в журналах лишили б хіба місце для оголошень спонзорів та меценатів. Але і так репортажі — найродючіше збіжжя на сторінках наших газет і магазинів (журналів, а не крамниць).

Найтяжче писати репортаж про своє місто. Ще тяжче було б написати репортаж про свій будинок чи подвір'я. Неодмінна умова для доброго репортажу — очі "свіжої" людини, які схоплюють найбільш різючі, незвичайні й цікаві деталі.

На Україні я, на жаль, нікуди не їздила. Там кожний пасся там, де його прив'язано, і Крим був для нас таким же далеким та екзотичним, як і Фльоріда чи Ка-

ліфорнія. З жалем мушу ствердити, що Америку я знаю ліпше, ніж Україну...

Що цікаво подати в репортажі? Не цифри, не факти, не перелік значних будівель, навіть не опис дерев і квітів. Все це забувається через дві хвилини по прочитанні. Але коли це зв'язано з якимсь веселим епізодом, з живим шматком життя — квіти довго цвістимуть у пам'яті, а дерева принесуть плоди.

2. КОЛЕГА ПО ПЕРУ

Місця в вагоні не вибирали. Сусідів теж ні. Сіли, де сілося. І тому дуже здивувалися, як натрапили на українців. Але стривайте: може в цьому й була деяка закономірність? Ми не змовляючись сіли в маленькому відділі, де почувалася деяка самостійність і відокремленість — як на хуторі. Щоб менше людей було, а більше простору — степова наша вдача!

В обідню пору, хитаючись, мов п'яні, помандрували ми проти руху поїзду до вагону-ресторану, де чорношкірі кельнери з мінами англійських лордів подавали нам несмачні зашерхлі страви. Вертаючись на своє місце, при вікні ми побачили густобрового замисленого молодика, який щось старанно креслив і перекреслював у великій бльок-ноті. Олівець був блакитно-жовтий, чи жовто-блакитний, коли вам так ліпше подається. Слова українські. За неписаним правилом, ми, українці, всі вважаємося знайомими, і я весело привітала писаря:

— Доброго здоров'я! Йдете у вирій?

— Добридень. Ви теж туди?

— Так, мрія матеріалізується...

— То сідайте ближче.

Сіли. Познайомились. Сусід виявився журналістом, і в дорозі через вікно збирав матеріал для запланованих шедеврів. Я іноді крадькома зазірала через його плече.

"Зелене пасовисько", — писав він. "Жовте поле. Блакитні волошки. Три чорні ворони". ("Три" було закреслено й виправлено на "чотири") "Дві рябі корови

їй одна чорна. "Дівчина зі стрункими ногами". (Це місце може ще й не пройде крізь жінчину цензуру). "Штанці сохнуть на лінві..." Талант незаперечний! Я не можу дочекатися, коли цей репортаж з'явиться в пресі!

А поки що, в українському оточенні ми почувалися весело, впевнено, затишно, немов удома. Поїзд пригравав колісковою і показував крізь вікно кадри чарівних снів.

3. ДЕ ГУСТО, А ДЕ ПУСТО

Проїхали через Ілліной — все знайоме. Перебралися до Міссурі — різниця невелика. Більше рябих корів, ніж червоних. Сусід записав у блок-ноті: "Корови тут рябіші, ніж у Ілліной, а коні, як це не дивно, мають довгі хвости".

Айова вже інша. Поля родючі, пишні, аж сиплеться все і в знеможі гнеться додолу. Жито шелече, кукурудза росте наввипередки... Ми вийшли на площадку поїзда вдихнути гарячий аромат пшениці, підсмаженої липневим сонцем... Солодко, смачно! В очах, немов далекий міраж, задалечіли хутори херсонських степів, запахла тирса, ромен, прив'ялий полин...

Канзас був місцями затоплений, як Полісся... Дощі перелляли через вінця береги річок, розплились через дуги, очерети, досягали аж до гілля старих, розлогих дерев, вода запливала в двері хитких хаток і халабуд. Над болотами бенкетували комарині орди. Скрізь безлюддя і тиша. А скільки в цій тиші приховано лиха! Мій колега про це не записав нічого.

А трохи далі, в Нью-Мексико, спрагли поля розкривали репані губи, жадібно дихали, бажаючи хоч краплини дощу. Досі я уявляла пустелю страшною жовтою Сагарою, на якій нічого, крім висохлих кісток, побачити не можна. Тут пустеля була прибрана висохлою травою, якимсь будячинням і полиняком, що раптом ні з сього, ні з того, розцвітався чарівними, пишними, яскраво-червоними квітами.

ліфорнія. З жалем мушу ствердити, що Америку я знаю ліпше, ніж Україну...

Що цікаво подати в репортажі? Не цифри, не факти, не перелік значних будівель, навіть не опис дерев і квітів. Все це забувається через дві хвилини по прочитанні. Але коли це зв'язано з якимсь веселим епізодом, з живим шматком життя — квіти довго цвістимуть у пам'яті, а дерева принесуть плоди.

2. КОЛЕГА ПО ПЕРУ

Місця в вагоні не вибирали. Сусідів теж ні. Сіли, де сілося. І тому дуже здивувалися, як натрапили на українців. Але стривайте: може в цьому й була деяка закономірність? Ми не змовляючись сіли в маленькому відділі, де почувалася деяка самостійність і відокремленість — як на хуторі. Щоб менше людей було, а більше простору — степова наша вдача!

В обідню пору, хитаючись, мов п'яні, помандрували ми проти руху поїзду до вагону-ресторану, де чорношкірі кельнери з мінами англійських лордів подавали нам несмачні зашерхлі страви. Вертаючись на своє місце, при вікні ми побачили густобрового замисленого молодика, який щось старанно креслив і перекреслював у великій бльок-ноті. Олівець був блакитно-жовтий, чи жовто-блакитний, коли вам так ліпше подається. Слова українські. За неписаним правилом, ми, українці, всі вважаємося знайомими, і я весело привітала писаря:

— Доброго здоров'я! Ідете у вирій?

— Добридень. Ви теж туди?

— Так, мрія матеріалізується...

— То сідайте ближче.

Сіли. Познайомились. Сусід виявився журналістом, і в дорозі через вікно збирав матеріал для запланованих шедеврів. Я іноді крадькома зазірала через його плече.

"Зелене пасовисько", — писав він. "Жовте поле. Блакитні волошки. Три чорні ворони". ("Три" було закреслено й виправлено на "чотири") "Дві рябі корови

її одна чорна. "Дівчина зі стрункими ногами". (Це місце може ще й не пройде крізь жінчину цензуру). "Штанці сохнуть на лінві..." Талант незаперечний! Я не можу дочекатися, коли цей репортаж з'явиться в пресі!

А поки що, в українському оточенні ми почувалися весело, впевнено, затишно, немов удома. Поїзд пригравав колісковою і показував крізь вікно кадри чарівних снів.

3. ДЕ ГУСТО, А ДЕ ПУСТО

Проїхали через Ілліной — все знайоме. Перебралися до Міссурі — різниця невелика. Більше рябих корів, ніж червоних. Сусід записав у блок-ноті: "Корови тут рябіші, ніж у Ілліной, а коні, як це не дивно, мають довші хвости".

Айова вже інша. Поля родючі, пишні, аж сиплеться все і в знеможі гнеться додолу. Жито шепче, кукурудза росте наввипередки... Ми вийшли на площадку поїзда вдихнути гарячий аромат пшениці, підсмаженої липневим сонцем... Солодко, смачно! В очах, немов далекий міраж, задалечіли хутори херсонських степів, запахла тирса, ромен, прив'ялий полин...

Канзас був місцями затоплений, як Полісся... Дощі перелляли через вінця береги річок, розплились через луки, очерети, досягали аж до гілля старих, розлогих дерев, вода запливала в двері хитких хаток і халабуд. Над болотами бенкетували комарині орди. Скрізь безлюддя і тиша. А скільки в цій тиші приховано лиха! Мій колега про це не записав нічого.

А трохи далі, в Нью-Мексико, спрагли поля розкривали репані губи, жадібно дихали, бажаючи хоч краплини дощу. Досі я уявляла пустелю страшною жовтою Сагарою, на якій нічого, крім висохлих кісток, побачити не можна. Тут пустеля була прибрана висохлою травою, якимсь будячинням і полиняком, що раптом ні з сього, ні з того, розцвітався чарівними, пишними, яскраво-червоними квітами.

4. КАКТУС

— Де ж кактуси? — спитала я розчаровано.

— Почекай, скоро будуть, ще й забагато...

Пролітали милі за милями, проходили години за годинами — ані кактуса! Захотілося спати.

— Я, доню, задрімаю, а ти дивись у вікно і, як побачиш кактус — погукай мене.

Сплю собі. Вже й снитись щось почало, коли чую крик:

— Кактус! Кактус!

Розкрила очі:

— Де? Де? Нічого нема!

— Ось! Швидше, бо проїдемо!

— О, доню, то ж дерев'яний стовп. Я ж тобі казала — високе, колюче й зелене.

— Воно високе, колюче й зелене. Пофарбоване.

Аж через дві години вийшли назустріч кактуси. Багато — багато, ціла армія. Наче баби з рогаками, стояли вони в передвечірній імлі, зовсім близько від поїзда, але напасти не наважувались. Сонце вже майже зайшло, залишився лише невеликий окраєць і яскраво-червона заграва. На обрії нетерпеливо чатувала ніч.

5. АЛЬБУКЕРКЕ

Тут потяг спинився на тридцять хвилин. Власне, по розкладу мало б бути лише десять хвилин, але механіки відчепили льокомотив і довго з ним возилися, а бідні люди не знали, що робити: логіка їм підказувала, що на полагодження піде чимало часу, і можна було б за той час відвідати станцію, а інстинкт самозбереження і безпеки наказував не відходити від поїзда. Лякала перспектива роз'єднання з сім'єю і самотної ночі в нуднім пристанційнім готелі. Врешті, цікавість перемогла, і, залишивши речі під опіку літературного земляка, ми подалися всією сім'єю до Альбукеркської станції. Якби поїзд утік, вирішили принаймні бути всі разом.

Під самою колією, задля бізнесу, побудована індійська крамничка — музей. На порозі байдуже сиділа

стара, пегарна, але безсумнівно автентична індіанка, махаючи, немов заведений автомат, немудрими сувенірами. Ми пішли просто до крамниці, де більший вибір. Сувенірів було безліч. Дешевші речі зроблені простіше, і з врахуванням витраченої праці: долярові попільнички, сільнички, маленькі глечики; за п'ять долярів можна купити машиною вишивану блюзку з індіанським узором. Хто не дуже розбирається, думає, що то ручна робота. Сукні "індіанська скво" безпідставно дорогі, здалеку мальовничі, а зблизька — лише комбінація кольорових стяжок. Я навіть поглянула всередину, думаючи там знайти знайомий штамп "Made in Japan". На інших прилавках багато намиста й прикрас з малахіту, кварцу, кришталю і скла. Скло успішно продається і купується за кришталь. Для доказу благородного походження, камінці не вправлені в металеві оздобы, а перев'язані мідним дротиком, на яким вони і тримаються.

6. КОРОВА З КОНЯЧИМ ХВОСТОМ

Їдемо, їдемо... Дрімаетсяься, їсться, спиться... А тут ще дитина докучає:

— Мамо, що мені робити?

— От що-небудь. Читай!

— Мамо, та ж я на вакаціях!

— То малюй!

— А що?

— Що хочеш. От малюй, що бачиш із вікна.

— Добре, мамо.

Поїзд трясло, хитало і гецало. З пустелі віяв вітер і стукав об вагон піском так, що на ранок боліли вуха. Спочатку думали, що то дощ, але де б узялось тут це Боже благословення!

Лінії дитячого малюнка ішли нерівно й переривчасто. Нагадувало мистецтво кам'яної доби.

— Уже, мамо. Подивись — чи гарно?

З малюнка на мене тріщило очі якесь дивне створіння. Мала малярка почала картину в Канзасі, де на уздоріжжі паслося багато корів, а скінчила в Нью-Мексико, де на той час не трапилось корови, а натомість

паслися коні. Тому на малюнку вийшла корова з конячим хвостом.

7. ДО КАЛІФОРНІ З СВОЇМИ ПОМАРАНЧАМИ

Добре дивитись на пустелю з вікна прохолодного потягу, заїдаючи спрагу соковитими помаранчами. Ми ще ніколи не бували в Каліфорнії, але бували в спеку на пляжі — і знали, що нічого так не відсвіжує, як помаранчі.

Колись батьки й діди наші на Україні, збираючись в дорогу, накладали піввоза смажених курей, варення, пирогів, ковбас... Ледве лишалося місця, щоб сісти. Тепер в дорозі є станції й вагони-ресторани, а подорож сама не забирає так багато часу, але все ж не шкодить взяти з собою дещо на підмогу. Особливо, якщо їдеш на самий край Америки. Я напекла медяників, зробила кілька сендвічів, стараючись не забути, хто з чим любить, щоб не вередували в дорозі, трюхи цукерок і півторби помаранчів.

Їдеш в потязі, виглянеш у вікно — пустеля, часом тільки кактус стоїть при дорозі в загрозливо-мовчазній позі індіанського ватажка. Сумно... Вкусиш помаранчу — покращає.

Гори на видноколі — мальовничі, імпозантні, але лисі, безплідні, безнадійні... Вкусиш помаранчу — покращає...

Люди в вагоні різні. Найближча сусідка — товстезна муринка, що за час двохденної подорожі ані разу не рушила з місця. З усіх гіпотез, чому вона була така посидюща, ми згодилися на тім, що вона, мабуть, перевозила для своїх панів скриню золота і не наважувалась її саму покинути. Біля ніг її й справді стояла якась обшмугляна, діпівського вигляду валіза. Добре, що хоч сиділа ця особа ззаду нас. Спереду сидів спостережливий український журналіст. В кінці вагона перед нами — пані ізраїльського походження, яка максимально використовувала поїздові вигоди для прання і сушення своїх панчішок, розвішування всіх своїх вакаційних суkenок і штанців та плекання краси, коли те мож-

на назвати красою. От і дивись на все це! З'їси помаранчу — покращає...

Коли вже біля Лос-Анжелеса дорогу обняли з обох боків золоті помаранчеві сади, ми згадали про свої помаранчі, і виявилось, що маємо їх іще із півдесятка. Не викидати ж їх!

— Давайте повезем їх у дарунок нашим знайомим каліфорнійцям.

Це навіть оригінально: приїхали до Каліфорнії з своїми помаранчами.

8. ВТІДЖАЄМО В ПРИМОР'Я

За виключенням родючих, зелених, але досить звичайних смуг Айови й Канзасу, дорога до Каліфорнії ішла через пустелі й порожні степи. Говорячи просто, дорога нецікава. Звичайно, думка і око мали досить простору — скільки тут іще незаселеної території! Але все таке безводне, непривітне, трудне... Де-не-де між пустель, де і кактуси не ростуть, притулилась хатка або і кілька осель; звідкись люди видобувають воду і поливають насажені деревця, якийсь городець.

— Пустеля не така вже й бідна, — розказував мені говірливий кондуктор. — Візьміть кактус: з нього самого можна видобути все, що потрібно для життя: ним можна годувати худобу, з них збирають фрукти і ягоди, навіть горілку роблять. А яка це чудова огорожа! Через таку вже ні звір, ні людина не пролізе!

Ми якраз в'їхали в передмістя Лос-Анжелесу. Не красне воно було. Може, ми не з того кінця заїхали... З задвірка, видно. Кругом клювали землю понурі нафтові помпи, витиснувши з терену квіти й куші. Навколо снували заплутані лябіринти залізничних колій і нафтопроводів. Видно, дорога до раю веде через чистилище... Але де-не-де вже й чепурненькі, безжурно-легенькі хатки видніються. Навколо хатки, звичайно, садочок, квіти насяні чи може й самі ростуть. І в кожній садибі неодмінно кактус.

— Як же мами не боятися дітей пускати у двір!? Адже ж то колюче!

— Ще й яке, — згоджується кондуктор. — Як влізе колючка в тіло, зачеплюється, як рибальський гачок, і доводиться вирізувати або з м'ясом видирати.

— Ну то як же можна дітей на таке лихо наражати?

— А як же, ховати від них кактус, а потім десь в чистім полі натраплять, то й зовсім покалічаться, як не знатимуть, що то таке. Тут печей не топлять, то кактус замість "жижі". Звичайно, кожна дитина один раз об кактус поколеться, але надалі вже має добрий досвід.

Вже як їхали назад, ознайомлення з кактусом знайшло свій, так би мовити практичний апотеоз: кондуктор носив по потягу якісь рушнички й фартухи, припрошуючи пасажирів роздивитися та може й купити на згадку, бо там були кольорово мальовані мапи південно-західніх штатів та індіанські емблеми. В мене за час відпустки вже боліли очі від сувенірів, і я спочатку не хотіла на те навіть і дивитися.

— Ці речі зроблені з кактуса, — сказав кондуктор.

Це інша річ. З пошани до кактуса і людської ви-нахідливости я купила рушничок.

Ось вже зависочіли багатоповерхові білі будівлі, безсумнівно, головні установи в центрі міста. З боків все так же уперто довбали нафту чорні одноокі помпи. Де-не-де весело продирались помаранчові сади — справді райське видово! Повітря пахло сонцем, нафтою, пиллом, помаранчами і свіжістю морських хвиль.

Поїзд немазано скрипить, заточуючись зупиняється, на пероні багато людей — обнімають рідних і знайомих. Нас ніхто не зустрічав і не мав зустрічати, хоч очі теж інстинктивно бігали по обличчях, ніби когось шукаючи. Але і так було добре. Попереду два тижні при-год, новини, сонця, втоми і відпочинку.

1958

ВЕЛИКДЕНЬ У КАНАДІ

1. ПЕРЕПУСТКА

Після довгих намагань зустрітися та об'єднатися в Німеччині наша рідня (а ви, читачу, думали, що я писатиму теж про партію!?) — отже, наша рідня нарешті вирішила здійснити це на американському континенті.

З Канади до ЗДА діпистів не пускають — щоб часом не залишилися там назовсім — так що довелось їхати мені.

Перепустку я одержала без особливих труднощів і вже хотіла сказати люб'язному шефові іміграційного відділу "гуд бай", як раптом згадала ще про одне:

— Я думаю, не треба дописувати в перепустці, що я візьму з собою в Канаду свою донечку?

— Дитину? Сідайте, прошу!

Я сіла знов. І надовго.

Для дитини, виявилось, треба брати окрему перепустку, ще й з фотографією. Проти цього я, звісно, нічого не мала, але мені заявили, що дитина мусить з'явитися по перепустку сама.

— Але вибачте: їй ще нема чотирьох років, і я її саму так далеко не пускаю.

— То приїдьте й ви з нею.

Еге... Ще раз витратити робочий день і їхати на край міста! Але — на всі мої спроби обійти закон мені відповідали:

А що як дитини тут немає, а ви хочете привезти її з Канади?

Подзвоніть до мого господаря і спитайте, чи я маю дитину.

А може ви хочете привезти з Канади ще одну дитину?

О дякую, досить з мене й однієї!

Врешті, мені запропонували підняти вгору два

пальці й заприсягтися, що я дійсно везиму з собою в Канаду й назад дитину, зображену на фотографії — цебто, автентичну мою Інку.

Я заприсяглась, і перепустку видали.

2. ТОРОНТО

На станції зустрів мене брат. Сівши в таксівку, ми, звісно, роздивлялися один на одного, і я пропустила найгарніші квартали міста. А коли, нарешті, виглянула у вікно, Торонто на мене справило трохи провінційне, в порівнянні з Чікаго, враження. А перше враження, будь воно й помилкове, завжди найсильніше.

В свою чергу, Чікаго, засипане сажею, пилом і брудним папером, затроєно бензиновим смородом, затиснуте скупченими автами, здалось би мешканцеві Торонта якимсь переддвер'ям пекла. Але звичка — друга натура і мені, що ледве пробула в Чікаго 5 місяців, було трохи дивно дивитись тепер на вуличі вулиці, спокійніші трамваї, рідні реклами та маленькі будиночки котеджевого типу. На мотузках білокрилими птахами пурхала на вітрі білизна. А в Чікаго білизну напівр не вивішують: зразу сажею занесе. Сушать у підвалах. Взагалі, хоч і Канада чистотою до Німеччини дорівнятися не може, але в порівнянні з Чікаго, безперечно, виграє. Я б навіть сказала, в якому з цих двох міст акуратніші мешканці, але Чікаго репрезентується здебільшого неграми, на яких бруду не видно.

3. У НАС І У ВАС

Після відвідин Торонта я про себе можу сміливо говорити як про людину, що "не з однієї печі паску їла". І в кожній хаті, де мені довелося скуштувати паски, перше питання мені ставили таке: де краще, в Канаді чи в ЗДА?

Як мати на увазі заробітну платню, вибір праці, купівельну спроможність — то безперечно, в Чікаго краще.

Представниці прекрасної статі тут безперестанно обчіплюють себе все новими й новими речами. Моя знайома розповідала, що коли вона два дні підряд з'явилася в тій самій сукні, товаришки по праці її запитали:

— Що, ви сьогодні вдома не ночували?

Американка з Чикаго в крамницях на ціни не дивиться, бере все, що попаде під руку й кидає в кошик. Канадійки цього не роблять — навіть під Великдень. Звичайно, американка набирає зайвого, не встигає всього поїсти й викидає. Канадійці спокійніші, менш вибагливі, ощадніші й одягнені якщо не з більшим смаком, то принаймні — з меншим несмаком. Проте і тут я набачилась досить пишних "великодніх" капелюхів із бургяковими рожами, перами й райськими птахами.

Американки ходять в багато тонших панчішках, ніж канадійки, але завжди із широченькими розірваними "доріжками".

Канадійські благочестиві чоловіки, які нарікають на жінок, що малюють уста, нехай заспокояться, бо в Америці фарбують іще й щоки, і не потроху, а так, як ото роблять діти, коли прибирають снігову бабу.

4. ДЕ БІЛЬШЕ УКРАЇНЦІВ

За статистикою, звичайно, в Чикаго. Чикаго — мільйонне місто, зборище різних національностей, з яких українці складають до 100 тис. Але це тільки цифри. Зайдіть ви в церкву навіть на Великдень — авт біля церкви багато, а місця в церкві все-таки досить. Є Народний Дім, Український Народний Союз, нарешті — кілька об'єднань, які називаються просто "під церквою" — але українці розсіпані по величезному місту, зайняті всілякими "бізнесами" та "джабами", до того ж, ціна трамвайного квитка (15 центів*) в один кінець!) багатьох відохочує їздити і в церкву, і "під церкву".

Патомість, мене приємно врадувала відносна згуртованість українців Торонта. Склалося взагалі таке вра-

*) Тепер 30 центів.

ження, що можна ходити по місту й обійтися без вжитку англійської мови. Деякі мої знайомі торонтонці призначались, що так вони й збираються робити во віки віків. Видно, що люди один одного не цураються, відвідують, частують, телефоном дзвонять (а в Чикаго як подзвони, то й 5 центів).*

Щоб не було мені неприємностей на праці, надумалась я зайти до українського ж таки, лікаря і попросити, в порядку національної солідарности, посвідку, що весь час своїх відвідин, дні поза даною мені відпусткою, я не пила, не їла й не танцювала, а лежала хвора. Лікар був зайнятий якоюсь серйозною операцією, і я довгенько просиділа у вітальні, розглядаючи вишиті українські рушники, що були покладені скрізь, де можна. Один по одному входили клієнти, говорючи чомусь не про свої болячки, а про українські футбольні новини. А з дальньої кімнати озивалась оперована хвора:

Ой падку мій, агій, щось ми зробили!..

Операція видалась мені задовгою, і я вирішила краще захворіти насправді. Так воно і сталося. Приїхавши в Чикаго, я ще два дні відлежувалась вдома.

5. ВЕЛИКДЕНЬ

Звечора всі ми провели відповідну ідеологічну підготовку, так що моя доня, покладена спати о 5 год. по полудні в суботу, прокинулась о 5 год. в неділю вранці. Цілою родиною ми пішли до церкви.

О 6 год. Архиепископ Мстислав розпочав заутреню. Для мене присутність Владики була особливо приємною несподіванкою, і я наперед раділа, що буде чим похвалитись у "своєму" Чикаго.

Янгольські голоси солісток у задостойнику, вишліфувани великодні ірмоси і концерт ледве не довели мене до сліз. Я б таки заплакала, якби мені не стала на перешкоді одна коротко підстрижена сухоносенька панна, яка позіхала і щохвилини дивилась на годинник.

* Тепер 10 центів.

Владика Мстислав виголосив коротке, але глибоке змістом привітання, поезії якого вистачило б на двадцять Великодніх віршів.

Посвятили паски — і знов я побачила перевагу канадійських господинь — бо наші здебільшого святили куповані торти.

По Службі я поцікавилася ім'ям диригента хору, і почувши, що це мій давній знайомий з усіх столиць Європи, професор Дометій Березенець, пішла на хори христосуватись із ним та його дружиною.

На величних сходах катедри Св. Володимира поставали побожні миряни, розглядаючись, з ким би його похристосуватись. Якось сталося так, що на таку оказію чоловіки десь у натовпі загубили жінок, а жінки чоловіків. І хоч були добре голодні, не розговорившись, а додому ніхто не квапився.

Були такі, що й не вміли христосуватися. Ось вийшла одна молода канадійка, і махнувши рукою до якогось молодика, гукнула:

— Галло! Христос Воскрес! — і міцно, по-англійськи потисла йому руку!

6. ЛІТЕРАТУРНИЙ ВЕЧІР

Мені здається, що я досі не стрічала, щоб то автор сам дав репортаж про свій виступ. Це було б, як то в пісні співається — "сам п'ю, сам гуляю!.." Воно, правда, таке трапляється, але завжди прикривається якимсь псевдонімом, ініціалами чи ще якимсь фіговим листком. А я пишу "у відкрити".

Вечір був призначений на другий день Великодня, і ми самі трохи жалкували, що не можемо через цей вечір піти кудись у гості. Проте, як на чиказький масштаб, людей зібралось чимало. Брат мій по крові й по перу, Борис Олександрів, як завжди симпатично проспівав належну кількість своїх віршів, а я, простудившись на канадійським вітрі, читала "несвоім голосом". Аплодували нам по заслугі; Улас Самчук дав вступний акорд, а ред. Кислиця — відповідний до нього заключний, що разом створило симфонію з незакінченою ін-

тонацією. Втягти публіку в обговорення творів не пощастило...

"Народ безмолствовав..."

7. "В МІСЯЦІ ПОЛІ ВИПАЛА ПОРОША"

Потяг від'їхав о 10 год. вечора. Поки їхали темними дорогами, нічого особливого не було помітно. Потім ніби почало світати, і як зупинились в Детройті, побачили, що перон вкритий снігом.

Ну, знаєте, така весна всякі поетичні ілюзії заморозить. Ой, не зацвітуть яблуні ні в квітні, ані в травні!.. Падає сніг яблуневим цвітом...

А поїзд їде та й їде... Все далі від милих, рідних облич, в замурзане Чикаго. Раз-у-раз кондуктори, контрольори та поліцаї перевіряють папери й валізи. Пильнують, щоб хтось не проліз в багату, фортунову (а Фортуна іноді буває дуже злою!) країну "джабів".

На ранок за вікном мріяли вкриті снігом поля. Але снігопад обминув Чикаго. І, вступивши до елевейтора, я побачила певну ознаку весни: з вагонних крісел безжалісно здерли оксамит і вкрили їх солом'яною плетінкою. Отже, зимі повороту нема.

Чикаго, 12.4.50.

НЬЮ-ЙОРК ОЧИМА УКРАЇНКИ

1. ФАТАЛЬНА П'ЯТНИЦЯ

Терпіти не можу, коли репортаж починається з опису подорожі поїздом чи автом до місця призначення. Більшість репортажів так починаються, і мені страшно не хотілося б так почати свій. Але мушу. Бо коли поїзд, замість того щоб чесно і порядно відвезти вас до Нью-Йорку, раптом бере курс на той світ, справа стає вартою уваги.

В нашій сім'ї хронічна біда: ніколи не ладні зібратися і спакуватися на час, і перед виїздом так хапаємось, що ледве встигаємо вскочити в поїзд. Кожного разу ми постановляємо в наступнім році плянувати краще. І не думайте, що ніколи ця постанова не справджується. Якраз тепер все було понаковано на час, всі ми були в найкращім порядку, і вже, за давнім українським звичаєм, сіли "на щастя" перед виходом із хати. Коли — лишенько! Кота нема. Того самого кота, що ми його з таким жалем самого замикаємо в хаті, приговоривши сусідку, щоб двічі на день його доглядала, годувала і водила на прогулянку. Побігли шукати кота. Шукали, поки лишилось часу в обріз, а тоді виявилось, що кіт сидить у хаті під ліжком. Вхопили валізи — і бігом до станції. А тут, просто нам під ноги, блискавкою перебіг дорогу чорний кіт. Чорний кіт!!! І сталося це так швидко, що запобігти цьому не можна було.

— Не будьте забобонні, — сказав мій чоловік. — В атомовім віці соромно в чорного кота вірити!

— А може б ми пішли навколо бльока іншою дорогою? — несміливо обізвалася я.

— Нема часу. Пішли! Та ж наш Мурко нам щодня по сто разів дорогу переходить — і нічого не трапляється...

— Так то ж наш, а то чужий... До того ж, Мурко не чорний. Одне діло кіт сірий, а зовсім друге — чорний...

Дочка зауважила, що це не чужий кіт, а сусідчин Люмуба, що з ним наш Мурко в досить добрих взаєминах. Це мене заспокоїло, але ще дві обставини тривожили: сьогодні була п'ятниця, та ще й тринадцяте число. Цей забобон уже не наш, тутешній, але вже наші люди і в це увірували.

Проте, ні на обходи, ні на сумні передчуття в нас не було часу, і ми, як і щороку перед цим, мало не на ходу вскочили в потяг — і поїхали. Поїзд рівномірно підскакував, відбивав веселі дитячі ритми, приколисував... Ніде так добре не спиться, як в поїзді, аби тільки ліжечко трохи зручніше... І головне — нічого робити не треба, ні варити, ні зам'ятати, ні посуд мити...

І раптом поїзд підскочив зависоко, хитнувся і шкутьільгаючи побіг кудись убік, скрегочучи залізом... Подорожні хапалися за крісла, один за одного, верещали і зойкали. Нарешті, застугоніла земля під гальмами, і поїзд задихано спинився. Всі кинулися до дверей поглянути, що сталося.

З нами не сталося нічого. Тільки похилився наш вагон, але не перекинувся. А вагон-ресторан і два пульмани лежали на боці. Хтось виносив на руках зомлілу, перелякану на смерть бабусю, двоє чоловіків несли на кріслі пораненого негра-куховара... Лякатися вже було пізно: все сталося так швидко й несподівано, що ніхто і перелякатися не встиг. Потім, в розмовах із знайомими, можна було, не кривлячи душею, заявити: "Я ані трохи не злякався"...

— Мене чоловік кликав на вечерю до вагону-ресторану, а я щось не хотіла... Щось мені немов на вухо шептало: "Не йди, не йди"... — розповідала всім по черзі висока цибата пані. — Якби ми тепер були в ресторані, може б і потерпіли...

Люди повиходили з вагонів. Видко було, що поїзд тут стоятиме не одну годину. З пораненими впоратись було не важко, але чекали на комісію, що мала переві-

рити обставини аварії. Спантеличений негр-кондуктор давав на все одну стандартну відповідь: "I don't know nothing" *) тому подорожні на нього махнули рукою і взялись догадуватися на власний розум, що сталося з поїздом. Найбільш імовірними здавалися дві гіпотези: або водій задрімав, або якісь жартівливі підлітки підклали на рейки чималу заліззяку.

В вагоні було нестерпно гаряче, бо система охолодження діє тільки тоді, коли поїзд рухається. Тому всі повиходили з вагонів і посідали навколо потяга, як на пікніку. Хто мав, поприносив і їжу та й заходився вечеряти. Мій чоловік узявся робити фотознімки і казав мені ставати то там, то там, де найбільше лиха видно. Аж пізніше виявилось, що вистріляв він на ті знімки всю довгу стрічку — і всі знімки вийшли чітко і яскраво. Правда, коли ми потім показували ті знімки знайомим, на них це великого вражіння не робило.

— Та ви придивіться, казала я. — Чи вам той поїзд здається звичайним?

— Та ніби нічого йому не бракує. Задовгий наче б то, чи що...

— Та ні, ви гляньте на рейки: бачите?

— Бачу.

— А чи поїзд по тих рейках їде?

— Ні! Диви! А чого це він по землі їде, бач її наче плугом виорав?!

— Ото ж воно таке й таке з нами сталося... починали ми оповідати. Проте, і розповідь великого вражіння не робила: зачасто в Америці трапляються нещасливі випадки, або, вірніше, забагато про них кричать, тому "звичайні" катастрофи без забитих на смерть сприймаються майже що з розчаруванням. А ми були дуже раді, що і ми, й інші люди вийшли з цієї біди живими й здоровими. Тільки тепер я трохи вірю в тринадцяте число, фатальну п'ятницю і чорного kota.

*) Нічогосінько не знаю (англ.).

2. ВЕЛЕТЕНЬ В КАМ'ЯНИЙ КОЛИСЦІ

Ранок в Нью-Йорку. В неділю місто ще спить, ще навіть до церкви люди не йдуть, на вулицях майже порожньо і гарно. Чисто, просторо, навіть не гаряче. В Нью-Йорку ми вперше: досі вакаційні стежки вели нас на південь, але треба ж відвідати і це, найвизначніше в Америці місце, центр світових фінансів, осідок Організації Об'єднаних Націй, вогнище інтернаціональної культури і преси, ворота до вільного світу і — для нас майже найважливіший чинник — столицю Української Еміграції, так би мовити, ерзац Києва. Я сказала, що ми в цім місці вперше? А десять літ тому, коли ми, зійшовши з корабля, звідси поїздами роз'їжджалися в різні боки цієї гостинної, неосяжної країни?! Так, ми справді тут були: сиділи годин із десять на станції, безпомічні і без'язики, боячися відійти від почекальні, щоб бува наш поїзд без нас не від'їхав... Були - - і не були.

Тепер ми вперше приїхали на оглядини. Спинитися ми вирішили в наших добрих друзів у Нью-Джерсі, щоб з ними після довголітньої розлуки зустрітися та з їхньою поміччю швидко й спокоєм обдивитися всі найбільші чуда. Правда, ми трошки схитрували: написали нашим друзям, що приїдемо в неділю ввечері, а виїхали на день раніше, щоб "загальний огляд" зробити на власні ноги, а потім уже просити допомоги. Хмародери не зробили на нас великого враження, і ми вже тільки потім, через два дні, дивлячись на ті ж самі будинки з покладу пароплава, зрозуміли, в чім справа: коли хмародерів багато, і всі вони притулились один до одного стінами, їх краси і величі не видно, бо ж людина, як іде по вулиці, не задиратиме весь час голову догори, щоб побачити, чи справді той хмародер такий високий, як на Різдяній картці ЕКА. А здалеку велич завжди більше помітна, так само і серед людей. Як вмер людина, як відійде від нас у незмірну далечінь, то всім її втрата здається величезною і незаступною... А живого не шанували.

Нью-Йорк росте вгору, бо немає куди рости вздовж і впоперек. Це найбільше в світі місто затиснене з усіх

боків океаном, водами й болотом — а проте, воно росте нестримно й бурхливо, це порівняно молоде місто, ця величезна дитина в бетонній колісці, годувана атомовими вітамінами.

Минаємо найвизначніші будівлі Нью-Йорку: Емпайр Стейт, будинок Крайслера, вишукані крамниці П'ятої Авеню, що дуже злякали нас своїми карколомними цінами, церкву святої Тройці. Церква відчинена, прохолодна всередині — зайшли і перехрестилися на коротку молитву. Через дорогу табличка із написом "Волл Стріт". Так оце та страшна, могутня, на весь світ славна Волл Стріт, осідок фінансових акул? Ця вулиця скоріше виглядає на тихий завулок, коротенький відрубок сірокамінних бльоків, ще й церква в сусідстві... Треба буде наших друзів розпитати, може ж це не та Волл Стріт...

Найдовше спинились в центрі Рокфеллера. Тут було гамірно і людно, але цей гамір був зовсім не той, що можна чути десь в центрі Чікаго чи Детройту. Тут було весело, грала вишукана музика, скрізь прогулювалась святково вбрана публіка: старенькі бабці й дідусі, статечні подружжя, закохана молодь... Видно було, що люди приходять сюди просто на прохід, як це робиться в Європі, але не в американських містах. І ніхто тут не боїться ходити сам, навіть як темно стає; а на лавицях сидять самі жінки, ще й молоді і непогані, і ніхто до них не чіпляється.

Я маю непереможне замилування до квітів. То ж мене найбільше вразила сила квітів у центрі Рокфеллера. Тут росли тропічні пальми, кактуси, банани й орхідеї і були розкішні килими з дивовижно мережаного колеуса. Колеус, якщо ж ви хочете знати, легко розводиться зі стебла, і в мене засвербіли руки. Адже за українським неписаним моральним кодексом такі речі, як книжку під виглядом позички або хатню рослину для розведення присвоїти цілком дозволяється. Більше того, досвідчені господині кажуть, що як хочете, щоб вам пагінок добре прийнявся, мусите його неодмінно вкрасти. Отже, чому б я не могла відщипнути одну гі-

лочку на сувенір? Такого колеуса я далєбі ще нїде не бачила.

Але... Коли б же я не сказала про свій намір чоловікові!.. Він поставив вето, мотивуючи це тим, що може десь за кущами сидять детективи і тільки й чекають, щоб когось на гарячому спіймати. Коли я ще спробувала позаглядати, чи й справді в кущах немає детективів, мій чоловік сказав, що або я відмовлюсь від свого заміру, або він відмовляється ходити із злодієм. Так я лишилася без сувеніру.

3. ХУТОРЯНИ

Перш ніж їхати до наших знайомих, ми вирішили вступити їм коника. Згідно з їхніми вказівками, ми сіли в автобус на Порт Оторіті і за півгодини блискавично перенеслися до сусіднього штату Нью-Джерсі. На зупинці зайшли до каварні й задзвонили до наших друзів.

— Добрий вечір, — привіталась я. — Це ти, Олю?

— Я, — почувся мелодійний голос моєї давньої подруги. — Звідки ти?

— З Чікаго...

— Що? Як? Чого?! Ти ж мала сьогодні тут бути!

— Не вдалося. Я в листі напишу, чому... На жаль, не можемо приїхати.

— Нема нічого неможливого! Слухай, а може ще якось приїдете? Ми так на вас чекали! Я твій улюблений торт спекла, знаєш, той, горіховий... Андрія ледве відігнала, щоб половину не з'їв поки ви приїдете, а тепер виходить, що все йому достанеться... Ти знаєш, який він ласун, як та дитина... Ой, приїдьте таки!

— То ви справді дуже хочете, щоб ми приїхали?!

— Дуже-дуже!

— Ну, то запрягайте коні та й виїжджайте по нас. Ми тут, на вашій автобусній зупинці.

Через п'ятнадцять хвилин ми вже були "на хуторі". Наші друзі одні з перших, що вирвалися із мангаттенського гетта, а бирватись нема куди інакше, як поза межі метрополії. Вирватись із Нью-Йорку означає свіже

повітря, гарна чиста хата, молодий садочок, труднощі транспорताції помножені на дорожнечу квитка, і відрив від української громади. Хутір під Нью-Йорком — це благословення і прокляття, і не знати, що сильніше. Але філософію лишімо на пізніше, до цього ми ще вернемося, бо це — болюча рана, а поки що підемо на оглядини.

Будинок, або вірніше, хатка Олі й Андрія була проста, дерев'яна, пофарбована на двох відтінків зелений колір, і кожна хатка в сусідстві виглядала так само. Якби не колір, можна було би заблудити. Але не тільки колір розрізняв хати: кожний господар на свій смак розплянував квітник і садочок, деревця посадив... тільки ті дерева тепер на куцики виглядають, а колись із них виростуть розлогі дуби, ясені, калини... "Командує" усім цим господарством мама Олі. Нам було любо знов її зустріти, і ми обое переглянулися, читаючи в очах ту саму думку: "так ніби моя мама"... Така, ніби тільки що з України: в сірій кохтинці, в довгій рясній спідниці з білим фартушком, голова чепурно обв'язана літньою хустиною в блакитні крапочки...

— А, ви на мою бросквиню дивитесь, зауважила старенька. — Дивіться, дивіться... що й казати, красна... А я ж її так шаную, так шаную, та все підливаю та підгодовую... Але заходьте ж до хати... Ви ж із дороги, проголодалися, я все тепле в духовці тримаю...

В хаті теж дерева. Величезні фікуси ростуть під самою стелею, хоч хаті верх здіймай.

— Сусіди просять паростків, я даю, — каже Оля, — а воно в них і коріння не пускає, а як в кого й прокорениться, то потім засохне... "Що ти їм робиш?" — питають. А я ж нічого не роблю, тільки поливаю та часом порошком підгодовую, що й вони в кожній крамниці купити можуть.

Так ми собі сиділи під тихими фікусами, згадували дитячі й юнацькі роки, реготалися з різних пригод, що стороннім людям мабуть і не здавалися б смішними, і розглядалися, як хто постарів. Назагал, виходило, що постарілися ми мало. Може це від американських харчів, а може — від почуття приязні й радости від нашої

зустрічі. Андрій мріяв про те, що колись в садку буде повно вишень, груш, яблук, а мама в думках наварювала різні гатунки варення... Мама, до речі, зовсім не хотіла американізуватися: поки жили в Нью-Йорку, то хоч кілька англійських слів вивчила, щоб до крамниці піти, а тут і те забула. По харчі діти автом їздять, крамниці поблизу й нема. Проте, мама через знайомих умудрилась дістати "українських" продуктів: маку, пшона, гречки, гречаної муки, білих сушених грибів... Варить такі обіди, як колись тільки на свято бувало. От тільки говорити нема з ким: вдень діти на роботі, а ввечері більш музику слухають... Тоді стара виходить на двір, під свою улюблену бросквиню, і плаче.

4. ГЕТТО

Андрій вранці пішов на роботу, пообіцявши нам узавтра на два дні "захворіти".

— Воно можна було б і сьогодні, але в суботу кілька замовлень надійшло, треба було їх полагодити, а крім того, сьогодні ви трохи втомлені, відпочиньте, а взавтра всі разом зробимо рейд на Нью-Йорк.

Проте, Оля згодилась провести нас до знайомих, бо ми ніколи не їздимо на вакації спочивати. Якось так виходить, що ми їдемо на вакації утомлюватися... Після роботи до нас мав приєднатися й Андрій.

Шкода нам було, що влітку громадське життя українських середовищ завмирає. Нам так хотілося б побачити, як то воно в інших містах, чи так погано, як у нас, чи може краще... Але хоч би тобі одна академія, хоч би тобі хоч один модерніст свій літературний вечір влаштував... Куди там! Всі на пляжі, всі куняють, всі так само час марнують, як і ми з вами... Довелося відвідати кількох знайомих і з їхніх розмов довідатися, як то воно в нашій Нью-Йорку.

Коли ми зайшли до будинку, де живе професор Н., я перелякалася: будинок старий, занехаяний, сходи хиткі, неметені, скрізь затхлий сморід, наче цілий будинок на обід варив кислу капусту... Довго йшли сходами на гору, аж поки звернули в довгий коридор. В кори-

дорі вистроєні в ряд комірки, замкнені на висячі замки.

— А це ще що таке? — запиталася я.

— Та ж убиральні... Кожне помешкання свою має...

— Ага, шість помешкань в коридорі, — підсумувала я. — Не так, як в нашій місті, де кожен має свою хату, а як ні — то цілий поверх... Тут ще як у таборі...

Порівняння з табором не залишало мене в цій будинку, збуджуючи одноразово і радісні, і неприємні думки. Було сумно, що в той час, коли люди наші так обогатилися, що деякі вже й про третю хату думають, заслужений професор, відомий літературний критик і мовознавець, кращий представник народу українського мешкає в таких коморах. Кімната напівтемна, пошарпана, ще й для повної схожості з табором, поділена навпів завісою з сірої ковдри, можливо ще й з таборової. За завісою спальня. Кухня невеличка, але, як з гордістю підкреслила дружина професора, світла і соняшна. З цієї причини на підвіконню стояли в повнім цвіту веселі червоні й рожеві геранії. Близько біля вікна стояв стіл, святково накритий до вечері, і господиня одразу запросила нас до страви. Ми, для годиться, стали відмовлятися:

— Не клопочіться, та же ми недавно від обіду і не хочемо їсти...

— А я хочу! — дисонансом увірвався голос Андрія в нашу пасторалю. Андрій завжди відколював подібні коники, страшенно присоромлюючи Олю, але розвеселяючи товариство. І цим разом всі вибухли дружнім реготом і вже без дальших відмовок посідали за стіл. Почали обпитувати один одного, як те у вас, а як у нас, і мало по-малу ми довідались, що професор Н., хоч трохи задорогою ціною, тепер "гуляє": поранив на фабриці палець, то має тепер плачену відпустку і компенсацію. А пані Наталя працює, звичайно на такій праці, як і всі нью-йоркські інтелектуали, що "свого не відцурались, а чужого не навчилися". Професор інтенсивно працює, бо саме пощастило десь в бібліотечних закутках натрапити на такі архіви, що про них досі ніхто і вісточки не мав. Очі професора спалахнули фосфоричним вогнем, і він почав нам викладати свої тео-

рії, аж поки дружина не спинила його тверезою заувагою, що зелений борщ вже починає холонути. Професор з тим самим захватом узявся за борщ. Не відставав від нього і десятирічний Богдан, надія і гордість професора. Богдан виявляє аж забагато талантів: що не назви — до всього він брався і мав здібності. Його малюнки брали перші місця на шкільних виставках, він вчився грати на піяніні й на скрипці, мудрував з авіо-моделями і навіть пробував сил у віршуванні українською мовою. Богдан навіть мав свою, покищо тільки рукописну збірку під трохи запозиченою назвою "Маленьке Цабе". Андрій жартома казав, що панство Н. виховують свого сина на вождя. Професор Н. дзвінко сміявся, в котрий вже раз чуючи від Андрія цей дотеп, але почувалося, що цей жарт сприймається також як і серйозне твердження.

Не встигли ми доїсти другої страви, як наша господиня тихенько встала з-за стола, в перерві між дотепами вибачилась, що мусить нас лишити, бо вже пора до праці.

— Шкода, що ви так запізнилися, — з легеньким докором сказала вона. — Я вже о третій вас чекала...

Нам стало дуже незручно, що ми не розпитали Олю наперед і просто таки навмисне, "для годиться" запізнилися. А тепер ця мила, інтелігентна пані мусить зняти свою модну сукенку, що її вона спеціально для нас вдягала, і змінити її на сіру сукенку до прибирання.

— Ти ж, Богданчику, помиєш гарненько посуд, добре? — звернулась вона до сина. — Виделочки не забудь повитирати, а мисочки самі посохнуть. Потім вона підійшла до чоловіка, поцілувала його ніжно в чоло, назвавши "котиком", потиснула нам руки й пішла.

По вечері ми посідали на канапі, а Богданчик почував вухо і взявся мити посуд. Він тільки тяжко зідхнув і риторично запитав:

— І чого мені Бог не дав сестрички?!

Нам стало сумно, що пані Н. мусіла іти на працю, та ще й наніч, та ще й на прибирання бюрових приміщень. У нашій місті більшість українців познаходили дуже вигідні і поплатні посади, і мало хто заробляє

прибиранням. Але в Нью-Йорку немає фабрик, а самі установи, що мусять бути підметені і прибрані. Тому багато визначних осіб із титулами і дипломами працюють тут прибиральниками, сторожами, двірниками й кур'єрами. Поет М. їздить на ліфті цілу днину, письменниця Д. працює на мотузяній фабриці, маляр Т. вимальовує реклями на парканах... Зовсім за фахом. Але не в тім справа: зате наші заможні домовласники сидять вдома і з нір не вилазять, а в Нью-Йорку громадське життя горить, кипить, вирує... Комфорт впливає негативно на громадську активність!

— Ви кажете, що в нас, в Нью-Йорку громадське життя кипить? — заперечив Андрій. — Якраз! Примітив, нудота така, що на ті збори та академії хіба що за кару ходити! Всесь час те саме, все в одну дудку трублять! А що вже суперечок партійних та загумінкових, мабуть що тільки в Нью-Йорку такі вистави бувають!

Оля додавала свої аргументи: вона весь час працювала з дітьми при парафіяльній школі та в Пласті, але місцеві кумасі заїли її до того, що мусіла покинути. — От тепер вибралися на хутір, та й маємо спокій.

Професор лагідно заперечував. Як не як, культурне життя тут прогресує. Літературно-мистецький клуб працює регулярно, малярські виставки бувають пречудові, доповіді готуються змістовні й фахові, ну, і діти не відстають. Зокрема, Богдан то вже мабуть усього Шевченка напам'ять знає, бо на кожному концерті декламує...

— Андрію, я тебе не пізнаю, — заатакувала я свого друга дитинства. — Звичайно, в гетті жити не дуже приємно, та ще коли з усіх боків негритянсько-порторіканська навала обступає, але що ж би то було, коли б усі отак як ви на хутори повтікали? Що ж би тоді від української справи залишилось?

На кілька хвилин всі ніяково замовкли. Продовження такої розмови привело би до неприємностей з нашими найкращими друзями, що ми з ними кілька років не бачились і хто зна коли знов побачимось... Тому, погомонівши ще трохи на "неутральні" теми, ми вийшли просвіжитись на Бродвей. Вночі Бродвей був

справді чудовий: свіже прохолодне повітря з океану, ласкава теплота липневого вечора, яскраві вогні, що ми до них вже звикли за десять літ настільки, що вони нам не різали очі, а навпаки, здавались веселими й прекрасними... Ми творили досить солідну розміром "процесію": спереду — я з чоловіком, як гості, а між нами професор Н., за нами — Оля з Андрієм. Андрія ми навантажили всіми закупками, непомітно всовуючи йому до рук пакунок за пакунком, а він, захоплений розмовами, все це на себе приймав. Ззаду плентались діти: моя дочка з Богданом. Вони почувались незручно, бо не знали, про що говорити, а йти повільно позаду старших, та ще й парою — це найбільша для них мука. До того ж, моя дочка була на цілих шість місяців старша від Богдана, а він її вважав мало не старою дівочою... Ситуація трохи покращала, коли добрячий Андрій здогадався купити їм морозива.

Невеселі думи не покидали мене... Ну що ж, тепер у нас ідуть незчисленні академії, вистави і пописи, всі їх критикують, скаржаться, що зачасто, занудно, поаматорськи... Як би там не було, справа йде: в парафіяльних і осередкових школах Мартусі й Богданчики вчать читати й писати по-українськи, готуються до Шевченківського Свята, дають Різдвяні вистави... А що ж воно буде, коли їх батьки пороз'їжджаються на хутори? Звичайно, на важливу імпрезу кожен свідомий українець приїде, для того ж і є в нас авто... Але чи будуть ті Богданчики щосуботи в школі, чи буде хор після роботи приходити на співанки, чи зможуть пластуни підготуватися добре до показу гаївок? Ох, біда нам з тим хуторянством! "Моя хата скраю", — і так собі можна на своїм хуторі від всього світу ізолюватися. Але поспробував би хтось сказати, що вони — не добрі патріоти!

5. СЕПАРАЦІЇ

Наступного ранку Андрій, як він нам пообіцяв, "дуже захворів", і при телефоні, пояснюючи свою "недугу" шефові, так корчився з уявних болів, що ми по-

чали сміятися. Андрій поспішив повісити слухавку:

— Хай вам хрін! Мало не зіпсували мені всієї комедії!

Не гаючи часу, ми почали збиратися. Спершу — добра яешня "по-чернігівськи", потім — обговорення пляну дня: Спершу — на Коні-Айланд (мама називала його, по-своєму, "Конячий Острів"), потім — Радіо Сіті, Статуя Свободи, Будинок Об'єднаних Націй, Музей Модерного Мистецтва, Емпайр Білдінг... Гай-гай, та й великий же той Нью-Йорк!.. Ми з Олею, крім того, змовилися якимось іще прошмигнути до крамниць та купити собі, на пам'ять нашої зустрічі, кілька суkenок, блюзочок та шаликів. Але чоловікам нашим про те покищо ні слова, бо на них такі речі діють, як на бика червоний колір.

Ось ми й готові, всі в легких спортивних убраннях, бо день заповідається пекельно - гарячий. Андрій ще встиг, виходячи, крикнути до старенької:

— Мамо, спечіть нам пирога з вибрикосами!

І за кілька хвилин ми вже в автобусі. Їдемо до Нью-Йорку через широкі болота, що дають вражіння простору, але покищо непридатні для оселення.

— А що це тут? Свинофарма?

— Ні, це наш славетний Сіказус, — засміялась Оля. — Резиденція славного кандидата на президента, Генрі Краєвського.

— В такому смороді президент живе?! Президент чого?

— Не президент, а тільки кандидат. На президента нашої країни.

І друзі розповіли нам дивну історію одного нувориша, власника корчми на роздоріжжі. Пан Краєвський додумався до геніальної ідеї — використувати недоїлки з ресторанів для годівлі свиней. Свині росли, як тісто на дріжджах, і швидко сповнили всю околицю на кілька миль навкруги такими парфумами, що їх занюхала поліція і закрила "бізнес". Пропав бізнес, але лишилися нажиті гроші і — "парфуми", що ми їх сьогодні теж зачули. А гроші пан Краєвський вжив для виборчих кампаній: щороку виставляв свою кандидатуру на

президента, і набирив до п'яти тисяч голосів, часом повертаючи вибори в іншому напрямку, ніж попередньо виглядало.

— Отам стоїть таверна Генрі Краєвського, так і називається: "Свинячий Палац", — закінчив свою розповідь Андрій.

Ми і не зчулися, як прибули на Порт Оторіті, вихідне місце всіх наших мандрів, а далі, підземкою, поїхали просто на "Конячий Острів". Коні-Айланд — єднання сонця, океану і піску. Тисячі напівголих тіл розпластані на розпеченому піску, навколо вас снують сотні босих ніг, пісок летить вам у лице й волося, діти хлюпають на вас солоною водою, принесеною відерцями із океану, з усіх боків грають портативні радіоприймачі, створюючи якусь божевільну какофонію... А ви лежите собі, ні про що на світі не дбаючи, і відчуваєте себе володарем природи... Я досі не можу збагнути, чому люди так люблять приморський пляж, не дивлячись на остогидлий натопт, шум і досить забруджений пісок. Для мене пляж, перш за все, означає страшену витрату часу, бо ні творити, ні читати, ні думати на пляжі я не можу. Колись Олесь писав про Віденський Пратер, що в нім пропало в розвагах стільки ідей і праці... А що вже й сказати про пляж! Чоловіки, принаймні, мають нагоду надивитися на красунь au naturel. Та й то ні: якимсь дивом, на пляжі найбільше виставляються товстухи, що не вміщаються в купальник, або страшніші від чуми старі діви. А проте, пляж — це місце, де модерна, зацькована електронними темпами людина ще може сполучитися із матір'ю своєю — природою, відчути себе її дитиною, частиною її могутности і величі... А океан перед очима, без меж, без перепон — справді символ свободи...

— Ой, я вже так засмалася, — сказала негритянка, з досить темношкірої породи, переступаючи через мої ноги. Я підняла голову, щоб побачити, де вона так засмалася, але нічого не помітила і знову занурила носа в пісок. До мене долинула притишена розмова сусідок:

— Вона собі гріється на сонечку, та й не знає, що

вже червона, як рак. І чоловік її, чи бойфренд, чи що ото коло неї розляглось, їй не скаже...

Я знов підняла голову, щоб побачити того "рака", і раптом усвідомила, що вони дивляться на мене. Отже, то про мене була мова! Я почала докоряти чоловікові, що він про свою власність ні трохи не дбає.

— Як я міг знати, коли мені через соняшні окуляри кольору твоєї шкіри не видно!

— Треба було знати. Що ти, зі мною тільки що вживився? Ще мене не знаєш? Кожного літа та сама історія! Тільки й бракувало, щоб я тепер на два дні в ліжко мусіла піти!

Наші друзі побачили, що треба з Конячого Острова тікати, і ми вирішили перейти до наступних пунктів нашої програми. Поки що моя шкіра не боліла, а Андрійко послішив підбадьорити мене компліментами, що така цера мені страшенно пасує.

Проте, було багато пізніше, ніж ми сподівалися. Коні-Айланд нас своїми чарами затримав трохи задовго. Почали обговорювати, що відвідати, а що пропустити. І тут то ми з чоловіком не погодились: він хотів побувати на Емпайр Білдінг, а мене більш цікавив Музей Мистецтва. Я хотіла до Радіоцентру, а він тягнув мене до Біржі. Нашим друзям було все одно, бо вони все вже не раз бачили, самопожертвенно водячи по Нью-Йорку всіх друзів і знайомих, що відвідували їх. З огляду на те, що наша поїздка була короткою, ми вирішили розділитися на дві групи, щоб спільними зусиллями таки побачити в Нью-Йорку якнайбільше. Чоловік з Олею та дочкою подерлись на Емпайр, а ми з Андрієм подались до Музею Модерного Мистецтва. Андрій вибрав для себе цей маршрут не так через те, що любив модерне мистецтво (далі ми побачимо, як він його любив!) а тому, що в музейній каварні подають дуже смачні крихкі тістечка, а мій друг був страшний ласун!

6. ЧОРТ

В музеї приємно, тихо і прохолодно. Ідемо собі, як належить в таких місці, чемно і поважно. І раптом — вибухаємо нестримним реготом, побачивши якусь мару, що має означати скульптуру і підписана багатомовно "Символ Сучасности". Ноги з поламаних водогінних труб, тулуб із старого дитячого возика, голова з баняка, дві гайки правлять за очі, а іржаве лезо — за рот. І волосся є, ще й в перманенті: мідні металеві стружки. Дійсно сучасність!

— Це ти! — по-дитячому сказав Андрійко, як колись, пару десятків літ тому, коли ми ще разом ходили до школи.

Тихо, цитнула я на нього. — Он на тебе люди дивляться.

На нас справді з обуренням дивилася стара, поважна пані, що ретельно змальовувала осміяний нами шедевр у великій ब्लок-нот. Ми пішли далі. Дальші експонати були ще смішніші, і щоб трохи розважитись, ми з Андрієм заграли в таку гру: він стояв трохи на віддалі, а я біля самої скульптури. Я питала:

Що це?

— Чорт, — впевнено відповідав Андрій.

— Зовсім ні. Це — "Дівчина чеше коси", подивившись на напис повчала я його.

Перейшли на наступного експоната:

— Ану, може ти цю вгадаєш. Що це, Андрію?

— Чорт, — знову відповів Андрій.

— Та ж ні, це — "Мати з дочкою".

— Трохи не вгадав: два чорти!

— Ну, а як ти думаєш, що це?

— Чорт, — незмінно відповів Андрій.

— Та що ти при кожному слові чорта згадуєш, Андрію? Це зовсім не гарно.

— А я винний, що вони самих чортів показують? А що ж це?

— Це — абстракція під числом 567, і ніякий не чорт. Ану, вгадай оце, тільки вже без чорта. І так воно вже на нього не схоже.

— Це — дядько, що об'ївся кавуна, — вгадав Андрійко. Скульптура показувала якогось кретина з величезним животом, і хоч твір був названий інакше, я навіть не виправляла Андрія, бо його назва була більш вдала. Проте, при наступній скульптурі Андрій знов спом'янув чорта, я розсердилась, сказала, що він сам чорт, а крім того, він профан і ні чорта не розуміє в мистецтві і тому я його більше бачити не хочу. І ми розійшлись в різні боки, зовсім, як діти. Але, коридор виставки був круглий, ми обійшли навколо і знов зустрілися. Тоді, весело засміявшись, ми пішли пити каву з тими знаменитими пундиками. Проте, і тут нас чекало розчарування: пундики вже хтось і без нас поїв, і нам лишилися тільки гатдоги. *) Підкріпившись так-сяк ми пішли на другий поверх оглядати картини. Деякі з них були просто шматком дошки з двома плямами: чорною і зелено-червоною, або ж із хиткою мережею плутаних ліній, але Пікассо був цікавий, а "авто-геній" Салватор Далі — божевільно-оригінальний. Звертали на себе увагу і картини Генрі Руссо, що вражали прекрасно вимальованими пейзажами джунглів з дуже цікавими кольорами... Але що в тих джунглях водилося, якби ви знали! Посеред хащів стояла плюшова канапа, на ній, в чім мама родила, лежала жінка з дуже гарним тілом і дуже поганим лицем, а на жінку дивився з кущів тигр. Я не могла відірватися від цього видовища, і мене не дивувало те, що гола жінка лежить собі на канапі і ні трохи не боїться тигра; інше мене мучило: як ту канапу в такі джунглі притарабанили і для чого вона тут здалася? Мабуть для якогось голівудського фільму...

Надивившись на картини, ми ще прогулялись музейним садом, де більш умірковані статуї прикрашають водоймища і відстрашують від берега золотих риб. Коли ми вийшли з музею, Андрій висловив припущення, що одну із таких статуй і він би міг поставити в своїй садибі, за пугало.

*) Hot dogs (англ.) - ковбаски.

7. ЗУСТРІЧ

До зустрічі з другою половиною нашої експедиції лишалось півгодини, і ми вирішили трохи побродити біля Централ Парку. Там, біля гарного фонтану з квітами, стояла кавалькада візників у чорних фраках і циліндрах.

Чи це кого ховають? — тривожно запитала я, бо вже після справдження деяких нещасливих прикмет, зустріч із похоронами мене трохи непокоїла.

О, ні... Це в нас тут візники возять людей кіньми по Централ Парку... Романтика і таке інше...

Дві старших пані саме сідали на віз, і візник запобігливо їх обмоцнував та нащось, в таку спеку, вкривав попоною їм ноги.

От, якби, скажімо, я був закоханий у тебе, то і я б тебе взяв на таку прогулянку.

На мене напав такий сміх, як ще ніколи в житті. Ні відвідини модерністичного музею з "чортами", ні читання бітніківських віршів такої реакції викликати не змогли б. Андрій, дивлячись на мене, теж сміявся, але я відчувала, що моє ставлення трохи його вжалило. Справді ж, я сміялась тому, що ніколи би не могла уявити жадного роману між нами. Що завгодно, тільки не це. І не тому, що Андрій був поганий із себе чи що. Навпаки, він був дуже милий, із своїми невинними дитячими небесно-блакитними очима і безпомічно-лукавою білозубою усмішкою. Але мені відразу перед очима стала картина з наших дитячих літ, коли із хати кулею вилетів Андрійко в самій пічній сорочині, а за ним мама з вінником. Андрійко, плачучи, тричі оббіг навколо хати, а мама гналась за ним, щоб відлупцювати за якусь нову шкоду. Я ж із зацікавленням стежила за цією сценою, висунувши голову із наших сіней, і кожного разу, як Андрійко пробігав повз мене, показувала йому язика. Мама, врешті, махнула рукою і пішла в хату, посварившись пальцем на сина, а Андрійко, ще раз хлипнувши, повернувся в мій бік і, на відплату, заспівав мені вигадану ним приказку:

Гандзя дура,
Замазура,
Полюбила щикатура.
Щикатур не дурак,
Продав Гандзю за п'ятак.

Ця дражнилка завжди виводила мене з рівноваги. Поперше, всі добре знали, а в тім числі і я сама, що я — зовсім не дура. І не завжди я була замазурою. Крім того, я ніколи в світі не полюбила б "щикатура". А коли б уже і полюбила, то він не продав би мене. А коли б вже й продав, то не за п'ятак, а багато дорожче. Отож, зачувши таке, я кидалась на Андрійка з кулаками, і починало летіти пір'я. От, який же роман міг би бути у мене з таким типом?!

— Та не тому, дурненька, — заперечив Андрій, коли я йому пригадала. — Справа в тім, що за цю прогулянку візники таку ціну деруть, що всяка романтика скисне. От слухай!

В цей час повернулася з прогулянки літня вже пара, чоловік із своєю жінкою, а може й не з жінкою. Почувши ціну, що їм сказав візник, обоє почали сваритися на два фронти: з візником і одне з одним.

— От бачиш, — тріюмфував Андрій. — За ці гроші ми можемо піти до театру, ще й повечеряти. А ти думала, що я скупий або трухлий...

Підійшли нарешті наші, і ми почали наперебій розповідати про свої вражіння.

— Що ж доброго ви бачили на Емпайрі? — запитала я. — Що там було за велике чудо?

— Найбільше чудо, — відповів мій чоловік, — була одна українська пані з п'ятьма дітьми.

— Ну й чудо! Чим же вона така цікава?

— Тим, що всі діти, в віці від п'ятнадцяти до восьми, прекрасно говорять по-українськи між собою і з мамою. Я вперше чув від дітей таку багату, щирю і невимучену українську мову. Слава такій мамі.

8. Я ЗАБЛУДИЛАСЬ

Андрій з Олею залишили нас самих. Нашу доньку вони теж взяли з собою, бо на її молоді ноги Нью-Йорк вже почав діяти негативно. Будинок Об'єднаних Націй ми могли оглянути й самі, а нашим друзям він за дванадцять разів вже трохи надокучив. Вони пішли відвідати своїх знайомих, а там була дівчина, однакова літами з нашою донею. По дорозі Андрій обіцяв зайти до каси, може на завтра квитки до театру дістане.

Оглянувши осідок ОН з його розкішними залями, де країна, що давала більше грошей, мала право вибрати стиль (і тому в будинкові майже все в холоднім, модернім шведським стилі), ми вийшли на широкі, засипані людом Нью-Йоркські вулиці. Проходячи повз одну вітрину, чоловік згадав, що в нього поламались окуляри, і, попросивши мене хвилину почекати, пішов до ювеліра. А я, обдивившись всі виставлені сережки й намиста, пересунулася до сусідньої виставки з капелюхами, а тоді до крамниці з черевиками, що мала вітрину й за рогом. А за рогом було ще більше крамниць і з такими дивами, що я їх бігме в нашій місті не бачила. "О, лишенько! Це ж напевно чоловік вже мене шукає!" — спохватилася я. Швидко побігла, завершила за ріг, іду-іду — нема тієї крамниці. Невно не туди завершила. Пішла назад, завершила в інший бік — знов не туди. Та де це я? Чи це мені сниться? Де поділися всі ті розкішні крамниці, блискучі вікна, елегантні прикраси? Переді мною обшарпані перекоснені будинки, на східцях сидять дивні засмаглі люди в крислатих капелюхах, а по хідниках ходять якісь лялі в льолях білих... Ні, не в білих, а сірих, що може колись були білими, а може й не були... Підійшла я до такої лялі, спитала, як її зовуть. "Гортензія", — каже. — А ще маєш братиків чи сестричок?" — "Маю", — каже. — "А як їх звать?" — "Камелія, Азалія, Роза, Лілія і Карменсіта". Ну, думаю собі, добрий квітничок. Питаю її, де Бродвей — не знає. І просить п'ять центів. Дала їй та іду далі. На сонечку гріються люди і голосно розмовляють еспанською мовою. Разом з ними на сонечку, не

боячись нікого і нічого, гріються і їхні кукарачі, повітріщавши на мене свої пукаті очі. Звернула я в вуличку, що видалася мені трохи рівнішою й чистішою, стала, та й стою, думаючи, куди йти далі. Аж іде до мене якийсь обідраний, зношений, дуже худий чоловік, знімає напівструхлого капелюха і добірною англійською мовою (з англійським акцентом!) запитує мене:

— Чи будете ви вважати нетактовним, коли я запрошу вас зробити мені ласку випити зі мною чарку лікеру?

— Так, — відповіла я. І цей інтелектуальний бом правильно зрозумів мою відповідь: не як згоду на його пропозицію, а як ствердження, що це було би нетактовним. Тому він глибоко вклонився, і, хитаючись, пішов до бару один. На жаль, я забула спитати в нього дорогу, а до бару йти було незручно, бо він подумав би, що я таки хотіла б того лікеру.

Далі я зустріла двох порторіканських хлопців з ножаками в руках — і побоялася в них питати дорогу. Але потім Бог послав мені даму з обличчям римського воїна, і вона милостиво вивела мене на шлях правдивий. Тільки я вже не хотіла шукати тієї крамниці, та й було запізно. Справа в тім, що знаючи мою феноменальну здатність заблудитися в трьох соснах, мій чоловік задалегідь умовився зі мною, що в такім випадку треба негайно їхати на Порт Оторіті і там зустрітися. Отож, я спитала дами, як мені дістатися до Порт Оторіті. Дама сказала, що вона мене туди відвезе, бо й сама в тім напрямку іде. В автобусі дама почала мене обпитувати, хто я і звідки і де вже я на вакаціях побувала. Почувши, що я вже відвідала Фльоріду й Ніягару, дама метнула на мене колючий погляд.

— Я ніколи не була ні в Фльоріді, ні на Ніягарі. І мені вже п'ятдесят років, і я народилась в цій країні.

Через те, що я загубилася і втратила ні за що стільки дорогого часу, я була досить дітклива, і тому, відбивши удар такою реплікою:

— А я, за десять років, що прожила в цій країні, ні одного разу не була ні в нічнім клубі, ні на кінських перегонах!

Видно, що я попала в саме яблучко. Дама почервоніла, як рак, і сказала:

— Порт Оторіті — четверта зупинка звідси.

Більш ми не розмовляли і не попрощалися.

На Порт Оторіті товклося море людей. Як було забачити там свого чоловіка? Де саме, в цім гігантськім будинку, мала б я його знайти? Виходило так, як в пісні "Ти ж казала — під комору, не сказала, під котору, Ти ж мене підманула, ти ж мене підвела..." Але було зовсім не смішно. Що ж його робити? Я врешті вирішила, що стану на самім виднім місці, де саме були виставлені найбільші діаманти світу. Логічно мислячи, мій чоловік мав би шукати і свій скарб серед найбільших скарбів світу... Стояла я, стояла, аж ноги заболіли. Ну, і що його зробиш? Задзвонила до мами в Нью-Джерсі нікого нема вдома, пиріг з вибрикосами вже спечений, а їсти його нема кому. Тоді пішла шукати свого чоловіка по цілім терміналі. Аж серед тисячі білих спортових сорочок вгледіла я одну, що належала мені, бо була на моім чоловікові. Він! О щастя! О радість! О мила зустріч! Від радощів чоловік забув навіть мене висварити.

— Де ж ти ділася? Я зразу пішов до крамниці з капелюхами, потім, знаючи твою вдачу, до взуттєвої крамниці, а потім — сюди, як ми домовились. Ну, та добре, що все добре скінчилось. Ходімо швидше до "Форуму", там на нас чекають Оля та Андрій.

9. ПІСНЯ ЗАКВІТЧАНОВОГО БУБНА

* — Може дістав квітки? — досить байдуже спитав мій чоловік Андрія.

— Дістав.

— На що?

— На "Фловер Драм Сонг". Кажуть, дуже добра вистава.

— А на коли? Ти знаєш, що ми не на довго. Чи встигнемо?

— Якщо ти швидше їстимеш свого шницля, то

встигнемо, — лукаво посміхаючись, сказав Андрій. —
Маємо ще двадцять хвилин.

От тобі й на! Просто з "Конячого Острова", в спортивних убраннях, натомлені й запилені... Але що зробиш! Нові "вибрикоси" нашого Андрія! Ми з Олею побігли до вбиральні й причепурились, як могли. Правда, нас рятували легкі, відкриті літні сукенки, що в півтемряві могли дублювати як театральні. Але кавалери наші мали, правду сказати, батярський вигляд, аж соромно було з ними йти. Проте, так уже сталося, і добре, що хоч квитки взагалі пощастило дістати. Коли вже виходили з ресторану, Оля ще зауважила, що Андрій одяг ріжного кольору шкарпетки: одна була консервативно-сіра, а друга — весела, картата, шотландська. Андрій весело посміхався, вважаючи це дуже втішним, але Оля мало не плакала і тільки задля нас згодилась йти до театру.

В театрі виявилась іще одна несподіванка: місця наші були в першій ряду, серед мільйонерів та ріжної сметанки. Якраз ми туди з нашими спортовками та Андрієвими шкарпетками пасували!.. Ми мало не з'їли Андрія.

— А я винен, що інших квитків не було? — боронився він.

На щастя, погасло світло, і ми поринули в споглядання п'єси. Це дуже дотепна музкомедія на тему китайського гетта в Сан-Франціско, з веселою, стрункою музикою, гарними костюмами і танками, плинною дією і чудовими артистами (майже всі — японці). Серед них виділялись Мійоші Умекі, що рік перед тим взяла "Оскара" за "Сайонару", та співачка Пет Сузукі. Ми забули про свої костюми, і тільки Оля часом оглядалася, щоб пересвідчитися, що глядачі сміються не з Андрієвих папчів, а з дотепів у виставі. В дуже добрім гуморі виходили ми із залі, аж коло воріт до мене звернулася одна дуже приємна на вигляд пані:

Вибачте, ваше лице мені виглядає на порядне й чесне, і у вас мабуть також є дитина.

Дякую за комплімент, так, у мене є дочка. Чим можу вам допомогти?

— Я тут навмисне підійшла на закінчення вистави, бо маю дочку, і через місяць їй буде якраз п'ятнадцять літ. Я збираюсь її у день народження повести до театру, і хотіла б знати вашу думку, чи ця п'єса надається для молодой дівчинки?

— О, так, дуже надається, я від широго серця рекомендую.

Пані подякувала й пішла, а я задумалась над своїми словами. Чи справді ця п'єса пристойна, моральна і корисна для молодих дівчат, ще півдітей? Чи все в ній гаразд? Так, все, тільки з Китаю агент спроваджує молоду дівчину, що, здається, (герой ще в тім непевний) сподівається від нього дитини, і хоче "сплавити" цю дівчину комусь іншому. Та ще другий герой потрапляє на квартиру до дівчини, що її не любить, і лишається там наніч. А крім того, показано там бурлеск із "стріпами", та й більш нічого. Але все одягнуто в більш менш м'які покрови, під солодким мелодійним сосом, не тикається просто в лице, і кінчається весіллям — отже, можна рекомендувати... Ой, як ми вже замериканізувались! Мені стало страшно.

10. ПРОЩАЙТЕ...

Ще два дні пройшло у поспішанні, в шаленім змаганні, щоб за день охопити оком, вухом, розумом і серцем найбільше вражінь. Зранку була мені маленька несподіванка. Задзвонив листоноша і приніс телеграму, адресовану мені. Беру із здивуванням і читаю:

"Люба, все, що ми мали, втрачено. Кидаюся вниз із сто третього поверху Емпайр Стейт Білдінг. Твій муж".

Я зблідла. Перш ніж зміркувати розумом, серцем я пережила велику тривогу. — Що це за телеграма? Де Степан?

Оля кинулась мене заспокоювати. Андрій стояв і трохи дурнуватого посміхався.

— Де Степан?! — скрикнула я ще раз. — Що це все означає?

— Та ж він тут, у підвалі з камерою возиться.

Я кинулась до підвалу, але на порозі мало не вдарилась об мого чоловіка, що саме входив в кімнату.

— Це ти мені вислав телеграму, чи може хтось здумав зі мною так гарно пожартувати?

— Я, — бачачи, що я схвилювалась, не пробував жартувати мій чоловік. Це, власне, ми з Андрієм. Як ми були на Біржі, там всі такі телеграми своїм жінкам посилають.

— Ми думали, ти знаєш, що зі сто третього поверху Емпайр Білдінг ніхто кинутися вниз не може.

— Чому?

— Бо цей будинок тільки сто два поверхи має.

— Які мудрагелі! Нічого розумнішого вигадати не могли? Бідна жінка вже й так в дорозі аварію пережила, то ви ще досолили! — сердилась Оля.

— Чи маю тобі говорити, звернулася вона до мене, — що свого часу і я від свого найдорожчого такку самісіньку телеграму одержала. Тільки на мене це не подіяло, бо я його добре знаю. Ну, за такі речі ми вас провчимо: підемо втриьох до кіна самі, тільки дівчата, а ви собі робіть, що хочете.

— А нам тільки цього й треба! — підскочив Андрій.

Проте, як тільки ми зайшли в кінотеатр, десь узялися там і наші кавалери, і решта вчора пройшла мирно і весело.

Наступний день був наш останній, і в нього ми вирішили упхати якнайбільше. Але не так сталося, як гадалося.

Зранку поїхали ми на Острів Свободи, де стоїть знана в цілому світі статуя — найкращі в світі ворота до волі. Десять літ тому стояли ми на покладі корабля, занепокоєно поглядаючи на цю сувору, владну постать, що відчиняла нам браму до нової батьківщини. Тепер ми підійшли до неї ближче, вже як свої, як добрі знайомі. Не зважаючи на відраджування Олі й Андрія, ми забажали вибратись на самий верх статуї. Оля лишилась внизу, а Андрій вирішив ділити всі труднощі з нами і — в котрий вже раз — пустився в нелегку дорогу. Ми не знали, як то воно буде. Він знав. Але з почуття товариськості пішов з нами.

Спочатку було легко, бо до підніжжя нас підвезли ліфтом. А далі вже треба було йти нозями, і нам смішно було дивитися на деяких американців, що були цим дуже заскочені. Вони думали, що в Америці до всього можна під'їхати! Спочатку мандрівники бадьоро штурмували східці, а потім почали осідати й охлявати... Один по одному, вони завертали назад... В вузьких закрутах східців було гаряче, задушно, хтось сердито зауважив, що вже пора було б тут влаштувати систему охолодження... Кількох людей швидше відпровадили вниз, бо вони поблідли і виглядали так, ніби от-от з ними станеться біда... Нарешті, 154 ступні пройдено, і через корону Свободи ми дивились на безкраї простори океану, на струнку лінію Нью-Йоркських хмародерів... Дочка запевняла, що їй звідси і Чикаго було видно... На жаль, тепер вже не пускають людей аж у смолоскип. А може й не на жаль, бо там ще гарячіше, може б я вже і не дійшла...

В книзі відвідувачів мене привітало гасло "Слава Україні", записане незанимаю мені Петром Д. із Клівленду. Стало приємно, ніби я в таку спеку напилась холодної джерельної водиці... Може хтось вважав би такий напис дрібницею, а от колись у Карлсбаді Микола Гоголь в книзі відвідувачів зазначив біля свого імени, що він — українець, і тепер це для нас --- цінний документ... Дякую, любий Петре Д. з Клівленду, що дав мені напитися погожої води!

Зійшли ми вниз, як варені. Я не могла собі уявити, щоб нас така мандрівка могла настільки натовити! Перспектива близької розлуки з друзями і повороту до монотонної, не за фахом і вподобаннями робленої праці, також знижувала настрій, і кожен відчував, що вже не має снаги для дальших марафонів.

— Що якби ми десь з'їли морозива? — несміливо запропонувала я.

Мене всі одногосно підтримали, особливо моя доня і, звичайно, Андрій. Так ми до вечора вже тільки відпочивали в парку, їли морозиво, слухали музику і умовлялись про наступну зустріч.

От і кінець вакацій! Так наче їх і не було! Ба, ні,

були, та ще й які багаті! Кілька днів, сповнених біганини, метушні, видовищ, вражінь і несподіванок, намалювали в душі може і неповний, але яскравий і кольоритний образ Нью-Йорку. Це — типове модерне місто, з усіма його плюсами й мінусами. Тут поєдналися контрасти й протиріччя: елегантні розваги Бродвею — і злиденні джунглі порторіканських заробітчани; машинна точність бірж Волл Стріту — і розпанаханість Грінвічу; екзотика Сентрал Парку — і задуха Сьомої вулиці; "діпівські" стандарти української еліти (в справжнім розумінні цього слова) — і спокійна ситість виселенців "хуторян" — два полюси нашої еміграції: матеріяльне збагачення — і — в дивній пропорції до нього духове зубожіння... Нью - Йорк, Нью - Йорк! Скільки в тебе облич!!!

1961

У ЦАРСТВІ "СВОБОДИ"

Як ви собі хочте, а мені в назві кожного часопису вчувається двозначність і автоепіграма. Коли ви читаете пишні назви "Самостійна Україна", "Визвольний Шлях", "Вільна Думка", "Свобода", то не можете не помітити лапок. А лапки, головним чином, вживаються тоді, коли хочемо в слово вкласти якраз протилежний зміст. Якщо ви назвете когось "красунею" в лапках, то ніхто б до тієї краси не признався. Недаром же американський правопис у назвах журналів і часописів лапок не вживає, натомість виділяючи назви в загальнім тексті шрифтом і великими літерами. Наша "Свобода" пишеться в лапках, і часом вона справді вживає ті лапки справедливо коли "підчищує" занадто сміливі репортажі або і взагалі підмінює їх іншими, безпечними і благонадійними.

Дібратися до "Свободи" так тяжко, як і до свободи без лапок. Саме місто Нью-Йорк давно вже стало затісне, тому і люди, й установи мусять тулитися поза межами метрополії. Я їхала туди на прощу з маленького містечка Натлі, що входить до штату Нью-Джерсі. Мої друзі розказали мені лиш частину дороги, щоб я не заплуталася, і сказали — а далі запитаєш. Звернешся, бувало, до людини на вигляд солідної і розумної, а вона тебе пошле якраз у протилежний бік. Тяжкий був шлях до "Свободи", але всеж почали ми наближатися до кінцевої мети. Попали в муринську секцію з усіма її принадними характеристиками і запахами, і на однім перехресті спитали бравого поліцейя, що махав руками, як вітряк, і в такий спосіб керував вуличним рухом — де така-то адреса.

— О, це "Свобода"? Російська, чи то пак, українська газета?

Хоч він і поправився, я закричала на всю вулицю:

— Не кажіть "російська!" Українська! Українська!

Ол райт, ол райт, українська. Просто туди, три бльоки.

Видно церкву православну з трираменним хрестом на вершку. Читаємо напис: "Рашіен Кетолік Ортодокс" церква св. Петра і Павла. Не думайте, що це справді "рашіен". Це карпатські "русини" себе так величають, роблячи ведмежу послугу українській справі, а своїй сусідці "Свободі" зокрема. Та й сама "Свобода" на початках свого існування називала себе "руським" часописом, і хоч цей термін ніколи нічого спільного не мав і не має з Росією, по-англійськи він перекладається все одно "рашіен" і нічого доброго нам не приносить.

Перед непоказним будиночком стояло піввантажне авто з написом "Свобода", і було здалеку видно, що ми вже дійшли до мети. Так ось та Мекка української преси, наш соборний, всеамериканський часопис, що, єдиний з нашої преси, не провалюється, не компромітується і навіть не спізнюється. Крутиться, вихиляється, обережної кладочки шукає, тримає баланс як на аптекарській вазі — але тримається. Звичайно, що завдяки такій обережності, часопис втрачає на жвавості, мальовничості, оригінальності — але інакше не можна було би всім догодити. Тому то споживайте, шановні читачі, такі коштовні вітаміни, як спогади про пластові з'їзди п'ятдесят літ тому в таких чи таких містечку, чи фінансовий звіт кооперативи Н-ського повіту за 1907 рік, або описи наших імпрез з повним переліком осіб, що розставляли стільці, ліпили пироги чи сиділи "на касі". Може кому й нудно, але тихо і мирно, ані шелесне. Проте, в підвалах "Свободи" (який дотеп у цім виразі!) часом бувають соковиті оповідання Степана Риндика, що їх "Свобода" бере тоді, коли вони оповідають про давнє минуле на Смілянщині; а на щоденний десерт — фельетон Ікера, здебільшого про його друзів чи знайомих, якого-небудь Дзюня чи Гока. Присмачено обережно, щоб не переперчити, не пересолити, щоб ні в кого з читачів не заболів ні шлунок, ні серце, ні печінка. Як не будеш обережним, не встережешся — пропадеш, як "Український Прометей"....

Головний відділ — редакційний — має аж три кім-

нати, в кожній із них кілька редакторів. Столи безнадійно завантажені паперами, а секретарок не видно ні одної. Видно, кожний редактор сам собі секретарює, а що газета щоденна, то, навіть при наявності семи редакторів, з роботою справитися нелегко. Редакція соборна і за походженням, і за теперішнім територіальним розміщенням — вранці з'їжджаються редактори з далеких доріг: хто з Бруклина, хто із Бронкса, хто з Нью-Йорку, а редактор Б. Кравців — аж із Філадельфії! Шкода, що не було на той час нашого чиказького земляка, всесторонньо здібного Зенона Снилика, що з минулого року також працює у "Свободі". Зате було дуже приємно зустрітися із редакторами, п. Душником, Л. Луцевим (він же "офіційний рецензент "Свободи"), мовним світилом нашої преси — ред. В. Давиденком, майстром закордонних справ - - ред. Іваном Кедриним і найбільше - з головним редактором часопису, енергійним, жвавим і дипломатичним ред. А. Драганом. Там, де бракує дипломатичних "триків", редактор Драган вдається до тактики мовчання. Щоб не образити кореспондента, редактор затримує відповідь — а за цей час пристрасті кореспондента трохи охолонуть, і все обійдеться гаразд. Правда, кореспонденція головного редактора непосильно велика. П. Драган показав мені шістьнадцять аркушів листа від якогось дописувача. Лист був від руки писаний друкованими літерами — хтось мав терпіння великомученика!

— Що ж це, стаття чи тільки лист?

— Не знаю ще, щоб його прочитати, треба час знайти... — зідхнув пан редактор.

Крім присутніх, є тут ще і "відсутня" але дуже працююча і ефективна редакція — тріюмвірат "Веселки", з котрою я вже довгі роки тісно співпрацюю. Три редактори живуть в різних містах Америки: п. Завадович — у Чикаго, п. Гошовський — у Торонті, аж у Канаді, і координатор — ред. Барагура в Нью-Йорку. Кожний матеріал "Веселки" мусить обійти всіх трьох редакторів та ще й консультацію із редакторами Драганом і Давиденком, і всі головні виправлення також обходять "зачароване коло" кореспонденції. Редактори

"Веселки" визначаються тактовністю й увагою до авторів і своїх маленьких читачів. Кожний дитячий лист — велика радість для редакції, кожна надійна спроба молодих авторів знаходить собі місце і підтримку. Мовна коректа "Веселки" бездоганна, хоч у "Свободі" проскакують друкарські чортики, а часом навіть і чималі чортяки.

Ну, та це зрозуміло: одна справа — щоденник, а інша — місячник. Зате "Свобода" не запізнюється, от тільки календар "Свободи" в цім році "трошки" запізнився (приблизно, на півроку, так що кмітлива редакція назвала його просто "альманахом", опустивши згадку про календар). Клацнувши "Полярюдом", котрим він професійно орудує, п. Драган запросив мене на оглядини "Свободи", давши в провідники редактора Давиденка. В друкарні бравий, по-вояцькому стрункий "форман" Роман Ференцевич, разом із своєю командою, клацали на шести лінотипах. Крім "щирих українців" в цім відділі є один "англієць" (українець Тарас Петрович, що набирає англійським шрифтом) і "француз" А. Домарацький, що в 1954 році прибув до "Свободи" із Франції. Тут же крутиться практикант Степан Пісоцький, на котрого, як на ту нещасну невістку, звалюється вина за всі "друкарські чортики". Було дуже приємно зустріти тут і давнього знайомого з Берліну, теперішнього редактора "Лемківських Вістей", Степана Женецького. Тепер ідемо вниз, у підземелля, де важко човгають величезні преси. Велика півротачійна машина швидко відбиває газету, чотири тисячі примірників на годину, і якість друку "Свободи", треба зазначити, бездоганна. Свіжа фарба приємно (як для письменника) пахне, і в цім відділі друку і експедиції дуже чисто та охайно, ніде не видно давніх куп та паперового мотлоху.

Тепер ідемо знову нагору, на ліве крило "Свободи", де міститься адміністрація з картотеками й архівами. Тут же, міцно переплетені, всі річники "Свободи", від 1893 року починаючи. В адміністрації чисто, соняшно і впорядковано, і "босує" тут пані Люба Лапичак, що завела на лутках навіть квіточки. Директор цього

відділу, разом із пані Любою, тримають все на своїм місці, заощаджуючи редакторам морочливі порахунки з читачами і клієнтами. Бізнес оголошень процвітає, хоч і не дуже приємно буває читачеві серед некрологів та розшуків натрапити часом на рекляму польської шинки або російського кінофільму. Бізнес є бізнес. Така то наша "Свобода" — обережна, поміркована, але тривала, стійка і живуча, дай їй Боже дальшого розвитку і розмаху. Добре, що ми маємо такий часопис, який справді не обстоює вузько-партійні чи колоковіяльні інтереси. І дай Боже "Свободі" солідну конкуренцію інших наших часописів, щоб вона часом підтягнулася і оживила деякі свої прив'язі матеріяли...

А як же тепер вибратися звідси? Маю їхати на побачення з пані Галиною Лащенко. З нею я вже давно листуюся, і це надивно цікава й енергійна людина, хоч в її невідрадіім становищі не так легко втриматися при добрім гуморі. На допомогу нам зголосилася наша Ягілочка, зграбна панна Оленка Гердан-Заклинська, що в останній час почала активно дописувати до "Свободи" й "Лемківських Вістей". Проте, наш провідник також розгубився, разом із нами, і ніяк не міг знайти залізницю.

— Та ви не смійтесь із мене, — виправдувалась панна Оленка. — Як ви побачите ту станцію, то самі пересвідчитесь, що її розпізнати не легко. Та ось де вона!

— Де, де? — перепитували ми. Ніякої станції ми не бачили. Натомість, були перекривлені двері до якоїсь крамнички з аматорським написом "Пес" ("Шлях", а не "Собачка").

— Оце ж і є станція, — втішно сміялась панна Оленка. — Заходьте. Я певна, що вдруге на ту станцію ми знов би не втрапили. Такий то Нью-Йорк з його суцідніми місцевостями, де досягнення атомової ери вживаються поряд із залишками вісімнадцятого століття!

1963

КА Л І Ф О Р Н І Я

1. В поїзді теж добре

Щоб доїхати до Каліфорнії, пересічному українцеві з Америки треба об'їхати мало не пів світа. Пересічний бо українець живе в Нью-Йорку, Канаді або, в кращому випадку, в Чикаго. В цім відношенні, я маю щастя: з Чикаго до Каліфорнії треба їхати дві доби, а не чотири. Літаком ще не літаю. Крила не вирости, хоч і поет.

Ті, що літали аероплянном, запевняють, що на літаку людину огортає відчуття божеського походження: звичайні смертні стають постами, а поети божеволіють від надхнення. Правда, з якоїсь причини, стюардеси бігають із паперовими верчиками та ріжними ліками, але що то в порівнянні з величчю небесної блакиті та панорамою осяяних сонцем хмар?!

Проте, поїзд має свої переваги. Хмари також видно із вікна, тільки не внизу, а зверху, як і належить, а крім того речі, які з літака не побачите: поля, гаї, гори, оселі, людей... Цікаво споглядати щось ще ніколи не бачене, любо ж серцеві і часом вирвати з чужого краєвиду клапоть рідної землі... От цей пригорок чисто, як у Святошині, ще б сюди побілений тин і хату тітки Василини — то вже хоч із поїзда стрибай...

Вже задля цього я б вибрала поїзд, хоч просидіти кілька день у ньому не легко. Але я ж живу у Чикаго, а не в Нью-Йорку!

Чатуємо з кіноапаратом на екзотичні краєвиди. Ось дерево Джошуа, що його часто помилково вважають кактусом — розкорячене, потворне, аж страшне у присмерку. Воно раптово вигулькнуло із-за пригорка і зезло, заки ми на нього навели камеру.

— Ось! Ось! Глянь, яка халупа! Швидше давай камеру!

З лівого боку мексиканська халупа, з діркою замість вікна — це спереду. А інші три стіни зовсім без вікон. Плаский дах надавав халупі того недоумкуватого вигляду, як у людини з низьким, стятим чолом. Двір переплела сірим павутинням погано випрана білизна. Але на дах залізли якісь великі, веселі, яскраво-червоні квіти і вкрили його, як мальовничий капелюх. Коли пізніше ми розглядали зроблене кіно, вийшла чарівна картина: білизна виглядала на екрані соняшно-білою, а калюжа перед дверима блищала, як дзеркальне озеро. Краєвид доповнювала вдалині червоно - брунатна гора, немов величезна купа свіжо-помеленої кави.

2. Не вгору, а в ширину

Будинок станції в Лос-Анжелесі належить до кращих у цьому місті. Він, як і більшість будинків на півдні, витриманий в еспанським стилі, з стрункими колонами, кахлевою мозаїкою і безліччю квітів на подвір'ї та в кам'яних вазах.

Вийшла на вулицю — як гарно! Просто перед нами — височезна будівля Міської Управи, а проти неї — Будинок Суду. Білі палаци оточені тропічними деревами, які ми досі бачили лише у вигляді мізерних карикатур — наших кімнатних вазонів. В легкій тумані далечі ще інші гарні будівлі, але вже зовсім низенькі.

— Як нам проїхати до центру міста? — запитала я зустрічного поліцей.

— Це ж і є центр міста, — здивовано відповів поліцей, тоді глянув на мою необпалену церу і вибачливо посміхнувся: не тутешні.

— А де ж ваші хмародери?!

— О, в нас цього нема. Законом міста заборонено будувати дома вищі від 150 футів. Так безпечніше на випадок землетрусу.

— Ну, а Міське Управління?!

— Це виняток. Башта його досягає 452 фути, поставили на ризик, і, як бачите, не падає. Але виняток не порушує правила.

— А як мені проїхати до Бурбанку на бульвар Магнолій?

— Цього я, вибачте, так добре не знаю. Знаю, що це десь на півночі. Я працюю тільки в цім районі, а місто наше величезне... От сідайте на отой автобус, і коли проїдете миль із 20, починайте питати пасажирів, може вам хтось і покаже.

— То я краще водія запитаю.

— Не раджу, хіба якого старого зустрінете. Тут здебільшого на автобусах сидять самі молоді півники, що шукають шансів на ролю в якімсь фільмі, а поки що заробляють на хліб, водячи автобус. А як же їм щось мигне, притьма кидають працю, а на їх місце стає інший півник.

— 20 миль! То Бурбанк так далеко?

— Може ще й далі? Я сказав тільки, що через 20 миль можете починати питатися.

— То це вже не Лос-Анжлес?

— І так, і ні, хто його знає. Ми маємо багато частин: Санта-Моніка, Беверлі Гіллс, Паркс Сіті, Сан Педро, Бурбанк, Голлівуд... Ви ж бачите, що високих будинків будувати не можемо, тому їй ростемо не вгору, а в ширину...

3. Чи є тут українці?

Запитання, яке ми задали нашим знайомим, було чисто формальним. Ми були певні, що українці тут є, бо вони є скрізь. Я не сумніваюсь, що, як будь-коли доведеться залетіти на Марс, я і там зустріну земляків, і там будуть вони садити соняшники, як це робить електронний інженер Антін Романюк у Каліфорнії.

— Українці у нас є, але вони страшенно розкидані, — відповіла наша господиня, пані М. Здебільшого це — сім'ї інженерів-фаховиків, закликаних сюди найважливішими корпораціями Америки. Крім того, тут є ті, що мусіли тікати від недуги до теплих країв, а є ще й всілякі "шукачі щастя". Ми тут віддалені один від одного кількома десятками миль, так що й через телефон не часто говорити приходиться, бо ж то вже — далека

віддаль. А все ж маємо свою, ще молоду, Централю, кілька церков, Жіночу організацію, Рідну Школу, танцювальний гурток "Калину".

— Яка чудова назва! Чи це та "Калина", що була на обкладинці "Нашого Життя"?

— Та сама. Гарні дівчата, розумні і ширі патріоти. Що й казати — калиновий цвіт!

Ну і що ж, ви тут пікніки робите, з варениками й голубцями?

Пікніки робимо, але все більше сендвічами й картопляною салатою обходимось, не варт возитися. Тут взагалі жінки працюють легше і не оббивають собі руки, так як я робила, коли ще жила в Чикаго. На щастя, у нас тут чистіше, сажа не летить, і менше бруду за ногами до хати вноситься.

А смог знаменитий ваш — суміш туману з димом?

— Ну і що ж, то тільки зранку, а потім "розвидняється". Як коли, часом його і не помітно, як от сьогодні, а часом таки виїдає очі. Одного разу так він нам уївсь, що мій чоловік одягнув протигаз.

4. Дерево на дереві

Де б я не поїхала, перш за все мене приваблюють квіти і дерева. Без них все мертве і нецікаве, з ними все бідне стає багатим. Навіть помешкання порожнє, коли в нім нема рослин і квітів. Не хочу летіти на місяць, якщо там немає квітів!

Каліфорнія засипана квітами. Поля вкриті суцільним килимом жовтих маків — офіційною квіткою цього штату. Вулиці обсаджені рівними рядами пальм, кедрів, агав. Навколо хат — олеандри, магнолії, бананові дерева з листям, порваним вітром на рівні смужки. Під тином туляться фіги, дивне дерево, що родить плоди без квіту.

Одна з найцікавіших рослин — агава, інакше алоє, або ж столітник. Так її прозвали за те, що вона ніби цвіте раз на сто літ. Насправді чекати того цвіту так довго не треба: агави цвіте раз на десять-двадцять ро-

ків, але тільки раз, а тоді після цвітіння, проспівавши свою "лебедину пісню", вмирає. З кореня, правда, відрастають молоденькі агави, і в невеликій колонії кожен рік щось цвіте. Не знаю, чи відноситься агава до дерев, чи кущів, чи трав. Стовбура вона не має, ростуть із землі їжачком колючі листки висотою до шести футів. Але коли приходить час цвітіння, агава швидко вистрілює вгору високе стебло футів може на 40, вкрите ніжно-зеленими розкішними квітами. "Дерево на дереві", — влучно назвала моя доня агаву в цвіту.

Дуже милуються тут і кактусами, яким дали дуже характерні до їх вигляду назви: Їжак, Подушечка для голок, Колюча Груша, Веселка, Діжка, Оленячі Роги і навіть Негритянська Голова. Справжня домівка кактусів — пустелі Арізони й Нью-Мексико, де вони навесні зацвітають розкішними ніжними суцвіттями, а бджоли прилітають здалеку по мед, зачувши солодкий запах. І той густий бурштиновий мед із кактусів смакує не гірше від українського липового меду...

5. В гостях у Ліберачі

Скоро по приїзді, почала я прохати нашу господиню: повезіть та й повезіть у Голлівуд.

— Тай чого? Що ж то такого особливого?

— Як що?! Та ж світова столиця фільму, та ж там зірок більше на землі, ніж на небі!

— Ну і що ж! Всі вони такі самі люди, як ми з вами, а деякі може й гірші.

— Такі, та не такі. То ж таки я, а то ж таки Мерилін Монро.

— Ну, що з вами зробиш! Сідайте до авта. Може нам хто і стрінеться.

Авто плигало по горах Голлівуду, як пантера. Ми дивувались, що ні на кого не наскочили, але господиня вела своє авто легко, як цяцьку, тільки дивилась вперед дуже пильно і з нами не розмовляла. Такий стиль їзди в Лос-Анжелесі. Назустріч нам бурею мчали авта, здебільшого дороги кадилаки та імпортовані спортові машини, але через швидкість не видно було облич.

Може і стріли якусь кіно-зірку, але не розпізнали.

— Тут всі пробують своїх шансів зробити фільмову кар'єру, — розказувала пані М., коли ми спинилися, щоб набрати газоліни. — Нема жадної кельнерки з дрогерії, яка б не спробувала щастя. І вони й не кидають надії, чекаючи на випадок.

— Я чула, що спеціальні агенти вишуковують акторів на масові сценки та маленькі ролі?

— Так, тільки, щоб мати собі спокій, вони передягаються в різні костюми, щоб їх не впізнали. Я сама один раз так зустріла агента, і...

— І що?

— І отримала роллю в одному фільмі, за що й добре заплатили.

— Як же воно сталося?

— Та завелася з сусідкою за її курку, що все через тиж мій горошок дзьобає, аж тут трапився агент із студії M. G. M., привітався та й каже:

— Може б, любі пані, ви відтворили вашу сварку для нашого фільму?

— З великим задоволенням, кажу.

Поїхали далі. Гарні одноповерхові вілли кіноартистів були здебільшого, як гніздечка, заховані в розкішних садах. Наша господиня цитувала їх вартість: 50.000, 100.000 долярів...

— Але чому ж вони такі дорогі? Бігме, так не виглядають. Вони навіть дерев'яні!

— Бо тут із каменю будинків не роблять, тепло ж. Хіба що приїде який дріпст та, на сміх курам, цеглу мостить. Але справжня вартість цих домів — усередині. Ви б бачили, як вони устатковані, які там меблі, ванни, різні вигоди!

Біля одного будинку авто зупинилось, і господиня попросила нас вийти.

— Тут живе Ліберачі. Цей будинок виходить просто на вулицю, і тому його можна й обдивитися.

Будинок трохи, але не так, як це було розрекламовано в пресі, нагадував фортепіяно: був облямований чорним гранітом. Десь за високим парканом був і ставок у формі фортеп'яна, але ми його не бачили.

Станьте ось тут, я вас зфотографую.

А чи ж дозволено?

Та ж для того той будинок тут стоїть. Ближче до дверей станьте!

- Якось незручно, може ж у хаті хто є...

О, вони до того звикли. Інші люди ще й у вікна заглядають або через тин перелазять. Ось тут, бачите, на поруччях ноти з заліза викарбовані, станьте так, щоб було видно. Аж на самі сходи!

— Та як же можна! Йй-бо когось у вікні бачу!

- Може то Ліберачі? — з надією промовила Інна.

— Ліберачі, та не той, заспокоїла її наша господиня. — Гай, Джордж!

— Гай! — привіталась із нею через вікно скуйовджена постать. Джордж, видно, тільки що встав і встався по кухні, шукаючи щось поноїсти.

— А де ж тут живе наш Джек Пеленс?

— О, Джека зараз нема, поїхав до Європи. Але ми проїдемо повз його хату.

Сумно й дивно виглядала його домівка, яка стояла пустою і була і досі прикрашена Різдващими декорациями, що їх нікому було зняти...

Ось і будинок Едді Фішера і Деббі Рейнгольдс, стіни якого вже розколені сімейними незгодами... Бідні, бідні нещасні люди в цих багатих оселях! Ці будинки дорожчі їх високої номінальної ціни; людським щастям за них заплачено, рівновагою людської душі.

6. Українці

Після мого літературного вечора, мала я нагоду зустрітись із українцями Лос-Анжелесу. Тут простягалась найдальша парость українського середовища і розростається собі розкішно на родючому Каліфорнійському ґрунті.

— Мало нас тут, шкода — жаліється голова Союзу Українок, пані Ірена Сіак. — Через брак кількості доводиться надолужувати якістю. Роботи багато, і все одні й ті ж люди на своїх плечах все виносять. Але мусимо перед чужинцями показати нашу культуру, мис-

тецтво, танки, вбрання, вишивку... Природа тут така гарна, чому ж ті українці прилипили до закурених Дегройта і Чікаго?!

— Ну, та ж ви знаєте, чого, пані добродійко: долляри!

— Знаю, розумію і співчуваю. Бідні ви там на півночі! От я повезла була свою Мартусю в Нью-Йорк до балетної школи. То за пару місяців дитина мені зблідла, схудла, з личка спала. Мусіла мерщій везти назад!

Мені не хотілося казати їй, що то панна Мартуся не хворіла, а просто змінилася відповідно до оточення і прибрала природнього вигляду "північних" панночок. А тут, в Каліфорнії, дівчатка наші виглядають, як золоті помаранчі!

Ось підійшла група дівчаток із "Калини": скромна, струнка, з великими сірими очима — Оксана, смілива, показна балерина — Мартуся, замріяна, лірична декляматорка — Соня...

— Де ж ви були? Певно, ходили десь із кавалерами на каву?

— Та нема з ким, — почувалась типова для дівчат відповідь.

— Як нема?! — почала я їм перераховувати молодих хлопців, з котрими вже встигла познайомитись.

— А, той замолодий, а той застарий, а той філософією "Йогі" захоплюється... А американців не хочемо. Вони такі поверхові...

Одвічна історія: хлопці плачуть, що нема дівчат, дівчатам бракує хлопців. Так вони скрізь одні одних шукають і такі знаходять. Але і в цім відчувається прив'язаність української молоді до свого; приємно чути чисту, виплекану українську мову молоді, якою вони говорять з батьками та між собою. "Яблуко від яблуні далеко не відкотиться", — каже приказка. Та вже ж на таких яблунях, як родини Романюків, Сіяків, Вусиків, Березовських хіба могло вродити недобре яблуко?!

Підходять все нові щойно придбані знайомі. А ось одна огрядна, повновида пані, напівросійською мовою мені зауважує:

— Ви дуже хорошо говорите про український пат-

ріотизм. З вас щось виросте. Читайте Гоголя, Гете, Шекспіра, — радила вона.

Я пообіцяла, що буду.

Підходить ще один присутній, хвалить мене вже зовсім по-російськи. Стримуючи бажання завестись з ним за мову, дякую і відходжу до д-ра Вусика:

— Що це за одні?

— А це до нас литовці заходять. Наші друзі. Як уміють, так і піють. По-литовськи ми не розуміємо...

Підходить у синій сукні власниця найсиніших очей — пані Зоня Сіак. Підходить "хуторянин", письменник-інженер П. Балей, з ним же і його "яблучко" — здібний і вродливий син. Підходить пара "земляків" по німецькому табору — де то не доводиться людям знов зустрітись! Ці милі, дружні, українські обличчя — такі найкраще з моїх вражінь під час короткої, але незабутньої подорожі по Каліфорнії. Це навіть краще за квіти.

1959

С Т О Л И Ц Я

Українське слово "столиця" походить від слова "стіл" або "престіл" і означає первісно місце, де мав свій "стіл" наш великий князь. А для мене це слово ще має інше значення, що його підказує мені рима-гомонім: Столиця — столиця. Місто, що має сто лиць. Треба мати багато часу, спостережливості і кмітливості, щоб всі ті сто лиць зауважити. "Ну, воно б то і не сто, а п'ятдесят було", — говорить одна українська байка про такі перебільшення...

Столиця Сполучених Штатів, Вашингтон, без перебільшення має сто лиць, і описати їх так само важко, як і зауважити. Але многогранність цього незвичайного і зовсім не-американського міста відразу кидається в очі, так що вперше за весь час я відчула дивну сенсацію — ніби раптом попала закордон. Вашингтон (Ді Сі*) — це виняток з загальної схеми американських міст. Винятки, як кажуть, підтверджують правило.

Ми залишили Чікаго з радістю, бо якраз настали химерні квітневі дні, коли весна вередує, як маніжна панна: то сердиться, то плаче, то усміхнеться соняшно, а потім знову рве віття з дерев і жбурляє додолу... Хай собі показує свої химери нашим сусідам, а ми на кілька днів поїдемо у вирій, туди, де лагідно, тепло, привітно — де вже весна в повнім розквіті...

— Поїдемо на вишні до Вашингтону! — пояснили ми нашій сусідці, що згодилася наглядати за хатою.

— А почім їх там продають? — зацікавлено запитала вона. — Може б так і мені з відро привезли?

Ми пояснили їй, що, поперше, ті вишні ще тільки но квітнуть, а подруге, вони японської породи, ялові: цвітуть дуже пишно і красно, а ягід на них не буває... Дивувалася наша сусідка, що то за такі дивні вишні,

*) D. C. — District of Columbia.

яке вони право мають вишнями називатися і нащо їх взагалі садять.

Їхати до тих вишень було дуже довго — майже цілу добу; — але подорожі поїздом я люблю, хоч і не дуже зручно спати на кріслах. Поїзд — чи не єдине місце, де людина справді може відпочити: не треба нічого робити, можна навіть газети не читати, і спати можна, скільки завгодно, ще й приколисує тебе, і колискову хтось приспівує, саме таку, як ти іще з дитинства пам'ятаєш... Люблю їхати в поїзді!.. Виглянеш у вікно — дерева ніби на очах твоїх розвиваються: в нашій місті гаї ще чорноголові, похмурі, а тут вже зелень кучерявиться, навіть дуби рушили, а вони в цім ділі задніх пасуть... Їдемо назустріч весні! А як переїхали гористий Мериленд, уже під самим Вашингтоном, дерева зовсім зелені, пишні, все цвіте білим, рожевим, жовтим, червоним... Справжня весна.

Станція Сілвер Спрінгс, остання перед столицею. Яка гарна назва — Срібні Джерела... І вигляд гарний: юна зелень і срібна далечинь... Коли раптом щось — бух! Дзень!! Посипалося скло. Хтось у вікно камінь кинув — і шукай вітру за горами... Поїзд їде собі далі повним ходом, а бешкетники, певно, і не втікали, стоять собі та й тішаться, що добре влучили. А в вагоні переполох: пані, що біля того вікна сиділа, дуже перелякалася: якби вона, на щастя, не відхилилася назад, була б покалічена, а може і вбита. З'являється мурин-провідник і заспокоює жінку:

— Це нічого, в нас таке справді щодня трапляється. Звичайна річ.

Забігаючи наперед, зазначу, що на зворотній дорозі, на цім же місці, в околиці Сілвер Спрінгс, знову хтось кинув камінь. Влучили цим разом у вікно туалетної кімнатки. Так що раджу подорожнім на цім відтинку у вікно не дивитися. Мабуть, кидання каміння тут дуже популярний спорт.

Виходимо зі станції. Просто перед нами — прекрасний парк, а в нім, трохи далі, видніється велична кругла будівля. Безсумнівно, це ж Капітолій, первісний центр столиці, що від нього радіусами розійшлися широкі,

рівні, під лінійку викреслені вулиці. Звичайно, в пресі і на листівках ми не раз бачили цю будівлю і одразу її впізнали, але не могли собі уявити, що це так близько від станції. У Вашингтоні, виявилось, найголовніші атракції — "при купі", або, вірніше, "купками", так що можна пішки від однієї будівлі переходити до другої, а якби у нас часу було більше, то ми і весь Вашингтон пішки могли би обійти. Тільки ж багато історичних пам'яток є поза межами властивого Вашингтону — в Маунт Верноні, Геттісбургу, Вілліамсбургу туди вже пішки або й на таксіві дібратися ніяк. В місті розпляновано безліч туристичних поїздок чи "турів", при чому враховано кожний будиночок, кожне деревце, кущик і навіть квіточку, щоб на тім заробити гроші. Як не крутять, а ви не знайдете такого туру, щоб за один раз оглянути все головне в місті. Вам "унакують" одне-два значних місця і декілька другорядних, що може для вас і не цікаві. З усіх запропонованих "накованих" турів ми не могли вибрати задовільний, а тому, за допомогою таксівок і власних ніг, самі собі прокладали маршрут і дуже на тім виграли як на часі, так і на грошах, бо "тури" досить дорогі (від 6.50 доларів на особу, аж до \$ 90 на більшу віддадь.) Найдешевший тур займає 4 години. Здається, за 4 години можна 6 доларів заплатити. Але ми бачили ті тури і зауважили, що більшість часу витрачається на стояння в чергах і на ходження від будівель до автобусів. Туристів у Вашингтоні під час весняних місяців напливає так багато, що в готелях місця знайти не можна, їдальні і ресторани заповнені, а перед популярними атракціями досить довгі черги, як в Советському Союзі за оселедцями.

В перший же вечір ми пішли оглядати місто "ногами". Це найкращий спосіб ознайомлення, і вже що власними ногами обходиш, ніколи не забудеш, особливо ж, коли вдягнені "на показ у столиці" нові черевички намулять ноги. Та ноги боліли потім, вже як приїхали додому, а поки що ми на них і уваги не звертали, і міряли вулицю за вулицею, дивуючися, як тут гарно, чисто і просторо. Мені Вашингтон нагадав нашу столицю — прекрасний Київ — чистотою, зеленістю, просто-

ром і якоюсь спеціальною урочистою і гордою атмосферою столиці. Мені здавалось, що стрічні люди йшли горді з того, що вони живуть у столиці. Правда, хоч було ще не так пізно, ще тільки може восьма година, людей на вулиці було мало. Як вже хто стрічався, то це здебільшого були молоді урядовці і все з дипломатичними портфелями і течками. Вони йшли швидко і рішуче, не дивлячись по сторонах. Вряди-годи стрічались розгублені і здивовані туристи, як ми. Туристів можна було легко розпізнати по фото- й кіноапаратах, що ними вони були обперезані вздовж і впоперек.

— Яка краса! — захоплювалася я. — Зовсім, як у Києві. Ідеш собі і нічого не боїшся. Тут видно нема бомів чи злодіїв...

Проходимо повз будинок Комерції, що займає цілий бльок на 8 акрів. Це ціле містечко з бюроми, музеями, виставками і залами, чомусь із величезним акваріумом і крамницею, де можна купити вироби американських індіан. На сходах перед центральним входом стоїть корпулентний поліцай, і ми вирішили спитатися його про дорогу. Дороги він, на диво, не знав, але дуже щиро запрошував нас до залі на симфонічний концерт:

— Якраз кілька квитків нам звернули. Прекрасна музика — і нічогосінько вам не коштує!

На жаль, нам найкоштовнішим у цей вечір був час, і ми не могли скористатися з такої гарної нагоди...

Поліцай нам дороги не вказав, то ми стали на розі і почали роздивлятися. Зорієнтуватися в Вашингтоні зовсім не важко, бо хоч ми тільки що прибули, але з-поза дерев то там, то там виринали обриси високих і унікальних споруд, що їх не важко було розпізнати. Вони, як маяк, показували нам дорогу.

Все ж, як тільки ми на мить спинилися на розі, до нас нечутно підкотилося розкішне червоне авто. Середині сиділо троє гарних, атлетичної будови хлопців.

— Що ви шукаєте? Куди ви хочете дістатися? Ми вас можемо підвезти! — запропонували вони, не тривожачися тим, чи це далеко, чи ні.

Перебування в американських містах навчило нас обережності. Ми не могли віддатися спокусі довірли-

вості, тому ласкаво відмовилися від послуг і одразу ж рушили просто перед себе. Авто ще трохи почекало і поїхало своєю дорогою. Згодом ця маленька загадка розв'язалася: тут мешканці завзято полюють на туристів. Як тільки побачать на вас хоч би маленький фотоапарат — зараз же тягнуть до свого автобуса, таксі чи авта, обіцяючи найшвидше і найдешевше завезти вас хоч і на край світа. Туризм тут найважливіший промисл, і всі мешканці промишляють, як можуть. Ми йшли бічним бльоком будинку Комерції — звернули сюди, щоб відчепитися від червоного авта. А тут вже було темно і трохи лячно, бо розчинені брами відлунювали порожнечю, а попід аркадами снували темні і зовсім недипломатичні типи, теж якісь "комерсанти". Тому ми були раді, коли до нас прилучився поліцай. Цей уже знав дорогу і вивів нас із темного закутка, ще й дав науку на дорогу:

— Міцно тримайте свою торбинку. Вашінгтон побив рекорди по хапанню торбинок.

Ноги вже кричали на спочинок, то ж нерадо ми поплелися до свого готелю, наказавши збудити себе о сьомій вранці.

Але ж погода нам вдалася! Вітер скажений! Якби ще пару ступнів швидкості — було б торнадо! В парках повно поламаного гілля, весь час доводилося капелюх тримати, так що руки заболіли, — аж поки ми не пов'язали капелюхи хустками. Дуже гарно виглядало, справжня тобі "пані бабця".

Перші оглядини — звичайно, Білий Дім. Не тільки тому, що це — резиденція президента, а й тому, що туди тільки між десятою і дванадцятою пускають, ще й у черзі треба постояти, тоді як до інших установ час не так обмежений. Правда, в черзі стояти не прикро: вона йде швидко, бо люди в Білім Домі довго не сплять; а крім того, за цей час через решітку можна оглянути садибу Білого Дому, що виглядає справді чудово. Скрізь посаджені цікаві дерева і квіти, і кожний президент потроху досаджував своїх улюблених рослин. Кажуть, там ростуть кілька дерев, посаджених ще Адамсом і Джеферсоном. Найменше дерев посадив пре-

зидент Труман (тільки одне), а найбільше — Айзенговер (він полюбляв дуби). Правда, Труман відбудував цілий Дім, то йому ніколи було садівництвом займатися. Мусів, бідолаха, навіть на час ремонту в Блер Гауз перебратися, де на нього атентат трапився... Деякі президенти ніякого дерева на згадку потомкам не посадили. Президент Тафт, наприклад, взагалі не захоплювався фльорою. Він більше уваги приділяв фавні — в формі своєї корови Павлини, що за його урядування мирно собі паслася перед будинком Екзекутивного Уряду... Ах, що то за прекрасний будинок! Він однакий з усіх чотирьох боків, білісінький, мов із крейди, стрункий і елегантний! Щаслива була та корова! А президент Кеннеді розсадив перед Білим Домом великий трояндовий сад, тільки в цей час рожі ще не цвіли. Тепер по обох кінцях садиби шаліли яскравочервоні азалії і починали цвісти рожево-бузкові рододендрони.

Всередині Білий Дім простий і просторий. Ми довго (задовго) ішли нецікавими коридорами — тільки й потіхи, що в вікна на парк можна подивитися — а потім вийшли нагору і перейшли через знамениту Східню Кімнату, де відбуваються бали й концерти, потім через досить маленькі кімнати, за кольором стін або меблів названі Зеленою, Синьою і Червоною, потім через ідальню і дипломатичну вітальню — у вхідну залю, де звичайно президентова родина стрічає визначних гостей і фотографується з ними. Якби було тепліше, може б ми де побачили в дворі Кароліну або маленького Івасика, але де вже вони в такий вітер і холоднечу вибіжать!

Наступна зупинка — Музей Воскових Фігур. Тут було трохи розчарування, бо музей сам малесенький, має тільки (або, як каже музей в своїх реклямах, "АЖ") 40 виставок. Це — воскові фігури видатних американських людей, виставлені неповно і безсистемно, хоч у хронологічному порядку. Деякі зроблені вдало, "як живі" (президент Вілсон, Марк Твейн; найкраща з усіх — сцена вбивства президента Лінколна), а деякі — невдало (Сталін, Труман, Черчіл). До невдалих я хотіла була занотувати і Тедді Рузвелтову подобу, та провідник, неначе відгадавши мої наміри, скоментував:

— Мали ми мороки з нашим Тедді: вушка в нього маленькі, сам невеликий, а ручища он які! То він боксував і вправами виробив собі такі руки.

Між нерухомими фігурами ходив служник і без жадного пієтизму чистив пилосмоком Йосифа Сталіна, тією самою щіткою чоботи, волосся і лице. Як я вже зазначила, фігуру Сталіна я зараховую до невдалих: він тут був дуже миршавий і нікчемний. А втім, було приємно нашого давнього ворога бачити таким мізерним. І чого його так люди боялися?!

Я сказала, що фігури були нерухомі? Не зовсім так: часом котрась із них трохи рухалась, роблячи моторошне враження. Марк Твейн гойдавсь у кріслі на своїм гапку, а чотири герої війни стояли на покладі корабля, що хитався на воді. В Музеї була іще одна атракція: ви могли підписати Деклярацію Незалежності в товаристві Франкліна і Джеферсона, і ми це зробили. Потім наша світлина, разом із виценазваними достойниками, була опублікована в спеціальнім випуску "Вашінгтонського Обсервер"-а (тираж — 2 примірники). Ви також можете мати таку честь, якщо заплатите доляр і шістдесят центів.

Пам'ятник першому президентові держави, Джорджеві Вашингтонові. Це — найвища кам'яниця світу, стрімка, імпозантна і безпретенсійна. 555 футів білого мармуру. Коли хочете, можете вибратися нагору власними силами (898 східців), а якщо лінуєтесь, вас за 70 секунд винесе туди елеватор. За цей час гучномовець встигне поінформувати вас про деякі факти, зв'язані з структурою пам'ятника. А згори, через вікна, ви можете бачити все місто і широку частину сусідних штатів, Мериленду і Вірджинії — ясно і просторо, як на власній долоні. Я бачила Нью-Йорк із статуї Свободи, але тут видовище було багатше і гарніше.

А тепер — до Капітолію. Як і більшість Вашінгтонських споруд, він теж з білого мармуру, в класичному стилі. Білі сходи ведуть вас у круглу залу, прикрашену скульптурами видатних державних діячів та величезними картинами на історичні теми. Тут теж черга, і ніхто не знає, до чого. Стаємо в чергу і ми, доходимо до пе-

рехрестя коридорів, і нас питає приємний молодик в уніформі, кого ми бажємо бачити. Ми трохи заскочені таким запитанням, але за хвилину згадали, що тут же має бути конгресмен Дервінський, що його ми колись бачили в костюмі гураля на вічі Поневолених Націй. Запитуємось про нього. Молодик подає нам блянку для виклику, і ми пишемо, хто і кого бажє побачити. Молодик швидко зникає в лабіринті коридорів і дуже швидко повертається назад.

— Конгресмена тут нема. Якщо хочете його побачити, йдіть тунелем до будинку Репрезентантів.

Ми пішли. Йшли довго підземними ходами (так, як у метро, тільки все чисто і вибілено). Назустріч нам ішли, поспішаючи, поважні старики з товстими теками, мабуть, конгресмени. Нікого поблизу, крім них, не було, то ми запитували дорогу в них, і вони терпляче спинялися і довго і докладно пояснювали, а тоді, глянувши на годинник, пускалися бігом. Потім ми довідалися, що якраз починалася сесія однієї з підкомісій.

В бюрах конгресмена Дервінського його теж не було. Він пішов до Капітолію. Ми з ним якраз деь розминулися, може і його про дорогу запитували... Привітна секретарка почастиувала нас сувенірами: поштівками з портретом конгресмена, сірниками; попросила в книжку гостей вписатися (тепер будемо отримувати ріжні обіжники й листівки). Пішли ми назад, звідки прийшли, і знайшли конгресмена в залі прийнять.

Конгресмен Дервінський мав нежить і весь час тримав хустинку біля носа. Ми трохи почекали, а що кінця його розмові з якимсь чорнявим юнаком не було видно, ми вирішили "врізатися", бо хоч він і конгресмен, а в нас тут часу було менше, ніж у нього. Конгресмен зустрів нас дуже привітно. Я говорила з ним методом "дружнього переконування", почавши від того, що конгресмен вважається другом української справи, і ми покладаємо на нього найкращі надії. Конгресмен згоджувався з цим і висловлював сподівання, що наші справи успішно йтимуть вперед.

Від конгресмена ми дістали перепустку на засідання Палати Репрезентантів. Звичайно, це не були загальні

збори, а тільки одна підкомісія. На лівім крилі (якщо сидіти в залі) розміщені демократи, на правім — республіканці. Обсуджували справу бюджету і дотації приватним і парохіяльним школам. Видно було, що це питання вже давно обговорюється і що тут "товчуть воду в ступі". Атмосфера була досить сонна, і багато конгресменів поводитися вільно і з комфортом: курили, читали газету, відпочивали, з ногами, задерними на переднє крісло, курили або жваво дискутували з сусідами про свої справи. Тому то в залі було так гамірно, що ледве було чути голос промовця. Голова комісії часто гатив молотком по столі, але шум не вгавав. Цікаво було б таку картину зфотографувати, але камери при вході забирали і попереджували, що знімки тут заборонені.

Далі ми пішли на праве крило Капітолію, до Сенату, сподіваючись там побачити відомого приятеля українців, сенатора Дірксена. Його кімнати були на самім початку крила, не треба було цілу милю мандрувати, як у будинку Репрезентантів. Нас вєсло і привітно стрів секретар Дірксена. На наше запитання, чи можна побачити сенатора, він відповів, що, само собою зрозуміло, можна. В Капітолію вам взагалі ніколи не скажуть ні, може бути тільки "так", часом із від'ємним змістом. От тільки сенатор зараз зайнятий — на його дверях палає червона зірочка. Коли ця зірочка зміниться на зелену, то вже сенатор до вашого розпорядження.

Тим часом ми взяли перепустку на засідання Сенату, також однієї з підкомісій. На засіданні було зовсім мало сенаторів, щось із десятка, але атмосфера була тут поважна; всі сиділи діловито, робили нотатки і зацікавлено слухали енергійний виступ сенатора Гоєна — проти урядової підтримки теле-сателіта, бо це — приватна ініціатива. Головував Тед Кеннеді, одягнений у темносиній костюм із червоною краваткою. Тед виглядав на хлопчика, може студента; він слідкував за промовою і дуже тихим голосом давав дозвіл на виступ тому чи іншому опонентіві.

Півгодини минуло, і ми пішли знов до бюро сенатора Дірксена поглянути, чи не зійшла вже зелена зірка.

О, радість — зійшла і сяє як смарагд. Але сенатора вже нема. Вже подався на чергову зустріч. А нам треба на поїзд... Дуже прикро, бо якраз сенаторові Дірксенові належилось би висловити подяку за його ентузіастичну підтримку українців та попросити його про дальше сприяння... Може інші відвідувачі столиці про це подбають!

Заходило сонце і золотило напис на будинку Верховного Суду: "Конституція така, як її тлумачать судді". На фоні юної зелені маяли рожеві крила розквітлих дерев... Що ж то було за дерево? Я знаю, але як його по-українськи назвати?! Якщо перекласти нашою мовою, читачі подумают, що я лаюся: "Собаче дерево". Якщо ж написати "Дог-вуд", обвинуватять мене, що я засмічую українську мову варваризмами. Як би там не було, а те "собаче" (перепрошую) дерево було чарівне. Негусте, розлоге, воно розправляло віти над зеленим травником, як дівчина у танці. Серед цих дерев ми трохи посварилися із чоловіком — за фотографії: його захоплювали будівлі, а мене квіти й дерева. Він просив мене позувати перед тим чи іншим пам'ятником, а я вибирала червоний острів азалій і казала: "Отут мене фотографуй".

А вишні?! Гай-гай, давно одцвіли, ще перед тим, як ми виїхали... Може би ще яка запізніла гіллячка дотрималася, але ж той скажений вітер не те що пелюстки, а й гілля позносив. Так що — по вишнях... Але й без вишень у столиці було повно квіту, сонця, простору і нестримного, вільнолюбивого вітру.

1963

ЖІНОЧА ФОРТЕЦЯ

Саме по собі, місто Філадельфія нецікаве. Воно не те що старе, а древнє - настільки, як це йому дозволяє порівняно молода американська історія. Європейські міста, ба навіть деякі американські, як Нью-Орлінс чи Сент-Луїс, використовують свою старість для романтики, кольориту, краси і мальовничості. Філадельфія опускається, не підмолоджується і не підмальовується. Часом навіть умитися забуває і ходить в засмальцьованим балахоні. Валиться навіть єдина приваба цього міста — його історичний центр. Славна колиска революції потребує спеціального підновлення, щоб виглядало, як старе, і тому на цей раз нам, відвідувачам, небагато пощастило побачити. Тільки голуби, як і десять літ тому, коли я вперше тут була, так само, як і двісті п'ятдесят літ тому, хмарами літають над людськими головами, сідаючи на плечі, на руки, а часом і на голову. В місті порох, задуха і нудьга. Вулички вузьенькі, так що майже скрізь авто можуть їздити тільки в один бік, а як треба когось перегнати, то розминутися важко. Проте, наше таксі гнало таким шаленим темпом, як ні в якому іншому місті. Треба бути вправним водієм, щоб на такому темпі не врізатися в тісно поставлені будинки.

Роздивляємося навколо. Скрізь, як і в нашій місті, валиться старе, і на тім місці зараз же виростають нові будівлі. Здається, що робота не закінчена, а з вікон вже виглядають люди, завіси приладжують. Здебільшого чорношкірі... Вони найбільш потребують і найбільш вимагають приміщення. Був ясний соняшний день, і багато з них сиділи на східцях та, немов коти, грілися проти сонечка.. Це вони люблять робити в будень і в свято...

По довіднику, Філадельфія має 8 тисяч акрів добре устаткованих парків, 170 числом, акваріум, музеї, славу симфонічну оркестру і все, що належить першої величини містові, що було колись столицею. Але

де ті парки? Проїжджали ми повз один, то в нім так сумно, як і на вулицях, і не зважаючи на прекрасну весняну пору, коли навіть старі сучки зеленіють і квітнуть, в цім "парку", що його без лапок і написати не можна, не було ні трави, ні квітів. Твердо утрамбована, мертва земля, забита важкими чобітьми байдужої людини.

Чи не вплинула ця затхла атмосфера на українське життя Філадельфії? Бо на нас вона вплинула з перших же хвилин. Так і ні. Українська Філадельфія стала ніби філією громадського життя в Нью-Йорку; кілька годин їзди потягом чи автом дають мешканцям змогу побачити головні імпрези української централі, побувати на важливих з'їздах і сходинах, що звичайно збираються в Нью-Йорку; в Філадельфії, зокрема, живе багато відомих українських поетів і письменників, але нашо їм витратити сили на "домашню" працю, коли можна, коли треба, поїхати в ролі гостя на готовеньке в Нью-Йорк? Літературно-мистецький Клуб, що формально існує в Філадельфії, має пинну форму для листів, з Пегасом, що копитом перегортує книгу, але літературні імпрези тут такі, як рослинисть у вищеописанім парку. Клуб боїться влаштувати літературні вечори, бо, як зазначила управа клубу, "люди не приходять і книжок не купують". Недаром письменник Зосим Дончук, замучений такою атмосферою, готує спеціальну літературну торпеду проти "киножерів" і "книгонелюбів"!

Не дивлячись на це, філадельфійський Літературний Клуб запросив мене прочитати свої твори в їхнім місті, люб'язно попередивши, щоб я не розчарувувалась, коли люди не прийдуть. Я прийняла таке люб'язне запрошення, щоб не валити того, що валиться. Дивно мені, що саме в Філадельфії є так багато хатніх гуртків книголюбів, як про це читаємо на сторінках "Нашого Життя". Дивні бувають люди: в хаті в себе вони книжку люблять, а в клубі, де треба було б зцементувати таку любов, вони вже не такі... Ще один прояв пошесної хвороби — хатоманії?!!

Цікаві люди завели мене до Філадельфії. Перш за все, приємний мені і по творчості, і в особистих вза-

єминах письменник Зосим Дончук та його мила дружина, Лариса Тимофієвна; Марія Павлівна Юркевич, котрої я досі не бачила, але просто таки вже **мусіла** побачити, бо з листів і з її громадської праці та з відгуків людських вона мені здавалася такою особистістю, від котрих треба вчитися, як жити на світі, як бути ЛЮДИНОЮ; сподівалася побачити тут свою давню знайому по пресі, пані редакторку Бурачинську, що з нею ми листовно стільки воювали і замирювалися; жевріла надія побачити нашу срібнокошу Олену Лотоцьку, хоч я і не була певна, що в неї буде для мене вільний час. А крім того, в Філадельфії так багато письменників, а спеціально письменниць може з ким зустрінуся?!

Жінки! Вони дуже сильні й діяльні в Філадельфії. Це їх централя, їх осідок, їх гордість і слава. Чому чоловіки у Філадельфії такі кволі, а жінки такі сильні? Та ж дійшло вже до того, що в Америці є три сильних, цікавих і енергійних жіночих журналів, що не бояться підіймати й ті проблеми, від котрих ухиляються чоловіки. В той час, як чоловіки обмежуються внутрішньою політикою, часто дуже неширокого засягу, жінки розгортають крила на весь світ, несуть смолоскип нашої культури в найдальші і найвищі простори, знаходять дорогу, часом і стежку, до найвищих достойників, працюючи і словом, і голкою, і при нечі, і своїм соняшним чаром української красуні. Не дивно, що до жіночої преси давно вже пишуть чоловіки, а про читання й говорити нічого. Звичайно, жіночий журнал перш перечитується мужем, а тоді вже потрапляє в руки жінки.

Ще краще: найвидатніша українка Америки, Маруся Бек, уфондувала на п'ять літ літературну нагороду, що принесла нам благодатний дощ цікавих літературних творів. Одні отримали нагороди, інші дали цікавий матеріал для жіночих журналів — подвійна користь. Хтось назвав цю нагороду дуже влучно **Українською Феміною**, і цю назву треба було б узаконнити — і продовжити традицію назавжди. Українки пішли ще далі: США в цім році оголосив інший конкурс — на жартівливу п'єсу, при чому, участь можуть брати також і чо-

ловіки. От до якого ступеню дійшла в нас рівноправність! До речі, запитання: а скільки конкурсів оголосили в Америці чоловіки? Що вони уфондовують? Горілку при барі!

Такі то наші українські жінки, об'єднані навколо Філадельфійської Централі. З преси було відомо, що Централя США нещодавно набула новий будинок, і мені було дуже цікаво подивитися, що ж то за фортеця. Я чомусь сподівалася побачити нову, модерну і не дуже цікаву кам'яницю, а натомість побачила, на розі Тринадцятої вулиці, щось схоже на італійську приморську віллу зі сходами, що вели на прекрасну веранду з квітами і столиками. Видно було, що не одне ділове засідання з неофіційним чайком відбувається на цій веранді, і я пожалкувала, що під час моїх відвідин гострий вітер не сприяв такому сценарієві; крім того, мене запросили на прийняття, чимало жінок вже сиділи за приготованим столом і чекали на мене, і на ганку ми би не вмістились.

Вітальні Централі США — чарівне сполучення офіційної домівки з милим, жіночим затишком. Українська вишивка, кераміка та різьба з великим смаком і без пересадки прикрашає домівку, разом із вазонами та квітами. В шафі стояла паляниця, справжній шедевр кулінарії, та сама, що її тримає голова США, пані Лотоцька, на обкладинці "Нашого Життя". Паляниця спечена так, що сама вона вийшла рум'яна, золотиста, а виноградні грона на ній біленькі — і не притрушені пудрою.

За письмовим столом сиділа і сама пані Голова, Олена Лотоцька. Вона виглядала ще гарнішою, ніж виходить на світлинах — справжня наша українська красуня в кожному віці гарна! Привітавшись із нею, я пішла до столу, де сиділи видатні членки США і українські письменниці Філадельфії. Коли я читаю жіночі журнали, то не минаю ніколи звітів про місцеві імпрези відділу, бо ж то не порожній звук, а кропітка, бджолина праця наших жінок. І в тих звітах звичайно повторюються раз-у-раз ті самі імена. Тому я пізнала багатьох членок США, що їх досі ніколи не бачила, ані не листувалася з ними. А з письменниць, мені було дуже при-

емно зустрітися з Оксаною Керч, Іриною Пеленською, Оленою Цегельською, Іванною Савицькою, а пізніше, на вечорі, і з нашою "сеньйорою", що дуже молододі бадьоро виглядає — пані Галиною Журбою.

Керувала гостиною пані редакторка Ліда Бурачинська, що з нею так нам і не пощастило "по душах" поговорити. Доведеться знову говорити на папері... А її мама жваво дискутувала зі мною про мою недавню статтю про Ольгу Кобилянську. Вона колись бачилася з письменницею, і ця зустріч назавжди осяяла життя приємним спогадом. Мені було рівно ж цікаво поговорити з людиною, що бачила Ольгу Кобилянську. Жінок, як бачите, єднають не тільки приписи на печиво, але й література.

Пані Лотоцька, зі своєю чарівною усмішкою, поводилася легко і елегантно. Проте, вона часто підносила хустинку до носа і глибоко закашлювалася. Я спитала її про здоров'я.

— Та признатися, я зовсім хвора. Лікар казав лежати... А все через отой ганок, де я весь час пропадаю...

Непомітно надійшла сьома година, коли вже публіка почала збиратися на вечір. Невеличка заля Централі скоро була заповнена — як казали деякі приємно розчаровані "пророки" з песимістичним ухилом, "чудо сталося". Запити і зауваги слухачів показали, що в них є всі передумови до активного літературного життя, тільки треба часом з хати виходити. Бо як може письменник щось добре написати, як нікому своїх творів прочитати? Уважайте, українці, не накопуйте наших талантів! Дайте їм мінімальну підтримку — і вони ростимуть і родитимуть.

Ще одну цікаву українку побачила я в Філадельфії, пані доктор Татьяна Цісик. До неї мене біда загнала, бо хто ж із доброї волі, та ще й в чужім місті на ваканціях, піде до дентиста?! Мій зуб, як кажуть, "мав зуб на мене" і загрожував успіхові літературного виступу. Почалося це ще в Вашингтоні, де був пронизливий вітер, і потім, у Нью-Йорку я вже відвідала дентиста, доктора Гольдштайна, що забрав у мене півтори годи-

ни і потішив тим, що нічого зробити не можна: зуб му-
сить натурально виболітися. Я з цим не згоджувалася,
але не можу ж я йому казати, як мене лікувати. Отож,
пішла я до пані Цісик. Що мене в неї вразило, то це те,
що вітальня була прибрана в українських стилі: на сті-
нах оригінальні картини українських малярів, різьба і
мальовані глечики, навіть українська ляля на столику.
В додаток, радіо говорило по-українськи, хоч і з силь-
ним американським акцентом (видно, дикторка тут на-
родилася). Що то українка, та ще й жінка! Помогла,
відразу як рукою зняло, і досі все добре, во віки віків
амінь.

А ввечері відвідала я пані Юркевич. Їй вже перей-
шло за вісімдесятку, але і вона належить до породи
красунь, що ніколи не втрачають жіночости і приваб-
ливости. Вона була мильсько одягнена в темносній
костюмчик, а на літ. вечір одягла кокетливого капелю-
шика. Здоров'я трохи турбує Марію Павлівну, але не
заважає їй активно працювати, як редакторка дитячо-
го відділу при "Нашім Житті", тримати безперервний
зв'язок із численними друзями і знайомими, чистісінь-
ко прибирати свою кімнатку, їздити в гості далеко по-
за Філадельфію, куди її щораз запрошують давні й но-
ві друзі. От і під час наших відвідин задзвонила одна
молода пані і таки випросила в Марії Павлівни згоду
приїхати в гості до неї — в Нью-Йорк.

— От шкода, що у вас так мало часу! — білкалась
Марія Павлівна. — Ми б собі наговорилися, пішли б по
вулицях гуляти...

За сентиментами, Марія Павлівна не забувала й ді-
ла. Вона дістала з папки надіслані мною матеріяли для
журналу і забажала деяких корект. Оповідання вона
просила наточити такою кінцівкою, щоб цілком пасу-
вало до Дня Матері (оригінально, тема лиш частково
підходила до цієї нагоди). Тоді Марія Павлівна заува-
жила, що в однім вірші у мене написано було "Горобці
співали дзвінок". Марія Павлівна зауважила мені, що
горобці не співають, а цвірінькають і просила якось ви-
правити. Я пробувала боронитися:

— Та Маріє Павлівно! Всі птахи співають! Всяка

твар Божа співає, хвалячи Його! Та у мене знаєте хто співав? Кіт наш співав! Як бувало почне мурликати, так ми і кажемо: "О, вже наш кіт співає!"

— Та у мене і чайник співав, — відповідала Марія Павлівна. — Але дітям у таким контексті, як у вашім вірші, треба точне означення.

Нічого не зробиш. Редактор має останнє слово, і я послухалась і переправила.

— А що це в вас, Маріє Павлівно, на вікні стоїть? — поцікавилась я, забачивши пакет із папужкою на етикетці. — Може пташку маєте?

— Ні, то я для горобців купила. Бо всі годують інших птахів, а горобців то й забувають. А вони теж їсти хочуть, до мене під віконце прилітають... Тільки вони щось нечемні, не їдять того, що я їм купила.

Я засміялась. Те, що Марія Павлівна купила, був мелений гравій для підстилання клітки, то й не дивно, що горобці "були нечемні". Марія Павлівна сміялась разом зі мною і казала, що мабуть прийдеться англійську мову підзубрити.

Кілька разів у двері стукали — то знайомі приходили провідати Марію Павлівну. Питали про здоров'я, хотіли щось їй допомогти. Якби мене так відвідували... Але ж то треба бути такою Людиною, як Марія Павлівна. За свій вік вона вивчила сотні молодих людей, і вони не забувають свою вчительку, бо вона все своє серце вклала в науку, у виховання чужих дітей. Їй здавалося, що вона виховує свого єдиного, любого сина, з котрим її розлучила нещадна доля...

Спинились ми в домі нашого приятеля, енергійного і плідотворного письменника Зосима Дончука. Муза його не покидає, мабуть живе в них на ренті, бо твори ростуть цілими купами. З уривків нового твору "Будинок 1313" видно, що це буде добра бомба. Жартиливо розкололи ми його ім'я на дві частини, і вийшло елегантно-іспанське Дон Чук, ну а дружина його — Донна Чук. А далі й епіграма склалась:

Укладемо наші ритми
На іспанський кольорит ми:
Там, де сонце смажить брук,

Там, де люд, як чорний крук,
Де трамваю грізний грюк —
Жив Дон Чук і Донна Чук.
Філадельфія — оселя —
Це вам не філодендрон...

А далі:

Не сумує наш Дон Чук —
Він дітей ростить: чук-чук!
Як не донця, то синчук,
Як не повість, то роман —
Діток в нього — караван!

Дай Боже Донові і Донні Чук ще довший караван творів, а нашим читачам, і в Філадельфії, й поза Філадельфією сущим, дай Боже їх прочитати!

В цім місті зустріли ми ще одного цікавого, талановитого письменника, що за свого життя зазнав багато невдач і поневірянь, і аж тепер йому усміхнулась доля, але щирою, ясною, широкою усмішкою... Критики різних напрямків і уподобань в один голос хвалять "Заячий Пастух" і "А світ такий гарний...", особливо першу книжку. Тому приємно було бачити, як це підбадьорило пана Василя і вивело його з меланхолії. Правда, побачитися з п. Гайдарівським було не так легко: він працює на вечірній зміні, також і в суботу та неділю. Отож, повернувшись із праці, пан Василь побачив смугу світла під дверима свого сусіда, пана Дончука, — значить, ще не сплять і можна зайти привітатися з гостями.

А вранці пан Василь зайшов знову на коротке побачення, поки не вирушили ми в свої екскурсійно-візитові мандри. Приємно було, що наш "Зайчик", як ми його жартівливо охрестили на вшанування його успішного твору, на американських харчах підживився і виглядає хоч куди. А моральна підтримка читачів і критики додала соняшного проміння до життя письменника.

Отак ми провели свій "один день із хвостиком" у місті Філадельфії, що славна слабістю українських чоловіків і силою українських жінок.

ЧОРНОЗЕМНИЙ КРАЙ

Ох, коли б швидше ті вакації... Цілий рік тяжко працювала, томилася, гроші збирала — щоб заповнити вакації сконденсованим життям, зустрічами, хвилюванням і емоціями, щоб натомитися до знемоги — але іншою, солодкою, творчою і наснажуючою втомою, що для мене краща за відпочинок. Плянувалося спочатку, власне, не так. Плянувався насправді спокійний відпочинок на лоні природи, бо і так в тих краях, куди ішла моя дорога, не було у мене добрих знайомих, не було й ніяких "бізнесів". Отже, тільки на два дні до хрище-ниці в Міннеаполіс загостити, а далі — на північ, доки розмаху вистачить. Що з того, що Америка була відкрита Колумбом в п'ятнадцятому столітті — для себе я сама відкриваю Америку, вишуковуючи цікаві, ще не бачені місця.

МІННЕАПОЛІС ПО - РОДИННОМУ

Галюсю я не бачила вже чотири роки - - власне, від того часу, коли її христили, і я тримала на руках гарненьку рожеву лялечку, що досить чемно поводитись і ні разу не заплакала. Не плакала вона і на літературнім вечорі, куди її просто в колиці перевезли із христин. Так вона і виросла неплаксивою, і навіть численні "ва-ви" не приводять її ніколи до сліз. Часом вона диктує своїй мамі дуже смішні листи до хрищеної, і так ми з нею чотири роки листувалися, аж поки я вирішила, що вже нам пора й побачитися. Я собі дорогою старалася уявити, яка ж то тепер моя хрищена доця. Вона мені чомусь на фотографіях здавалася дуже великою, і коли я їй посилала сукеночки, то вибирала більші розміри. Дякуючи за подарунок, Галя завжди ввічливо запевняла, що все їй пасує "якраз", хоч я випробувала різні розміри.

Мене зустріло на станції щось малесеньке, тепленьке, м'якеньке і неімовірно соромливе. Три години пройшло, поки Галюся почала зі мною говорити, та й то пошепки, "на вушко". Того вона, мабуть, і не плаксувала: соромиться плакати. Проте, з допомогою іграшок і цукерочок, язичок нарешті розв'язався, і ми домовились і до віршів та пісень, що, як і в кожній іншій дівчинки, були в запасі у моєї хрищениці. Галя скрізь ходила зі мною за руку, гордовито поглядаючи на старшого від неї на один рік братіка Марка, мовляв, "Ага, а я з хрищеною ходжу, а ти ні!"

Так удвох ми і пішли до церкви, і Галя й там не випускала моєї руки, щоб всі люди бачили, що в неї є хрищена. Не знаю, чи всі люди нас зауважили, але хор, що досі лагідно гойдався на крилах якогось легенького речитативу, раптом стрепенувся і почав виспівувати свої найкращі концерти. Я була дуже вдячна, навіть якщо це було зроблено не задля мене...

Короткий час моєї зупинки в Мінеаполісі приходив до кінця. Мої куми, отець диякон Микола Бринь та кума Оксана, саме перебрались в нову хату. Ще, власне, і не перевезлися до кінця, і тепер жили "на дві хати": бабця і старший син — в старій хаті сторожили недоперевезене — і продавали "маєток". Решта сім'ї в новій хаті, що була й не така вже нова, шістдесят літ, але міцна і дуже цікава, з безліччю кімнат і закапелків, із оригінальним подвір'ям, що чимсь нагадувало старовинний замок, і навіть із паровою кабіною для купелі, що справила на мене макабричне враження, бо побудована в формі труни. Кума снувала гарячкові пляни і проекти, як то буває завжди на новосіллі, розказувала, як то вона одну кімнату зробить українським музеєм, як своєму чоловікові — диригентові — нарешті музичний кабінет улаштує... Не зчулися — пора мені в дорогу.

Ну, кумо, — вирішила Оксана, — так воно вам не обійдеться. Наша всезнаюча, всемогутня Жіноча Організація вже розвідала, що ви в місті, отож, як будете їхати через Мінеаполіс назад, ми вас ізсадимо. А щоб певніше було, що так станеться, то я вам свою валізу позичу, а

ви мені, назад їдучи, віддасте. Бо ж у вас валізи тріснуть, якщо трохи не розвантажите, та й книжки так зв'язаними везти не можна, бо мито на кордоні заплачтете.

Я сказала, що ні, назад додому поспішатиму, валізу таки віддам, але зі станції не поїду.

— От побачите, що ми вас зсадимо, — рішуче відповіла Оксана.

ІРЛЯНДСЬКИЙ ЛИЦАР

Треба ж було нам прийти на станцію трохи раніше! Лишенько! Поїзд увесь заповнений; як коло когось і є місце, то всі вже такі барикади поробили, щоб ніхто до них не присів: той розлігся на обидва крісла, той свою валізу коло себе поставив, або черевики, інший просто гляне на тебе, ніби промовляє "Ану, тільки сядь!" Я, зі свого боку, теж розсердилась, а тому, що не знала, на кого чи на що сердитись, то сердилась іще більш. Сіла до того, що не різав поглядом, а дочку примостила за собою, біля якогось іншого пана. Обидва були старі, сивоволосі й поважні. Мій сусід поміг поставити валізи на горішню полицю і ледве не впав від несподіванки: маленька на розмір валізка через книжки була камінно-важкою і не одного галантного лицаря в дорозі дуже прикро розчарувала.

Поїзд рушив. Подорожні почали вмошуватися на ніч, і якби ми з Інною сиділи разом, то й собі скрутилися б у плетеник, а з чужими людьми, та ще й з мужчинами доведеться так цілу ніч, як палиця, простирчати. Надійшов кондуктор. Без жадної надії я запитала, чи не можна було би так зробити, щоб ми з дочкою опинилися поруч.

— А ось ми спробуємо, — лагідно сказав кондуктор. — Пане, — звернувся він до мого сусіда, — чи не пересіли б ви?

— Добре, — досить мирно згодився той, і за хвилину ми вже сиділи з дочкою разом, безмежно щасливі, і випробували, як би то нам найзручніше вмотитися.

Пригадували, як то робила наша кицька Жажа. Незабаром і поснули.

На ранок познайомилися із нашими сусідами. Мене дивує, чому вони самі не запропонували помінятися місцями? Лишилися б у наших згадках джентлменами, а так — що то за джентлмени, що їм наказувати треба! В кожному випадку, вони були не злі. Один виявився ірландцем із Белфасту, а другий — українцем із Чикаго. Тільки як я його пробувала спитати, чи знає він того чи іншого, то він нікого не пригадував. Я, правда, називала більш-менш відомих громадських діячів, але мій сусід певно був з іншої породи. Він потім зійшов перед Вінніпегом, і ми з ним більш не бачилися, ні в Канаді, ні в рідному Чикаго. Зате ірландський сусід був неабихто. Це був шеф ірландської таємної поліції міста Белфасту, що саме тепер пішов у відставку і вирішив відсвяткувати цю подію подорожжю навколо світу. Тепер він був саме посередині свого маршруту і весь час вичислював мені проїхані кілометри і побачені міста, підраховував, скільки годин він в потязі проспав, скільки грошей витратив. До речі, подорож його коштувала неімовірно небагато. Хоч він був ірландець, але по-шотландськи ощадний. Він вибирав найдешевшу і найпоживнішу їжу (в поїзді це багато важить!) і не гребував, коли я йому запропонувала одну із приготованих кумою Оксаною канапок, та інші речі. Мене він нічим не пробував частувати, крім своїх щедрих розмов. Раз-у-раз він виймав фотографії, газетні вирізки з його світлинами, різні відзнаки і документи і доводив, хоч я і не сперечалась, що він — дуже важлива і значна особа. Тоді, нарешті, він запитався і хто я така.

— Я — українка і мама цієї дівчинки.

— А де це та Україна? — ноншалантно запитався мій "бані".

Мені чесався язик сказати, що в Африці, але я боялась, що він прийме це за правду, і тому сказала інакше:

— Якщо шеф Белфастської таємної поліції справді не знає, де Україна, то йому треба іти не у відставку, а в народну школу.

Ірландець зніяковів, почав заводити розмову

на вужчу стежку, а тоді заявив, що в його славнім місті Белфасті таки є багато українців, і всі вони — надзвичайно вродливі, гарні, розумні і зарадні, вже свої підприємства мають. Дай то Боже!

В дорозі ірландський "бані" почувався, як риба в воді. Нічого йому не муляло, не заваджало і не докучало, і людина ця поводитися не по літах молодечо. Він залицявся до всіх будь-на що схожих дам у нашім вагоні. Я була наче б то його регулярною симпатією, але як тільки він помічав, що його розмови вже заколисують мене на сон, то кидався в інший бік і брався розважати своїми байками якусь нову пасію. Особливо йому вподобалась одна гарно вбрана білява канадійка з Саскатуну. Як тільки він її побачив, то вже занедбав усіх інших дам, закурив велику сигару і сів на її каналу. Розмова весь час крутилась навколо канадійського та ірландського акценту, і часом вони мене кликали за арбітра. Ірландець удавав, що не може вимовити слів "Саскатун" і "Саскачеван", а може і справді не міг. Нарешті, вранці поїзд спинився в Саскатуні, "бані" галянтно виніс канадійці її валізу і провів її з поїзда. Коли він повернувся, то вся його увага знову була посвячена мені, і він заінтриговано утаємничив мене:

— Що то коли людина працювала в таємній поліції! На її пальці є біла незагоріла на сонці смужка: вона зняла свою обручку!

Я не працівник таємної поліції, і ніякої білої смужки на пальці канадійки, далєбі, не помітила.

СОНЯШНА АЛБЕРТА

За Саскатуном пішли горби вихилясом. І погода пішла також вихилясом. Як заgrimить, як заблискає! Хмари сизо-сині, важкі-важкі, от-от на землю від ваги впадуть... І падають — важким, колючим дощем... Тікає куди видно бідолашний пастушок, розіп'явши свитину над головою. А поперед нього панічно біжить худібка, штовхаючися боками. А наш поїзд теж реве, як злякана корова, і чимдуж тікає від дощу. І втік. Сизо-

синя пелена позаду, а попереду тільки сіро, але не страшно. Навіть промінь десь далеко продирається крізь хмару. Їдемо туди, до світла соняшного! Так ось вона, Алберта! Ті степи, де ще є простір людському серцю і уяві, де природа небагата, навіть бідна, навіть миршава, але ці безкраї простори без будівель, без людей, без краю, дають людині почуття свободи і розмаху, і недивно, що знаходяться люди, що, побачивши багато див на світі, зупиняються саме тут. Зокрема, багато тут українців, і то українців спеціальних, сміливих і витривалих, що тут піонерили, а коли не вони, то їхні батьки або діди. В кожному разі, вони тут — господарі цього краю, і ніхто їм слова вперек не мов. Алберта — це український черноземний край. І я міцно полюбила і край цей, і його чернозем, і його гордих українців.

Яке тут чисте повітря! Отже, нафта тут на кожному кроці, а в повітрі її не чути. Кожен день сліпуче сонце золотить цей неозорий степ, налитий по вінця бадьорим, цілющим повітрям. Кожного дня добра погода, саме досить тепла, а як зайдеш в тінь — то й светр би згодився. Небо безмежно блакитне, і по нім вимальовані рельєфні хмари. Свіжа зелень невисоких кущів і дерев (гіганти тут не ростуть), трава пишна і соковита, квіти яскраві й пахучі... І все пізніше, ніж у Чикаго. Як я виїжджала, в нас уже вишні й малина поспіли, а тут тільки півонії цвітуть... Але як цвітуть! Та де ви такі в Чикаго знайдете?! Пишні, пахучі, на всю околицю пахнуть. Тут дуже кохаються в цих квітах, і навіть перед будівлями Едмонтонського Університету скрізь вони красуються. І всі, навіть чоловіки, ними дуже цікавляться.

Цього року півонії дуже красні, — каже мені едмонтонський знайомий. — Багато снігу було взимку, вони те люблять.

Коротке літо — найболючіша струна едмонтонської мелодії. Таке воно гарне, тільки почнеш ним насолоджуватися — як розбите кохання, воно пропадає. Вже в серпні буває мороз, що нищить квіти, потім ще приходять теплі дні, але все вже вмерло навколо, і сумно на

душі... А зима теж довга, хоч і здорова, суха... Модерні умови, тепла хата, полегшують зимові прикрасі, не так, як було нашим піонерам... А все ж зима довга...

ЯК МЕНЕ ЧЕТВЕРТУВАЛИ

В Едмонтоні спинилася я в доктора Яра Славутича. Він нещодавно сюди приїхав з Каліфорнії, і старенька мама ніяк не перестане нарікати на "холодну Сибіряку", але доктор і його дружина вже трохи звикли. Як для Славутича, то йому сонце світить там, де українська справа процвітає, і на його думку, ніде вона краще не стоїть, ніж саме в Едмонтоні. Отже, коли Славутич не в університеті, не в наукових відрядженнях, не на літературних вечорах і не при творенні поезій, то він допомагає дружині на городі. Ділянки тут, як і годиться в Алберті, просторіші від наших куцях американських, і Славутичі насадили всього потроху, так що, як порозростається, то буде всього забагато. Мене здивувало те, що гаражі тут збудовані щільно і мають опалювання. Бо інакше й не можна; авто змерзне.

Встала я раненько, всі ще сплять, також і моя доня. Стараючись нікого не збудити, навшпиньках виходжу надвір. Брр... Прохолодно! А я собі, як в цю пору в Чикаго, легенько вдяглася, в короткі штанці навіть. Але не піду передягатися, щоб ще когось не розбудити. Краще трохи по дворі побігаю. Роздивляюсь навколо: поранковому свіжа городина, молода і буйна: помідори, ще не цвітуть, але високі й могутні, горошок із ще порожніми стрючками, морква, корінці ще тільки як ниточка, малина з зеленими ягодами... Хотіла б щось ущипнути, так нема чого. Ага, ось і мама надвір вийшла.

— Ви вже встали? Чому довше не спочивали?

— Вдома буду спати. Я не на те сюди приїхала. Мамцю, а скажіть мені, чи це ви скрізь такої гарної землі понавозили? То ж мабуть коштувало!

— Понавозили?! — здивувалася старенька. — Хто ж її навозив? Вона тут і була. Тут все чорнозем.

Чорнозем! Дорога прекрасна, родюча земля! Як

гарно вона виглядає, чорна й волога, між рядками соковитої зелені, що скоро порозростається і закриє її розкішним килимом.

Повставали й доктор із дружиною. Вони навмисне довше лишалися в ліжку, щоб мене не збудити. Поснідали, і спокійний, методичний Яр Славутич заявив:

— Отже, пані Ганно, зараз я вам розкажу, як ми тут вас розподілили. В середньому, кожен день у вас розподіляється на чотири візити: дві до обіда, дві по обіді. Якщо ви хочете, ви можете ще якісь інтерлюдії вставляти. А в основному, ви не турбуйтеся: в нас уже все узгоджено, вас одвезуть і привезуть, і все буде точно по розкладу.

Я засміялась: ну, типовий професор! Пригадала Яра Славутича як я його знала в німецьких таборах — хто знав тоді, що з нього вийде такий типовий професор? І коли він встиг так змінитися?! Отже, отак мене "розчетверговано". Крім зустрічей громадських, було багато зустрічей особистих, приятельських... — А я думала, що вакації мої будуть тихі й самотні; ще дорогою говорила доні, що ми собі десь тихенько будемо в поле відпочивати ходити, щоб не забирати багато часу у наших господарів... Хіба ж я знала, що стільки людей хочуть зі мною побачитися, що громадськість Едмонтону цікавиться моїми творами?! Далєбі, не знала! І давні знайомі, що з ними я востаннє бачилась у Німеччині дванадцять літ тому, не відцуралися, кожний вітав, як рідну.

Ось приїхав по мене маляр Вадим Доброліж. Зі Славутичами вони приятелюють, і, замість квітів, Вадим гречно подав пані Вірі дві коробки свіжих яечок, просто з фарми. Тут люди дуже перебірливі на харчі, а пані Віра, крім того, прихильниця теорії "природно-здорової їжі". У Доброліжів було дуже приємно побачитися із співаком Дометієм Березенцем та його пані Оленою, тут же бадьоро виступає їх бабця... А хто ця ніжна, добірно вбрана панна? Невже ж це те химерне дівчатко, що бігало колись по таборі з українським вінком на цілком остриженій голівці? Так це — Наталочка... Вона мене не пам'ятає.

А ось і Лукомські, колись близькі сусіди по бараку, а тепер так далеко від мене... Проте, недаром же кажуть, що гора з горою не сходиться, але люди стрічаються. І в Алберті ми зустрілися. Їхні діти також до невпізнання вирости, а пані Оля з чоловіком наче й змінилися. Всі навіть краще виглядають, може тому, що на таборових харчах ми всі таки поганенько виглядали. Я як на свої таборіві фотографії погляну, то страшно стає.

Всі ці "четвертовані" візити так мене розчетвертували, що я не мала часу на переодягання. Набрала із собою різних сукенок, щоб "відповідно запрезентуватися", а довелося бути більше в тім самім, бо доктор Славутич, під час найцікавішої розмови раптом дивився на годинник і казав:

- Пані Ганю, маємо десять хвилин на переодягання. Нас чекають у Боцюркових.

Ну, як може жінка за десять хвилин переобразитися? Я не можу. Махала рукою і їхала, як є.

Богдан Боцюрків -- молодий професор історії й економіки, сходяче наше світло, а мені, крім того, давній приятель ще з часів свого студентського життя, коли він вчився в Чиказькім Університеті, а я там у книгарні працювала. Познайомилися ми через те, що я часто носила на роботі вишиту українську блюзку, і Богдан не міг на це не звернути увагу. Потім приїхала до Чикаго й Віра, і ми багато веселих днів мали разом, і наші діти росли разом. Багато тоді набідувалися Віра й Богдан, бо приходилося й працювати, і учитися, і дітей виховувати, і з усякими москалями та радьязофілами воювати. В той час Богдан Боцюрків і намалював мені, як дружній подарунок, прекрасну обкладинку мого "Чорнозему".

І ось тепер я була невимовно рада пересвідчитися, що нарешті, страждання їх скінчилися. Богданова кар'єра іде стрімко вгору, нещодавно його обрали головою Об'єднання Славистів Канади. З грошима теж все гаразд, і сім'ї прибуло, так що для всіх чорнявих і білявих (порівну) "Бойцюрчиків" треба буде перебратися в нову, просторішу хату.

В суботу ж, хоч це і літо, влаштували мій літера-

турний вечір. Хоч тут звичайно, як і скрізь між українців, в період літньої сплячки імпрез не буває, для мене зроблено виняток: ну не можу ж я приїхати взимку, тільки маю можливість зробити це під час літніх вакацій! Та й ще одна перешкода: якраз в літнім таборі закінчення сезону, дитячий попис і розбирання дітей по хатах. Отже, багато людей будуть там і на вечір не придуть.

А поки що, відвідаємо едмонтонські книгарні. В головній із них, що називається просто "Українська Книгарня", я зустріла дуже милу поетесу Олександру Черненко і дістала від неї в подарунок її новесеньку книжку поезій "Людина", збірку дуже культурну, філософську і оздоблену оригінальними образами. Пані Черненко любовно показувала книжки в крамниці з особливо багатим відділом поезії, а д-р Славутич з комічною серйозністю демонстрував мені ще одне культурне видовище цієї садиби — якраз наперехрест від книгарні з відчинених наростіж дверей линули пахощі вудженої часникової ковбаси, що тут виготовляся.

В іншій "рожево забарвленій" книгарні продається багато імпортованого з України краму. Цікаво, що на Україні таких речей ніде не видно, це все на експорт, спеціально для нас робиться: і гроші пливуть, і пропаганда йде, часом і яка дурненька рибка на таку вудочку попадається... Продаються тут цукерки: "Маруся-Богуславка", зроблені в Києві, та "Бджілка", зі Львова. Львівські цукерки в коробці, що виглядом схожа на книжку. Коли ми відвідували Боцюркових, я принесла їм одну таку коробку, а вони взяли в табір для дітей. За пластовими приписами, в табір не можна привозити харчів, а спеціально цукерок, але на "книжку" ніхто не звернув уваги, і так того вечора Боцюрчатка мали солодке. Крім цукерків і вишивок, з України присилаються розкішні видання: вбрання, взірці вишивок, пісні, танки України. Зацінені, як на советські видання, досить дорого. Орієнтація — на смаки й спромогу емігрантських українців. Плекання романтики, ліризму, місячних ночей і рушничків.

ЧОРНІ ПРИНЦИ

Тема, що про неї я тепер буду писати, в українській Канаді — табу.

— Ви не дуже висловлюєте ці погляди серед молоді, — радили мені друзі, — бо втратите в них популярність.

Що ж це таке, що про нього краще не говорити? А я таки говоритиму! Справа в тім, що одного разу, прогулюючись спокійними вулицями північно-канадійського міста, я зауважила:

— Як тут тихо, спокійно і безпечно! Хоч тут душа моя відпочине від негритянських проблем.

Моя молоденька спутниця здивовано і несхвалюючи підняла тоненько вимальовані брівки. Та не встигла я запитати, яка її муха вкусила, як із-за рогу вигулькнула чорна постать у темно-брунатнім костюмі, з синьо-чорною шкірою, що промовисто свідчила про відсутність будь-якої домішки **білої крові**. На сонці перлами сяяли міцні, гарні, сліпуче білі зуби, але всі інші риси зливалися в суцільну брунатність. А поруч із ним, ще й узявши свого партнера під руку, йшла гарнесенька, біла, як молоко, блакитноока бльондинка.

— Гай, Марічко! — сказала вона до моєї спутниці, що дуже привітно поздоровалася із бльондинкою та її чорним кавалером.

— Вона — українка!? — з жахом запитала я.

— Так, — спокійнісінько відповіла дівчина. — Ми разом в університеті вчимося, тільки тепер Ліна все з Томасом ходить, то вже мені між ними місця нема...

В її голосі я відчуча нотки жалю і заздрости.

— А їй не соромно з негром ходити? І мама на це нічого не каже?

Дівчина почала терпляче пояснювати мені, що в демократичнім світі всі раси, національності і релігії рівні, що чорні люди мають такий же розум і почуття, як білі і що, нарешті, Том — це не простий негр, а принц, ще й дуже багатий. Це останнє трохи не пасувало до тільки що висловленої теорії абсолютної рівності в світі.

Слово по слову, довідалась я, в чім справа. Чорний Том справді був принцем, сином ватажка якогось африканського племені. Таких принців тут в університеті є кільканадцять, і всі вони страшенно популярні серед дівчат. Принци мають гроші й освіту, навіть досить гарні манери, і страшенно перебірливі. На залицяння дівчат вони не звертають уваги, крім тих випадків, як оце із нашою блондиночкою, коли дівчина справді їм сподобається.

Негрів-заробітчан, нащадків колишніх колоніальних рабів, у цих місцевостях майже нема, тому поняття про негрів утворюється тут на основі зустрічей із "принцями". І не дивлячись на сотні написаних книг і гори публіцистичної літератури, українці Канади не можуть зрозуміти, чим негри прикрі для білих, а зокрема, чим вони допекли американським українцям.

-- Приїдьте до нас, в Чикаго, і побачите, -- закінчила я дискусію, побачивши, що мої слова в одне вухо заходять, а в інше виходять.

На таку нагоду довго чекати їй не прийшлося. Один північно-канадійський українець в кінці літа проїхався на вакації до Сполучених Штатів, а що всі дороги ведуть через Чикаго, побував і в нас. Мав і потаємну думку про переїзд до наших сторін, мовляв, на ширші води впливати треба. За кілька днів від відважного наміру і сліду не залишилося. Як поїхав він автобусом, наповненим самими неграми, через брудні, запаскуджені, крикливі дільниці, як стало йому страшно від гострих поглядів, від пропозицій поділитися своїми фінансами, "або" . . . , як побачив він, що в дільницях, де вселився хоч один негр, за одну ніч половина домів вивісила оголошення "На продаж" . . . Як розповіли йому, що славному українську твердиню на півночі нашого міста підточує наближення темної сили . . . На два дні раніше пляну виїхав назад до своєї благословенної, мирної Канади, живе там і поживає і добра наживає.

Я приїхала до Америки без упередження проти негрів. Навпаки, вважала, що вони тут покривджені, знедолені, отже, їх треба жалувати. Але основне що мене від них відштовхнуло — ці люди, здебільшого, не люб-

лять праці, і коли б їм гроші давали за ніщо, вони б їх преспокійнісінько брали. Так воно часто і робиться, у випадках відшкодування за безробіття. Роботу в нашій місті завжди можна знайти, але можна й сидіти, перебираючи запронованими посадами, а чек що-місяця приходить, щоправда, не такий уже великий, так податку на нього менше припадає.

Про проблеми негрів та про стосунки їх з білими можна писати без кінця. І серед них, як і серед білих, є різні люди, краєні й гірші, може є й дуже добрі. Тільки їх темна шкіра дуже відділяє їх від інших людей, завжди тримає разом і наказує білим приймати всіх, як цілість, а не залежно від індивідуальності. А це дуже тяжко, і тому, в основному, білі тримаються взагалі окремо від них, не зважаючи на досить енергійно проваджену "десегрегацію".

КАБІНА ПАНІ ЯНЦІ

Була якраз неділя, і я пішла до церкви Івана Хрестителя. Там саме святкували Храмовий День, і мені випало разом з усіми сидіти на довгенькому храмовому обіді. Все було приблизно так, як і в наших парафіях — кожен не спішився закінчити свою промову чи слово (не слово, а слова, дуже багато слів), тільки мені тут вчувалася більша поєднаність, менша розсвареність парафіян. То там, то там виринав жвавий, непосидючий Владика Андрей Едмонтонський, і з дуже гарною промовою виступив молодий, енергійний отець Хом'як. Виявляється, парафія переважно складається з галичан і буковинців, колишніх католиків, що перейшли, або ж повернулися до православної віри і тепер гаряче воюють проти своїх колишніх одновірців. Ніде я не бачила таких глибоких протиріч між православними й католиками, як в Едмонтоні, і не можу сказати, щоб мене це дуже врадувало. Коли мені запропонували виступити з віршами, я охоче згодилась, але пізніше виявилось, що через те, що вечір був організований людьми, що трапились бути православними, то католиків на вечорі майже що не було. Тут люди навіть

не приятелюють, якщо вони належать до різних церков, і навіть всемогучі жінки не змогли цьому лихові зарадити, і церковний розподіл проник тут і в сферу життя суспільного, так що православні гуртуються навколо одних політичних угруповань, а католики навколо інших. Мій репортаж — не стаття на тему нашої внутрішньої політики, тому не буду називати тут кожну організацію поіменно. Про це і так кожному відомо, і треба тільки сподіватися, що українці dorostуть до того, щоб Бога в свої дрібненькі чвари не мішати.

А храмове свято ішло своїм порядком. Відзначали кращих парафіян і давали їм почесні грамоти. Більшість відзначених плакали від зворушення, коли промовці переповідали їх життєво-громадський шлях. Помітні були притаманні для буковинців наголоси типу "людинà". Викликали усмішку такі шедеври у промовках, як "любимець співу", "своєю участю брали участь", "обходили свято"... Зовсім як у нас в Чикаго. Ну, і добрий парафіяльний обід. В Едмонтоні так мене частували, що я перелякалась: по-перше, можна розстовтїти так, що ні одна суkenка не налізе, і в чім же тоді додому їхати? По-друге, як я тут навчуся так багато їсти, то так і вдома буду... Але цього не сталося: бо вдома не було таких смачних страв, а гіршого їсти не хотїлося, отож, помалу "дійшла до норми"...

Скінчився обід, і одна із нагороджених, пані Дарія Янда, запросила нас на свою літню віллу, чи дачу, чи кабїну, як хочете. Цїла кавалькада авт вирушила до тієї кабїни пилявими дорогами Едмонтону. Треба вам сказати, що едмонтонці досить заможні, і хати розкішні зновнї і всередині, але зразу ж за містом починаються немощені дороги. Не знаю, що тут робиться, як дощ чи снїг, але нам і в суху погоду досить було мороки. Авто гецало, трясло, хиталося, як човен в бурю, курява хмарою нас обступала і виїдала очі, а придорожнє каміння летїло на нас, як із кулемета. Я дивувалась, як вікна в авті не побило. Часом черево авта чїпляло об середній жолоб дороги, і в машині щось тривожно кевкало. Яр Славутич помітно втрачав гумор і казав, що його тендітне калїфорнїйське авто на такі до-

роги не розраховано. А тут ще дорога пішла стрімкими горбастими закрутами. Попереду курява, нічого не видно. Щось наче спереду ворухиться, а може то дерево хитає вітами. Проїжджаємо — троє індіанських дітей! Так можна і на людину наїхати!

Аж ось і та кабіна! Вона модерна, але обведена традиційною українською призьбою, що на ній можна і посидіти. І ми там сіли. Кругом призьби посаджені квіти, петунії та горошок пахучий, але щось вони не дуже пишні. Пані Янда помітила мій німий запит і пояснює:

— А це він, косьо мій, — і показала на розкішного гнідого коня, що гуляв собі по лугу навколо кабіни. — Ото я привезла розсади, саджу собі, поки обійшла кругом кабіни, то косьо вслід і поїв ... — Але сказано без злоти, видно, що пані Дарія коника більше, ніж квіти любить. Кінь тут пасеться для приємности, нічого він не робить. Отак його, як котика при хаті тримають. І він пасує до цього гарного лугу, до лісу, до мальовничої річки, що в'ється в долині ... Проте, косьо має і серйозні вади: навчився пити пиво, або, вірніше, люди його навчили.

Спускаюся до річки. Гості саме захопилися "барбекованими" лакоминками і ніхто мене не бачить. Іду, іду, та й спинилася. Якийсь сильний аромат мало мене з ніг не збив. Такого понюхавши можна замріятися, залюбитися, ріжних дурниць натворити. Що ж то воно так чародійно пахне? Такі пахощі я тільки з України пам'ятаю! Шукаю пильно ті квіти, а пахощі ллються в саме серце, по вінця його переповнили і по тілі п'яним вином розливаються. Я мушу знайти це джерело! Мое чуття, мій нюх веде мене до непоказних дрібненьких білих квітів. Ні, це не може бути: ці квіти я знаю, їх у нас в Чикаго навіть квітами не вважають, так собі, бур'янець, і вони зовсім не пахнуть. Нюхаю. Пахнуть, та як! А ця синя квітка, що теж у нас не пахне? Теж пахне, шалено пахне! Тут все пахне, як на Україні, бо ж росте на родючій, чародійній чорноземі. Нарвала маленький жмутик цих запашних диких квітів і привезла додому — і засушені вони пахучі. А як покидала Ед-

монтон, набрала у Славутича на городі трохи едмонтонського чорнозему, що на деякий час мусить мені замінити рідний український ґрунт.

КУДИ МИ ВТРАПИЛИ?!

— Пані Ганно, як довго ви думаєте лишитися в нашій місті? — запитав мене по-діловому д-р Славутич.

— Думаю в вівторок виїжджати, — відповіла я, думаючи, що мене будуть просити лишитися довше. Але я би не згодилась, бо вже запрошена на п'ятницю до Вінніпегу і мушу бути там на час. Це Славутич знав.

— Ну, то вам доведеться виїхати в понеділок. — І помітивши моє спантеличене лице, пояснив: — Бо ви мусите по дорозі заїхати в Бенф. Бути в Алберті й не бачити Бенфа — це злочин. І я б собі цього ніколи не пропустив. Ви не можете цього пропустити.

Про Бенф я вже чула не раз, і так воно мені уявлялось, що там справді гарно, хоч, дивлячись на ці рівні, одноманітні едмонтонські простори, я не могла уявити собі існування чогось дійсно хвилюючого недалеко звідси. Але чому б я не вірила людям? Правда, Докія Гуменна про Бенф не дуже захоплено в своїй книжці писала, але різні смаки бувають у людей. Отож, почав Славутич дзвонити по станціях та депо, щоб виробити мені зручний і точний маршрут. Але це було нелегко, бо з Едмонтону йде лише один потяг на день, і хоч круть, хоч верть, мені випадало переночувати на пересадній станції Калгері, звідки рано вранці "сірою собакою" *) я мала їхати на Бенф.

— Нічого, то навіть краще, що ви в Калгері переночуєте, — утішав мене Яр Славутич. — Там готелі дешевші, ніж у Бенфі, відпочинете собі гарненько...

Прощай, Едмонтоне! З перона махають руками й капелюхами любі друзі, що їх я вже не скоро знову побачу, а попереду — широкі степові простори. Ось і Калгері. Вже в вагоні я помітила щось дивне. Деякі

*) "Сіра собака" — "Grey hound" (англ.) — назва автобуса.

люди були одягнені в ковбойські костюми, як у ковбойських фільмах, мали закручені вуса — і поводитися, як у ковбойських фільмах. Я думала, що вони п'яні. Виходимо на перон і, за наукою Славутича, ідемо містом ближче до "Сірої собаки", щоб спинитися в готелі і вранці швидше від'їхати до Бенфу. Але куди ми попали?! На вулицях свист, гикання, крики, нас зачіпають. "Ю-гу! Ю-гу!" — чути щоразу. Авта трублять, ніби ціле місто весілля справляє. Рух страшний. Всі одягнені по-ковбойськи, навіть старі бабці в крисатих білих чи зелених ковбойських капелюхах, а про дівчат і говорити нічого: облиплі штанці, ковбойські чоботи, розпушене під капелюхом волосся, кольорова хустина на шиї пов'язана... Так видно, що кожний і попоїв, і випив, і ще повторити збирається. Нас з дочкою на кожнім кроці до товариства запрошують, видно, тут чоловіків більше, ніж жінок, і кожна дама має добрі шанси. Ледве ми пробилися до депо "Сірої собаки" і кинулися шукати готелю. Пробуємо один — нема місця, другий — нема, третій — нема... Питаю наглядача на станції — а де ж ми могли б спинитися наніч? — Ніде. Все зайнято. Тут стампеда.

Не знаю, що таке стампеда, в данім розумінні цього слова, бо ж не бачу тут ніякої худоби, але відчуваю, що справи наші погані. Ще трохи подзвонила телефоном по готелях — все зайнято. Дивлюсь в телефонній книжці на "у" — є там тільки дві назви українські: українська книгарня й українська церква, православна. Ну що ж, тепер одинадцять година ночі, книгарня вже напевно зачинена, задзвоню до пароха.

— Отче, рятуйте українську душу, чи, власне, аж дві українські душі. Я така то і така (блїмнула як вогник і згасла надія, що отець парох може коли чув про Ганну Черїнь), ми тут проїздом, мусимо чекати на автобус, і нам нема де дітися наніч. Може би нас хто із ваших парафіян переночував? Я, звичайно, заплачу.

Отець нерішуче помовчав, потім попросив задзвонити через п'ять хвилин, а він спробує щось підшукати. Через п'ять хвилин він попрохав задзвонити ще раз, поки що нічого для мене не знайшов. А я собі думала

тірко про любов до ближнього і християнську місію. Не знаю, чи ще би задзвонила. Навколо, на стільцях, на сходах і просто на підлозі, куняли подібні до нас безпритульні подорожні, а за вікнами гуляли хвилі розселених ковбоїв. Я уявляла собі, що це мабуть якесь далеке місто, люди наживаються легко, з нафтових джерел може, і ото таке життя провадять!

Аж раптом гучномовець оголосив... спеціальний автобус на Бенф. Звичайно, в такий час вже сполучення між Калгері й Бенфом нема, тому то я і мусіла би тут ночувати. Іду до каси, питаю, чи є де ночувати в Бенфі.

— О, там повно місця! — безжурно відповідає касир.

— Ви гарантуєте?

— Я нічого не гарантую, - відтягається він, і мене огортає сумнів. Але врешті — що я втрачаю? Принаймні вирвусь із цього дикого вертепу. Так я і не дзвонила більше до Калгерійського пароха.

КАНАДІЙСЬКА ШВАЙЦАРІЯ

Так пишно називають канадійці свій прекрасний Бенф. Приїхали ми до Бенфу дуже темної, ще й дощової ночі. Ні дощовика, ні парасолі з собою не мали, бо такі речі звичайно на вакації не беруться. Взагалі, всі речі лишилися замкнені в коморі на Калгерійській станції, а ми з собою мали тільки фотоапарат і наші торбинки, напхані всякими дрібницями. Зійшли з автобуса. Навколо темно й непривітно, лише здалеку блимає вогник якогось готелю. Депо на ніч замкнене. Пішли ми до першого готелика, трусячись від холодної мжички. Як і сподівалося, всі кімнати заповнені. "Контра спем", зайшли ще в кілька готелів, а тоді сказала я до Інни:

— Ходімо до того, найбільшого готелю. Хай вже й дорожче буде, аби нам хоч не простудитися.

Ввійшли до Роял Маунтен. Урядовець, з лицем англійського лорда, зустрів нас так привітно, що наші застужені серця запроменіли надією. Але за соняшною усмішкою ховався той же штамп: кімнат нема.

— Дайте мені ту кімнату, що ви для королеви Єлисавети в резерві тримаєте! — сказала я. — Все одно вона вже не приїде.

— Та кімната вже віддана, — серйозно запевнив мене урядовець.

— А де б я могла дістати кімнату?

— Боюсь, що ніде. Тут кімнати резервують за кілька місяців наперед.

— То що ж нам робити? — Не розпачливо, а поділовому запитала я.

— На жаль, нічого не можу вам запропонувати, як хіба тільки пересидіти у нас в "лаббі".

Я швидше прийняла цю пропозицію, щоб він бува не передумав, і ми з дочкою, як дві сироти, примостилися в вестибюлі на розкішній кокетливій канапці. Якби ми були американками чи хоч би німкенями, ми б і полягали на канапи, їх у вестибюлі було досить, але не вистачило совісті з такої стильної залі робити діпівський табір. Так притулилися одна до одної і пересиділи коротку ніч. Служник-грек тихенько покрив нам плечі ковдрою.

О п'ятій годині раптом розвиднілося. Ми розплющили очі і просто перед нами, крізь вікна на всю стіну, побачили височенну гору, мрійно оповиту серпанком хмар. Так ніби велетенська красуня встала з постелі на весь зріст, підняла руки, огорнені серпанковими покривалами, і причесує своє срібне волосся. Де та гора взялася? Ми вночі нічого не бачили... Але, якщо вже гора-красуня прокинулась, пора вставати й нам. Вже й деякі мешканці почали вибиратися кудись на ранні мандри. Подякували ми грекові, ще більше подякували й управителеві, що нас пустив на ніч, спитали, чи не хоче платні — ні. Спитали, чи вже відчинена де яка каварня — о, так, майже всі вже відчинені. Пішли ми до найближчої — там вже повнісінько людей, снідають, хто млинці, хто яешню, а хто і стейка. Радіола трубить бадьорі мелодії. Тут ми вмилися й трохи причепурилися, добре поснідали, та й пішли у мандри. Ще трохи моросив дощ, але сидіти було ніколи, бо вже о третій

треба було вертитися автобусом в дивовижні Калгери, щоб далі встигнути з нашим пляном.

Гори обступили ціле місто. Всі височенні, з хмарами і снігом на вершках, одні покриті лісом, інші лисі та блискучі. Дорога веде просто до озер, що віддзеркалюють як у рямцях красу стрімких скель. Повітря напоєне запахом ялинової живиці, таке бадьоре і цілюще, що вся наша втома вмить пропала, разом з туманом розсіялася не знати де, а натомість навкруги все потонуло в соняшнім промінні. Пташки співали, аж зачинались, і нам самим захотілося співати й бігати.

— Що б там не було, я вже не шкодую, що так цю ніч перемучилась, — казала я. — Щоб тільки один раз на цю красу поглянути, варт всі ці муки прийняти!

Не хотілось виходити з лісу, але зробили кілька знімків і вернулись на станцію, щоб записатися на тур. Знов розчарування: на той тур, що ми би хотіли, не встигнемо, бо він кінчається аж по третій. Не бачити нам Озера Луїзи, що в порівнянні з ним, кажуть, Бенф — ніщо. Ну що ж, купили квитки на місцевий тур по Бенфу, і ще пішли походити, поки він почнеться. Знов попоїи (гірське повітря дає вовчий апетит) — і на десяту прийшли на тур. От тобі й на! Тур скасовано. Мабуть, людей не набралось. Нічого не вдієш, пішли ми по місту, найняли собі таксі, і наш молоденький провідник, на чвертину українець, сумлінно повозив нас по горах та лісах. Заїхали й до заповідника, де мали бути буйволи. Наказано було закрити вікна в авті й уважати. Я трохи перелякалася. Але тривога була даремна: буйволи спали бурими купами і не звертали на нас жадної уваги. Наприкінці наш шофер завіз нас на сульфатній купелі досить високо в горах.

Колись я була на таких купелях у Каліфорнії. Так мене туди тягла моя знайома з Лос-Анжелесу, казала, що вона після такої купелі на десять літ відмолоджується. Останній аргумент мене цілком переконав, бо хто ж би, крім десятилітніх і менших від них, не хотів би помолодшати на десять літ?! Але я таки не помолодшала, а натомість натовмилася в густо заповненій негарними людськими тілами мутній воді, що задушли-

во пахла сіркою і весь час тривожила мене думкою, чи не забула я закрутити грант від газу в нашій кухні. Більшість відвідувачів цих Семінольських купелів складалася з Лос-Анжелеських семітів. Вони також не молоділи від купелі. Але любили сидіти годинами в тім багні. Отож, я пішла в цю купіль у Бенфу не дуже охоче. Але яка різниця! Вода прозора, зеленкувата, сірчано-пахуча, а навколо — гори і шпилькові ліси з їх цілющим ароматом. І щедре гірське сонце. В купелі ми просиділи, скільки можна, і тут несподівано розв'язалася для нас таємниця калгерійської галабурди. Коло нас купалася чепурна старша дама, і через кілька хвилин між нами нав'язалася розмова. Звідки ви, а звідки ви, а куди їдете, і так далі. Ми розповіли дамі про наші пригоди в Калгері, де всі люди наче подуріли, чи що воно таке з ними коїться?!

-- Вони не подуріли, вони дуже гарні, тихі й порядні люди. Я це знаю, бо я сама двадцять літ в Калгері жила і дуже це місто люблю.

Довелось швидше перепросити даму за "компліменти" її рідному містові, але вона не сердилася і охоче розповіла нам про ту "стампеду". Це раз на рік там відбуваються такі ярмарки, з виставкою і продажем худоби, з різними забавами, каруселями й виставами. Тоді гуляє гірська ковбойська душа і дозволені деякі екстравагантції, як під час марді гра *) карнавалів. Коли повернулися до Калгері, то ще якраз мали час побігти (не піти, а побігти) на "стампеду". Дочка затикала носа в не дуже то пахучих стайнях, де були виставлені на показ племінні корови, свині й вівці, а я сердилась трохи на неї, що вона така "панська", і казала, що коли вона любить їсти свинячі котлетки, то часом і зі свинкою познайомитися не завадить. В одній загороді, де мали бути премійовані овечки, на соломі, замість овець, сиділи три жінки і весело про щось стрекотали. Я не стрималась і зауважила жартома, що сподівалася тут побачити овечок.

*) Mardi Gras — карнавали дуже популярні в Нью-Орлінс та інших містах США.

— А нам що?! — відповіла сміючись одна із них.
— Ми ось наших овечок так вигідно продали, що й замекати вам можемо, як хочете!

САСКАТУНСЬКЕ ІНТЕРМЕЦЦО

В своїм "напутственнім слові" казав мені практичний Яр Славутич:

— Ви ж не обминіть Саскатуна. Дуже миле містечко. Ваш поїзд стоятиме там чотири години, то за той час можете місто оглянути. Раджу вам також познайомитися із пані Савелею Стечишин.

З пані Стечишин я обмінялася кількома листами в громадських справах. Чомусь склалося миле вражіння про неї. До того ж, я часто заглядала до її книжок. Вона вже мені відчувалася знайомою.

Задзвонила до пані Савелі — може вона має трохи часу для мене. І незабаром пані Савеля, в товаристві свого чоловіка, відомого педагога і адвоката, Юліяна Стечишина, з'явилася на станції.

— Коли виїжджає ваш поїзд? — "по-ректорськи" запитався пан Стечишин.

— Через чотири години.

— Прошу хвилинку почекати. Я зараз.

Пан Стечишин пішов до інформаційного віконця, щось там поворожив і задоволено повідомив мене, що біля одинадцятої вечора є й інший, швидкий поїзд, що привезе мене до Вінніпегу тільки на годину пізніше. Так ми з чотирьох годин зробили дванадцять. За цей час мені пощастило оглянути весь Саскатун (з авта), побувати в славній колісці української культури в Канаді, в колегії Петра Могилі, відпочити в гостиннім домі Стечишиних і навіть поїхати по гриби.

В Канаді помітна тенденція "рівнятися на Київ". В кожному місті, де я спинялася, одним із важливих запитань бувало: "А чи ви вже бачили **наш** Київ?" Після кількох таких запитань я вже знала, що це має означати: чи хотіла б я побачити ту частину чи певне місце, що трохи нагадує Київ. Спинилися ми і в Саскатуні над

річкою і довго, мовчки дивилися з берега, що трохи нагадує Київські гори над Подолом.

Поїхали до Колегії Петра Могили. Якраз напроти Колегії шкутильгав хідником відомий друг української справи, професор Сімпсон. Пан Стечишин хотів спинитися і познайомити мене з професором, але я не наважилася, а тепер шкодую, бо другої такої нагоди може й не трапитися. Ось і Колегія. При дверях жваво розмовляли кілька молодих хлопців, що тут мешкають. Один із них привітно поздоровався, я заговорила до нього й до інших, але ті не розуміли, були чужинці, що тільки мешкали тут.

Колегія Петра Могили!.. Вогнище української культури, що в 1916 році загорілося, осяяло сонцем наші українські осередки і виховало нам ціле покоління українських вчителів, організаторів і патріотів. Збирали датки цілою Канадою, і звідусіль з'їжджались українські діти до того рідного вогнища. І треба сказали, що в ті часи на фармах вся робота переводилась руками, а достатки були невеликі, то ж тільки з великої любови до української справи відпускав господар свою доню чи сина, втрачаючи так потрібні для садиби робочі руки... І молоді могиляни та могилянки пильно вчилися, щоб віддячити батькам за їх піклування. Ціла плеяда славних імен вийшли з Колегії Петра Могили. А за ідеал собі могиляни брали Івана Франка, його "Каменярі", кличем своїм офіційно ухвалили "Лупай Скалу!", а Могилянський поет О. Івах дуже гарно передав стремління юних сердець такими віршами:

Не будь билинкою у полі,
Ні пташкою сумних пісень,
А блискавицею, що творить
Із ночі день!

Добре сказано! Краще й не можна. Може бути девізом для кожного з нас і тепер.

Тут же краща, свідома українська молодь мала нагоду й познайомитися. І хоч дівчата з фарм мали тільки дві сукенки на зміну, хоч почувалися вони в місті трохи незручно, хоч часом спізнялася котрась на лекцію, бо не могла зашнурувати високі черевики, проте,

швидко бурсаки й бурсачки зжилися, як одна велика сім'я, і не одна пара поєдналася на базі шкільних романів. Тут же зустрів і пан Юліян Стечишин свою прекрасну Савелю.

Тепер бурса стоїть по-літньому просторо-порожня, мабуть і взимку тут вже немає того кипіння й горіння, що було в період розквіту, в роки 1921 - 1935... Все аж кричить про потребу ремонту, відновлення, переустаткування... Але скрізь охайно і чисто, і на кухні щось дуже смачно пахне. Там кілька господинь у веселеньких фартушках, щось варять у великих горщиках.

А ось і Музей українського мистецтва із великими ляльками в народнім убранні, що їх ми не раз бачимо на знімках у пресі. Тут же й модель української хати і безліч зразків українського вишивання. Деякі взірці псевдо-українські, виконані вишивальницями без смаку, хоч і з доброю технікою, але є і справжні шедеври, що їх треба було б трохи спопуляризувати, щоб не загинули такі мистецькі твори.

Пан Стечишин горить бажанням "показати" більше Саскатуну. Він намовляє їхати на озеро, а пані Савеля відмовляє, бо не встигнемо. З обережності я підтримую пані Савелю, хоч серце моє вже лине ластівкою на те озеро... Врешті, знаходимо компроміс. Пані Рудевська, добра приятелька Стечишиних, пропонує поїхати по гриби. Це теж прекрасно! Відколи я в Америці, то по гриби я ходила тільки до крамниці "Єй енд Пі". То ж осідлали авто — і в дорогу. А дорога степова, саскачеванська, з високими бур'янами, дикими рожками і високими, як у верблюда горбами, що раз-у-раз чіпляють знизу авто, і тоді пан Юліян спиняється і їде кособоком. Нарешті, пані Рудевська каже "Отут", і ми виходимо, з відерками й ножами. Ідемо невеличкими розкиданими гайками — дерева не густі, але шипшина й трави так переснували всі шляхи, що ми геть чисто подряпались. Пані Савелі хоч би що, бо вона завбачливо вдяглася в парусинові штани. Ходимо-ходимо, продаємося між гіллям, а хоч би тобі один гриб. Вернулися до пана Юліяна, поїхали далі.

— Хтось уже визбирав, — вирішила пані Рудевська.

— Звідки ви знаєте? — зацікавилась я.

Пані Рудевська мовчки показала на купу грибного коріння. Хтось подрізав їх, а також повикидав старі гриби, щоб легше було нести. В дальших гаях гриби теж від нас поховались. Знайшли ми тільки одного гриба, навіть великого. І хто б ви думали того гриба знайшов? Слово чести, я! Пані Савеля сказала, що то дуже добрий гриб, голубівка називається, і ми її будемо їсти нині на вечерю.

Я знала пані Савелю, як дуже добру куховарку, і мені було дуже цікаво спробувати її кулінарні твори. Візита моя була цілком несподіваною, але видно, що пані Савеля належить до тих господинь, що в них печиво не виводиться. Мені найбільш заімпонувало те, що пані Савеля готувала страви легко, не мучилась і не заморювалась при роботі, а весь час підтримувала мені товариство і дуже цікаво розповідала. Проте, смакувало все першорядно, а найкраще — вищезгадана голубівка. Як пані Савеля примудрилась смачно зготувати одного гриба і на всіх нас його розділити, для мене назавжди залишиться таємницею.

ОДНА В ЧУЖОМУ МІСТІ

Як прочитати цей наголовок, можна подумати, що так воно і справді було. Теоретично — так. Я приїхала в місто, де не мала ні одного особистого знайомого. Навіть не мала наміру спинятися у когось з українців, а розраховувала на готель. Були тут, правда, люди, що з ними я вже роками завзято листувалася, і долистувалися ми до того, що в листи все частіше почали влітатися мотиви з особистого життя, і не раз з-поза громадсько-літературних справ вискакували примхливі думки: "А яка ця людина на вигляд? А скільки їй років? А чи він щасливий в подружжі?" Видно, що пора було вже нарешті зустрітися.

Один із таких моїх листовних знайомих, поет і академік, М. І. Мандрика, зустрів мене на станції. Прошу шановного складача набрати ініціали д-ра Мандрики саме так, як є — М. І. Свого часу те "І" мене невимовно

заінтригувало, і я почала розпитувати людей, як називається по-батькові шановний доктор. Може "Івгович", по-матері, бо жодного чоловічого імені на "І" я не могла придумати. Видно, не всемогуча моя фантазія! "І" стояло для "Іванович", бо доктор Мандрика вважає, що так воно вимовляється, то так мусить і писатися. Отож, Микита Іванович зустрів мене на станції. Мені втішно було на нього дивитися, бо я його пізнала, а він мене ні. Йому сказали, що я схожа з вигляду на Мей Вест, *) і він, поминувши мене, шукав більш корпулентної персоніфікації. З ним мусіла була "офіційно" стрічати мене редакторка журналу "Промінь", пані Наталя Когуська, але я, не маючи нічого злого на думці, вже завдала людям клопоту: як уже згадано, я приїхала поїздом, що прийшов на годину пізніше, зовсім не сподіваючися, що мене хтось буде стрічати. А пані Наталя, не зустрівши мене на "Канадійській Національній" станції, подалась іще на "Сі-Пі-Ар", лишивши на сторожі доктора Мандрику. Як і де знайти пані Наталю, ми не знали. Задзвонили в редакцію "Променя" (її там ще не було), а далі поїхали снідати до Микити Івановича.

Будинок д-ра Мандрики стоїть на розі, в хащах кущів, дерев, напівдиких квітів та бур'яну, що його поетичний господар задля надхнення не косить. Хата заставлена вазонами, в більшості африканськими фіялками всіх видів і кольорів, і всі цвітуть шаленно. Видно, добре годовані й поливані. Скрізь портрети Любої дружини, покійної Ганни, і невідлучно ходить слідом чорна Снука, собачка Микити Івановича, що належала колись пані Ганні, а тепер лишилася, як жива згадка про милу господиню. Доктор Мандрика вразив мене своїм гарним виглядом, бадьорістю і дотепністю. В його очах світиться розум і лукавство, і нема такого слова, на котре б він не знайшов блискучу відповідь. Коли він сказав мені, скільки йому літ, я не повірила, і навіть тепер не можу позбутися підозри, що пан доктор додав собі кільканадцять років, щоб вийти на пенсію й

*) Американська кіноартистка, досить солідної тілесної будови.

нічого не робити. Правда, як можна сказати, що він нічого не робить, коли він робить так само, як і до "відставки"?! То тоді я вже не знаю, для чого він собі ті роки додавав би. Люди звичайно їх не додають, а віднімають.

Під час сніданку (уявіть собі, як мужчина, та ще й доктор, пече млинці!) Микита Іванович повідомив мене, що й тут я вже "розчетвертована". Довго ми не барилися, і за деякий час вже їхали на моє мешкання тут, в Вінніпегу, до пані редакторки Когуської, щоб я там могла зібратися для "чергової імпрези".

Під час вакацій найбільшою моєю проблемою було миття волосся. Воно в мене по-модному довге, а в дорозі, та ще від набризьканого лаку, дуже швидко брудиться. Тому то я, глянувши на годинник, обрахувала, що маю ще дві години, і вирішила не гаючись помити своє волосся. Шампунь мала, воду знайшла — і за працю. Тільки намилилась — телефон дзвонить. Мій вінніпезький лицар і провідник, доктор Мандрика, попереджує, що тут же, в Вінніпегу, час рахується годину наперед в порівнянні зі стандартним, отже... мені лишалась би лише година, але родина доктора Рудницького, що запросила мене на обід, просила прибути на півгодини раніше, бо інакше ми не встигнемо на радіостанцію для інтерв'ю. Ну, що робити?

Моє довге мокре волосся, як плакуча верба, журно звисало додолу... Коли іще один дзвінок: то вже господиня мене вітає з прибуттям і на мої жалі знаходить раду: там і там, на верхній полиці, є машина для сушення волосся. Пані Наталя каже, що зараз і сама вона прийде додому.

Знайшла я ту сушарку. Виглядає трохи як пістолет. Наставляєш його до голови, а він стріляє гарячим струменем, і волосся сохне швидко, розвіваючись на всі боки. Коли ж вже майже була суха, раптом торкнув мене хтось за руку. Визираю з-під вербового віття — певно, господиня. Машинка так торохтить, що я не чула, як вона ввійшла. Ну й гарне вражіння я мабуть на неї зробила зі своїм розпатланим, звисаючим додолу волоссям! Нашвидку познайомились — і попрощались.

Ми ще побачимось не раз, бо ж це моя домівка в Вінніпезі.

ВІННІПЕГ І ВІННІПЕЖАНИ

Вінніпег здавна змагається з Торонто за звання української столиці Канади. З другого боку, кожне місто нарікає, що от, мовляв, у нас життя громадське мляве і мертво, не так, як там. Так що важко собі уявити справжній стан речей. В Торонто я була кілька разів, а в Вінніпезі вперше, проте, маю вже враження про ці обидва міста настільки, щоб з певністю сказати, що порівняти їх не можна. Ріжні речі не порівнюються. Вінніпег античний, давній, зі старими, славними заслуженими традиціями, міцна фортеця старої української еміграції; в Торонті зосередились новіші емігранти, тут більше новин, екстраваганцій та мистців, але і більше суперечок і протиріч. До того ж, Торонто на сході, Вінніпег на заході, і без жадного з них нам не обійтись. Нехай обидва живуть і процвітають та зберігають нам свої молоді сили!

Вінніпег інтригує мене самою вже своєю назвою. Як називати мешканців міста? Вінніпезці? Вінніпезани? Вінніпезичі? Вінніпеченіги? Якись вони такі вінніпезні, вінніповажні... Вулицями міста ідуть симпатичні на вигляд люди, і кожний десятий із них теоретично українець. Тільки десята частина мешканців українці? Я розчарована, хотілось би, щоб більше. Мені то чогось кожний стрічний на українця виглядав.

— А як ти, мамо, знаєш, котрий українець? — питає доня.

— Сонце у них в очах, — відповідаю я.

Будинки в місті не дуже показні, також і ті, що в них мешкають українці. Звичайно, дай Боже, щоб наші рідні на Україні такі мали, але в порівнянні з едмонтонцями та чіказцями тут, як і в Саскатуні, люди живуть скромніше. В Едмонтоні, зокрема, мода, що в підвалі є таке саме помешкання, як і на поверсі, і там є робочі кімнати і додаткові спальні та "непарадна кухня". Проте, підвал лишається підвалом, і люди не хо-

тять жити в підземеллі. Виходять на поверхню. То ж доктор Славутич має свій кабінет у підвалі, розкішно устаткований, з багатою бібліотекою — а працює нагорі, на превелике невдоволення пані Славутич, що весь час знаходить купу книжок то на буфеті, то на канапі. В Вінніпезі меблі не такі пишні, зате тут українці хваляться своїми бібліотеками, і багато тут я побачила раритетів і столітньої давности дорогоцінних книг. На жаль, наше Чикаго славне тільки розкішними канапами!

Відвідали ми всі редакції. Тут редакції "одружені": "Жіночий Світ" замужем за "Новим Шляхом", а "Промінь" вірна дружина "Українського Голосу". Це створює в редакціях веселу атмосферу змішаного чоловічого й жіночого товариства, не так, як у Чикаго, де в друкарнях і книгарнях самі тільки чоловіки. В "Українським Голосі" літ. редактор саме був за роботою: разом із працівницею "Променя", склали вони якусь жартівливу рекламу (віршами) для похоронного заведення. "Новий Шлях" готувався до літніх вакацій, і в думках вже всі були на відлеті.

В книгарнях, крім тканин, вишивок, ниток і цукерок продавались також і книжки. Більшість із них — гарні книги, але можна знайти і такі наголовки: "Славне Пророцтво Арабської Цариці Михальди, котру звано також Сабою", "Чи мертві живуть", "Розмова з Духами", а також — "Як стати по-українському грамотним".

А тепер — скоріше на поклін до Шевченка. Тут же стоїть цей пам'ятник, що стільки викликав протиріч і сварок, а разом із тим, це символ нашої перемоги. Бо хоч були вже голоси, що пам'ятники взагалі потрібні тільки на те, щоб на них сідали птиці, хоч і сама я не була цілком вдоволена проектом Дарагана, я підходила до пам'ятника Шевченка з замираючим серцем, як до чогось рідного і святого. Його було видно здалеку, він виглядає дуже імпозантно в гарнім квітучо-зеленім парку, і вражіння робить досить гарне. Дивно, самою фігурою Шевченка я лишилась задоволена (мені здається, скульптор трохи виправив проект і підняв похи-

лену голову поета трохи вище), але я невдоволена не надто випуклим барельєфом, що губиться в порівнянні з масивною фігурою. А втім, я не маю кваліфікацій розцінювати скульптуру. Це тільки вражіння пересічного спостерігача. Головне ж, мені було дуже радісно побачити великого Українця на такому почеснім місці.

В БУДИНКУ УВАН

Це дуже гарний, привітний і затишний будинок. І він багатий українською культурою і коштовними скарбами, що сховані в архівах музею Культурного Центру та на виставці, а також на полицях бібліотеки. Тут я була тричі — досить часті візити, коли врахувати, що в місті я була тільки два дні. Перший раз я прийшла сюди просто на оглядини. Це було вдень, і тут саме була виставка робіт учнів малярської студії проф. Катерини Антонович. Вестибюль був заповнений роботами юних малярів, і тут можна було простежити їх здібності і методу навчання їх виховательки. Від найпростіших геометричних елементів і форм до посуду, натюрмортів, портретних скетчів і навіть голих моделей для старших, більш розвинених учнів. Скрізь фігурувала велика пухната кицька. Під одним малюнком зворушливий напис: "З живої киці". Пізніше я запитала пані Катерину Антонович, що то за киця і як її умовили позувати.

— А є в нас одна, досить спокійна. Ми вже її гладимо, пестимо, щоб вона сиділа тихо, вона любить дрімати, і в більшості висиджує цілу лекцію. А часом бунтується й тікає, тоді ми малюємо вазу.

Тут же я вперше познайомилась із пані Антонович, хоч досі їй ніде не бачила: діти і її малювали, і на деяких малюнках вона була дуже подібна.

Нагорі були курси українознавства — відповідь на пекуче питання, як втримати молодь при українстві. Не дивлячись на те, що програма навчання була досить розмашиста, вимагала праці й забирала у юнаків їх літні вакації, видно було, що вони тут були дуже щасливі. Навіть розмовляючи між собою по-англійськи, наша мо-

лодь кожної миті відчуває свою національну спорідненість і тримається гурту. Цього літа їх тут було 43, з різних кінців Канади, і навіть одна "американка" з Бюффало прибула! Але чому не більше?! Батьки, не нарікайте на дітей: вина ваша, що ви їх не послали!

В музеї українського мистецтва найцінніше — це автентичні речі, що лишилися нам від славної пам'яті полковника Євгена Коновальця й чародійного диригента Кошиця. Я довго дивилася на ці маленькі дрібниці, що колись були в руках живих їхніх власників. Пані Тетяна Кошиць, директорка музею, бачачи моє зацікавлення, виймала речі з-під скла і любовно розповідала мені про них.

— А це камертон Кошиця? — наївно спитала я.

— Ні, це тільки як цяцька, він маленький. А Кошиць давав тон ось цією дудкою.

Шкода, немає між нами наших славних мистців, не вберегли ми їх... Та вже запізно. Ми завжди запізно шкодуємо...

Вдруге я прийшла до Народного Дому на пробу з моїми декламаторами. Я не збираюсь давати репортаж про мій літературний вечір, це вже зробили інші, але про підготовку можна згадати. Власне, підготовки не мусіло бути, бо я заздалегідь умовилась листовно, що читаю я сама, а що мають читати інші, але вирішили ще для консолідації зустрітись. І тут то почувлися голоси, що програму треба би було трохи змінити. Боялись, що буде задовга, і пані Антонович, барометр тутешніх імпрез, на середині вечора засне.

— Добре, — згодилась я, трохи вражена. — Переглянемо і скоротимо. Прошу давати пропозиції.

— Я вважаю, що треба включити в програму вірш "Симфонія", бо він патріотичний.

— З цієї самої причини я вважаю, що треба додати "Ольгу" і "1941".

— А чому нічого нема із циклю "Календар"? В нім якраз найкращі вірші.

— Чекайте, чекайте, — спинила я. — Ми скорочуємо чи поширюємо програму?

Дебати продовжувались допізна. Пробуючи то ті,

то інші вірші, прочитали добру частку "Чорнозему", нічого не скоротили, а таки один вірш додали. Проте, на вечорі все пройшло гаразд і "барометр" до кінця показував гарну погоду. До речі, це ж була п'ятниця, тринадцятого числа, та ще й, як виявилось потім, я мала рівно тринадцять книжок на продаж, стільки мені лишилося після літературного вечора в Едмонтоні.

Коли підходили люди по автограф, серед них, не-сміливо посміхаючись підійшов один молодий курсант і, англійською мовою, попросив підписати йому книжку.

— Як же вас звать?

— Джеррі... — і він сказав прізвище, що так далеко відійшло від первісного українського оригіналу, що я вже не могла додуматись, як же ж воно колись було. Мабуть, поколіннями змінювалося потроху, аж поки не змінилося до невпізнання. Проте, Джеррі, що мабуть не вмів добре говорити по-українськи, відчуває рідне слово і теж проміняв безтурботні вакації на курси українознавства.

В ЮНАЦЬКІМ ТАБОРІ

Пані Марина Рудницька запросила мене на озеро Вінніпег, при котрім були й українські літні табори. Казала вдягатися по-спортивному і взяти з собою купелеві костюми. Так між іншим, було гадано, що при цій нагоді зможемо поглянути й на дитячі табори. З Рудницькими у мене, крім багатьох інших речей, було щось специфічно-спільне: і в мене, і в них була дочка Інна, їхня Інна трохи молодша від моєї. Але походження імен наших Інн було неоднаке: моя Інна була названа на честь гарної Баварської річки Інн, а Інна Рудницька була названа так тому, що вона мала народитися "інною", ІНАКШОЮ, ніж старший брат Ждан, цебто, дівчиною. Так воно і сталося, і дівчинка була названа Інною. Ждан... Як уже мова зайшла про нього, то згадаємо й його. Як це трапляється в шістнадцятилітнім віці, Ждан дуже хотів виглядати дорослим мужчиною. Тому він з'явився перед нами у вусах і бакенбардах, що їх з усіх сил старався запустити... На мою дочку він

справив дивне вражіння, і вона побоялася сісти біля нього в авті. Потім я згадала Ждана в своїх віршованих "мемуарах":

Із нами виїхав на пікнік
Вусатий, бородатий Ждан.
Він виглядав, як справжній бітнік,
Й відстрашував від себе панн.

Отак ми виїхали на озеро. Я вдягла світлі спортові штани, блюзку в паски, на голову синю хустину. Моя дочка була одягнена так само. Це була наша дорожня уніформа, що в ній було зручно спати в вагоні. Ми вже були готові в дорогу, бо не мали часу на переодягання: просто з озера — тільки по річці — і на поїзд.

І тут трапилась мені несподіванка, що мене трохи заскочила, але більше врадувала: в таборі мені була приготована "парада". Пластунки і сумівки вранці назбирали мені лісових — ви чуєте! — не яких небудь, а чорноземних, лісових квітів, вийшли на збірку, урочисто привітали мене й подарували ті квіти. Я сказала імпровізовану промову, а пізніше читала їм вірші із "Братіка й Сестрички", що захопила із собою завбачлива пані Рудницька. Крім того, кожен курінь співав мені свої найкращі пісні, з яких я особливо улюбляла одну, під назвою "Під решетом добре спати". Слова її, під швидку, танцюристу мелодію, такі:

Під решетом добре спати,
Не треба ся накривати.
Ані змерзнеш, ані вирієш,
Бо дірками вітер віє.

Це всі слова, але на цьому не кінець. Раптом дівчата, на інший мотив, проголосили:

"Заспівайте пісню по-еспанськи".

А тоді, на той самий танцювальний мотив:

Під решадом добре спадо,
Не требадо накривадо.

Далі пішли варіанти по-італійськи, по-німецьки, по-китайськи, по-англійськи ("під решейшен добре спейшен"), навіть по-жидівськи ("під решала добре спала..."). Страшенно весело й дотепно. Я попросила по-

вторити й записала, щоб передати Чіказьким пластунам.

Керівник і опікун табору, отець Кисілевський, запросив нас на обід. В ідальні шумно і весело, дівчора не дочекається їжі. Свіже повітря, ще й близькість озера, наганяє вовчий апетит, я це по собі відчувала. Якби мені не запропонували тут їсти, я мабуть би попросила. Повз нас із тарілкою їжі прогальопувала донечка отця Кисілевського, молода піяністка Вірляна.

— Ой, їсти хочу, а порція така мікроскопічна! — сміючись промовила вона.

— То ходи, я тобі трохи свого відступлю, — запропонувала я.

— О, ні, дякую, через фігуру не можу! — перелякано заперечила Вірляна, що вже якраз входила в вік молододі панни. Згодом я побачила, як вона, ще таки по дорозі до свого столу, відпаювала добру частку свого обіду якійсь молодшій пластунці, що ще не турбується про фігуру.

Ми теж за обідом забули про свій вік і веселились, мов діти. Отець Кисілевський змінив свою священницьку одіж на звичайне пластова "хакі", і це додавало неформальности. Моєю сусідкою при столі була чарівна Люба Жук, що була якраз проїздом у Вінніпегу, і тут мені з нею судилося познайомитися. Без кінця сипалися дотени про "картопляного Жука", що справді дуже любив їсти бараболю, був досить таки чорний, дуже моторний, але все ж більше скидався на метелика, ніж на жука. Люба сміялася голосніше від усіх, і дотепи про жука їй, видно, не тільки не прикрились, а навпаки подебалися, бо й свого брата, що теж тут був, вона інакше, ніж "Жуком" не називала.

Осторонь від усіх бавилися якісь дивні діти, що були нахмурені, відчужені й розмовляли між собою по-англійськи. З ними бавилася якась жінка, але ті забави виглядали мертво, штучно і були розраховані на зовсім малих дітей, а не на тих, що стояли в колі. Вони не шийшли мене вітати.

А що це за діти?

Ці -- так звані "католицькі діти". Вони україн-

ці, але по-українськи не говорять і не розуміють, і їхні батьки про це не дбають.

У мене серце стиснулося. . . "Католицькі діти!" Але ж вони українські, це головне. Невже не можна було би влити їх у спільну дитячу сім'ю при цім прекраснім озері? Як вони виростуть, вони ніколи вже не перейдуть межу, що розділила їх в дитинстві.

Дивлячись на дітей, батьки розговорилися на одвічну нашу тему — як їх "втримати". У мене прохали "рецептів".

— Це буває по-різному. Нема двох подібних дітей. Я знаю одну дорослу дівчину, українку тільки на одну чвертину, що повернулася до свого народу тільки тому, що мати її просто таки відвертала від всього українського. В результаті трапився глибокий розрив між матір'ю і дочкою.

— А як ви свою дівчину привчали? — просто запитала мене одна пані.

Не можу сказати, щоб моя дитина була цілком ідеальною, але вона любить і цінує все українське тому, що я люблю його й ціную. Я не дозволю собі в її присутності ображати будь-що українське, навіть коли щось негарзд. А щодо методів — то дам вам приклад, як я її привчала читати українські книжки. Ми з нею ділимо прасування, ожж я їй сказала: "Або я буду читати українську книжку, а ти будеш слухати і прасувати, або навпаки". Спершу дочка вибирала прасування, бо читання було для неї незмірно тяжчим, і вона у кожному реченні спотикалася. А потім — все довше й довше читала, лишаячи прасування мені. А ще дуже добре для освоєння української мови на письмі — це писання листів. Заведіть для своєї дитини переписку з якоюсь дівчиною чи й хлопцем, що їй подобаються, змовтесь із батьками тих дітей, спершу помогайте дитині, а тоді, скоро вже і без вашої допомоги будуть вони залюбки листуватися.

Ще зайшли ми в озеро, що було вінніпезно-холодне, для годиться помочили водою купальні костюми, та й на беріг. Дорога з озера на беріг була справжнім "ходженням по муках": дно озера всипане неімовірно

гострими камінцями, і це не дуже захоочує до купання, бо довго лишатися в озері не дає студена вода, а мандрувати туди й назад не дають камінці.

ПІД РЕШЕТОМ ДОБРЕ СПАТИ...

Стрічав мене "Промінь", проводжав "Жіночий Світ" в особі редакторки Стефанії Бубнюк, а з ним разом — і чоловічий світ, в особі мого вінніпезького лицаря, чи, ще раз граючи чудернацькою і манливою назвою міста — мій Вінніпаж, Микита Іванович Мандрика. Сумно було розлучатися, тільки-но познайомившись, але вірилось, що знов, ще й скоро, побачимось. Добре бути оптимістом! Ось вже останній раз махнули руки з перону, поїзд огортає вечірній сум, а колеса заколисують до сну. Так ніби ритм якоїсь пісні відбивають... Так! "Під решетом добре спати, не треба ся накривати..." Але коли б то не треба! А то я не знаю, як воно так робиться, що вдень в вагоні не холодно, вночі ж аж кості від холоду болять. Ми ж нічого не мали, щоб вкритися. Правда, тепер вже було не так зле: практична пані Савеля Стечишин, як почула наші нарікання, витягла із комори дві пластичні торбинки, що в них із хемічного чищення віддають плащі, і порадила нам вночі в ці торбинки позагортатися, буде тепло. То ж ми повитягали ці мішки, на сміх і подив наших сусідів повкутувалися в них мало не з головою, і було далєбі тепло. Тепер вже дійсно можна було співати "Під решетом добре спати, не треба ся накривати".

Раптом спалахнуло світло, і в поїзді почалася прикордонна перевірка документів та валіз. Не перевіряють кишень і жіночих торбинок, хоч деякі з них є завбільшки з валізу. Якби щось провезти треба було, то можна. Звичайно, кубометри дров чи, скажімо, живе порося може й не провезеш, все інше так чи інакше можна. До речі, ті, що їздять автами, кажуть, що в автах зовсім нічого не перевіряють. Я теж мала деяку "контрабанду" — вишивки, куплені в Канаді, книжки, сувеніри з Бенфу і велику ляльку для хрищениці. В коробці вона виглядала ще більшою.

— Знаєш, мамо, — обізвалася Інна, — може вийняти ляльку і я буду з нею бавитися?

— Ти вже трохи завелика, доню . . . — заперечила я лагідно. — Хай уже буде в коробці. А причепляться, ну то заплачу мито.

Лялька щасливо проїхала. Але нам перебили сон. Ми вийняли з кошика черешні і почали полунічну трапезу. Тоді ми почали пригадувати різні веселі випадки, що трапилися нам в дорозі: як, наприклад, я переплутала тубики й почистила зуби кольдкремом, як ми в Саскатуні спеціально взяли з комори валізу, щоб перевдягнутися. Сукні вибрали наші найкращі, літні і прозорі, а не подумали про те, що до них треба також взяти й підсорочки. . . Так і гостювали, в чім з поїзда зійшли. . . Або як ми не подивилися на номер будинку пані Наталі, пішли до крамниці, а потім заблукалися; будинок ніби втік із свого місця, і нарешті ми зайшли в чужу хату. . . Але коли таки відшукали "наш" будинок, мали несподіванку для пані Наталі — торт, удекорований її ім'ям, написаним рожевим кремом по-українськи. На наше прохання, цукерник це зробив, без особливих труднощів.

Так, у веселих спогадах і заснули, не знаю вже, хто з нас останнім сказав "а пригадуєш, як. . ."

ЩЕ РАЗ МІННЕАПОЛІС

Назустріч нам Мінеаполіс розрюмсався дрібним дощем. Дивно: коли б я сюди не навідалась, все дощ. Перші два рази мої куми пробували хитрувати: це мовляв, тільки тоді, коли ви приїжджаєте, а так взагалі, то у нас здебільшого сонце. За третім разом я подумала, що тут щось не так. Не те, щоб мої куми неправду казали, а просто вони вже так акліматизувалися, що й дощу не помічають. Адже ескімосам на Алясці сніг теплий. Коли я втретє втратила на дощ, куми перестали сперечатися, і не згадуючи імени свого міста, згодилися, що погода паскудненька.

— Якби у нас не було так багато озер, то не було би стільки дощів, — не без гордості виправдувалася кума.

— Якби у нас не було таких рясних дощів, то не було би стільки озер, — поміг їй і кум.

Отож, в'їжджали ми в затьмарене непогодою місто, і під стукіт потяга, під тихе шамотіння дощових крапель, почався в мене вірш про Міннеаполіс:

Мокрозелений Міннеаполіс,
Де між озер дощі розплакались...

А на пероні чекала соняшно-усміхнена кума. Вона, разом із Союзом Українок, таки "зсадила" мене з поїзда, і навіть не для того, щоб я віддала валізу, бо справді я її повезла аж у Чикаго, і валіза ця в мене й досі. Але уже влаштовано все для літературного вечора. Про це мене сповістили телеграмою в Едмонтон. Цікаво, що я тоді була десь у гостях, але Вестерн Юніон *) терпеливо розшукало мене, і телеграфістка передала мені телеграму, та ще й по-українськи — чи ж не характерне це для українського Едмонтону?

В Міннеаполісі упорядчики вечора вже встигли трохи засперечатися, під чією опікою вечір буде проводитися. Просили мене відповісти телеграмою. Я відповіла, щоб вечером заряджував СУА, бо вони перші запросили. Тимчасом, телеграф трохи переплутав — і, замість "Під зарядом SUA" передав "Під зарядом USA".

Галя ще спала, і ніяк її не можна було добудитися. Коли ж нарешті вона побачила, що на подушці коло неї лежить новенька усміхнена ляля, то подумала, що це їй приснилось, і знову заплющила очки, щоб не відриватися від такого приємного сновидіння. Пізніше вона встала, упевнилась, що то не сон, і так милувала ту лялю, що опівдні ляля вже мала дуже поважну хворобу: в неї відірвалась голівка.

Опівдні я відвідала професора Грановського. Він вибіг нам назустріч з парасолею, щоб ми могли під дощем перебігти з авта до його хати. Його дружина, маестатично-імпрезантна пані Айрін, заставляла столи вишуканими стравами, що з них найцікавішою був дикий риж. При цьому господиня розповіла: тільки індія-

*) Western Union — телеграфна служба (англ.).

ни мають право збирати той риж, що росте дико над річками. Я зробила комплімент господині за дуже гарно укладену китицю квітів на столі.

— Це мій чоловік, — скромно відповіла пані Айрін.

Так, "многоГрановський" господар справді ж біолог і ботанік, і квіти входять у засяг його інтересів. Як і в професора Мандрики, всі лутки тут заставлені африканськими фіялками, що їх професор Грановський розводить із листка. От тільки шкода, що дощ досить рясно поливав, і ми навіть під парасолею не могли вийти в садок поглянути на деякі цікаві спеції. Зате я тут одержала відповідь на одну проблему, що давно мене мучила і може ще якого читача мучить. Я здавна мріяла дістати чорну порічку чи, інакше, смородину. З неї у нас варили варення, що його дуже любив мій тато. А листя клали в квашені огірки, сушили на чай і робили з нього шипучку, з одною (обов'язково тільки одною!) родзинкою в кожній пляшці, а також ще один напитек із неімовірною назвою "Контрабас". Перелистала всі каталоги, ніде такої рослини не продають. Але в Канаді вона є. Отож, як я їхала до Канади, то запланувала десь купити і привезти куц смородини. А потім, у вихрі подій і зустрічей, абсолютно про це забула. А тут якраз зайшла мова про ягоди, і я спитала професора Грановського, чому в Америці не можна дістати смородини.

-- Бо вона тут не дозволена.

— А чого? — запитала я пайвно.

Професор пояснив: чорна смородина — це розплідник для паразитів, що знищують дуже дорогоцінні білі сосни. Задля збереження цих сосен смородина в США заборонена. Тепер мені ясно, і хоч я таки дуже люблю смородину, доведеться мені забути про шипучку і контрабас, бо не можу ж я своїм куцем злочинно погубити коштовні білі сосни (що їх я ніколи не бачила... Білі сосни?! Цікаво, які це вони білі...).

Літвечір закінчився біля десятої години. Поїзд відходить об одинадцятій. Слухачі мали запитання, зауваження, побажання, і мені їх було дуже цікаво вислуха-

ти. Якби поїзд відійшов вчасно, я б залилася в Мінне-аполісі. Але він на мене трохи почекав, і десь по одинадцятій я щасливо відїхала.

1962

ЗНАЙОМІ З РОЧЕСТЕРУ

1. ТАБОРЯНИ

Куди б я не забрела, будь то Нью-Йорк, Алберта, Нью-Мехіко чи субтропічне Сан-Дієго, якщо там живе хоч невелика жменька українців, серед них я знайду знайомих. Ми — міцно сплетена тканина, і кожна нитка одна одну тримає. Ми творимо один народній взірць, складний, розгалужений, місцями полинялий, часом і подертий або залатаний позицією заповлочною — а все ж основа тривка!

Перебираючи в думках всі можливості, я вирішила, що мабуть Рочестер буде винятком. Нікого із знайомих я не сподівалася зустріти в Рочестері, якщо не рахувати листовного знайомства із окружною радою США, що запросила мене сюди на доповідь. Ну що ж, нема знайомих, то будуть...

Увечорі в суботу, напередодні Свята Героїнь, до моєї господині, пані Марії Крамарчук, прийшли кілька приятельок. Нова людина, як свіжий струмінь, завжди до себе притягає.

— Знайомтесь, будь-ласка, — почала називати імена пані Марія. — А це... А втім, ви ж знайомі...

Я обняла високу, худеньку темнооку пані, що, здалось мені, за десять літ і не змінилась... Але в житті її відбулись великі зміни. Вона була вбрана в темненьке, але не чорне вбрання, та очі її носили глибоку жалобу...

— Дорога пані Онуфрик, як тяжко мені бачити тут вас саму... — почала я, боячись сказати забагато і небережним словом вразити її зранене серце.

— Боже, чому, чому саме тепер, коли ми нарешті прибули до тихої пристані, чому тепер він відійшов?! — сумно промовила пані Онуфрик, але не плакала, трималась.

В тихій розмові з нею я пригадала добру послугу, що колись в непривітному мрячному таборі в Північній Німеччині зробив для мене доктор Онуфрик. Тоді я була така ж самотня й нещаслива, як тепер пані Онуфрик. Мусіла так-сяк перебуватися з малою дочкою. Жити було дуже тяжко. Пересічний таборянин, без "комерційних здібностей", животів на мерзлій картоплі та оселедцях... Та що там казати! Ви ж самі знаєте... Я тоді була тоненька, як індуський пустельник, і люди не хотіли вірити, що таке заморене створіння — мати... Але я була матір'ю, і так, як і інші матері, шукала поживи для мого пташенятка. І ось мені хтось сказав, що для недоживлених жінок дають додатковий приділ. Я подалась до лікарні, де завідувачем був доктор Онуфрик.

— Хочете зважитись? пожартував доктор. —
Ставайте на вагу.

— Пан доктор все люблять жартувати!

— Це не жарти, ставайте!

Біля нього вже стояла англійська медсестра з реєстром і по літерах записувала моє ім'я. А поки вона його виписувала, д-р Онуфрик пересунув важок, щоб я "підійшла під норму", бо, як виявилось, я ще була на кілька фунтів "заважка!" Мені видали той невеличкий приділ, що можна було донести додому в жмені. Проте, я його не їла. Я годувала свою донечку. Та й як я його могла їсти? Чого доброго, прибула би на вазі і втратила право на приділ!

В неділю, десь за годину перед академією, пані Марія почала оберемками виносити з хати до авта всякі речі: картини, портрет, здоровий килим, зо три вишиті сорочки, кілька спідниць, чоботи, подушечку, якісь квіти, навіть щось на зразок ослона... А вулицею проходила якась жінка, видно було, що українка. Вона дуже зацікавилась "транспортицією" і стояла, аж поки пані Марія не сіла в авто і включила мотор. Тоді пані й заговорила:

— Добрий вечір! А куди ж це ви, пані Маріє? З хати вибираєтесь чи що? Може, з чоловіком не теє?

— Аг, таке кажете! — сердито промовила пані Марія. — Та все ж на академію! Не знаєте, чи що?

— І три сорочки?

— І три спідниці, на позички, — відрубала пані Марія.

— То бувайте здорові, вибачте, — зніяковіла жінка.

— Со лонг! *) — насмішкувато мовила пані Марія, і авто рушило.

— Що ж це ви так їй відрізали, пані Маріє?

— Бо якби вона так на академії вчашала, як під чужі вікна, то їй не розпитувала би так багато!

— Щось мені та пані по знаку, — сказала я. — Де я її бачила?..

Цим разом цікава пані прийшла й на академію. І я її знов побачила — і пригадала. Це ж таки була колишня моя спів-таборянка.

— А ви помолодшали, — сказала вона мені.

— О, за десять літ ледве що можна помолодшати. Але на комплімент відповім компліментом: і ви помолодшали, і я б сказала, покращали... Ніби якесь волюся у вас стало гарніше...

— Бо фарбоване, — щиро призналась моя співбесідниця.

Я не йняла їй віри:

— Та ж воно у вас і в таборі було русяве!

— А тут була перефарбувалась на блондинку, два місяці походила, а тоді мені стало соромно, і я знову пофарбувалась назад у свій природній кольор. А то сама себе в люстрі не впізнавала, і чоловік на "Ви" почав називати...

Ми спом'янули свій табір, хоч настрої у кожній був різний. Але обом нам здалеку табір здавався кращим.

— Гарно там було... — казала моя знайома. — Навколо табору ліс чистий, в порядку, німці віником вимітали... Поміж кущами мох і все вигаптувано вереском... І птахи навесні, і німці на губних гармоніях грають — весело! А оселедці, пам'ятаєте, які я вам приносила?!

*) So long! (англ.). — До побачення!

"Пам'ятаю" — подумала я, "За гроші. Але таки дешевші й кращі, ніж у інших спекулянтів. Добре в неї було серце!"

Про драні черевики і баланду ми взагалі не споминали...

2. ЩО РОБИТЬ ЛЮДЕЙ ДРУЗЬЯМИ

Перший лист був ввічливий, короткий і офіційний: запросини приїхати на Свято Героїнь і зробити реферат про Ольгу Басараб. Підпис: Марія Крамарчук, голова Окружної Ради Українок Рочерстеру і околиць.

Я згодилась. Це означало три тижні одчайдушною біганини в розшуках матеріялів. Знайомі, до яких я благально зверталась за поміччю, відгукувались з ентузіазмом:

— О, так, так! Я читав одну добру статтю в одному добрім часописі... А може то був журнал? Ні, таки часопис. Але таки може бути, що й журнал... Називається якось або "Малі Друзі", або "Ватра Ветеранів", щось пластунське...

— Хоч із якого року?

— От і не скажу... Здається, то було в Німеччині, а якщо ні, то в Франції...

Знаючи, що брат Ольги Басараб, Сірий Лев, писав спогади про неї, я звернулась до пластунів із закликом допомогти мені знайти його спогади про сестру і таким чином зробити ще одне добре діло. І їхні, і мої рекорди лишились чистими.

Проте, дещо таки було відкопано, решту додала "поетична уява" і сяйво слави Ольги Басараб; а коли реферат вже був написаний, а головне — передрукований, я випадково натрапила на цілий скарб інформацій, яких уже не могла втиснути в реферат, але вже саме ознайомлення дало мені сатисфакцію і певність в своїх силах. Ольга Басараб стала мені близькою і зрозумілою, ніби товаришка зі шкільної лави.

Крамарчуки ніби висипали для мене доріжку до свого дому чистеньким пухким, неглибоким снігом. Саме приємно по ньому йти... Сніг іще не перестав йти, і кілька

припізнених сніжинок ніжно торкнулись мого лица. Із-за відслоненої фіранки мені посміхались незнайомі привітні обличчя, і махала маленька дитяча ручка. Потім із дверей назустріч вийшла господиня.

— Доброго здоров'я, прошу в хату! У мене вже серце було в п'ятах — ану, як не приїдете? Вже ж не кому іншому, а мені довелося би тоді за одну ніч приготувати реферат...

Справа в тім, що поїзд наш чогось чекав у Боффало понад три години, і я запізнилась.

Що українці роблять в першу чергу з гостем? Звичайно ж, годують з дороги. Те зробили і зі мною, і на цій матеріальній базі зав'язалась невимушена розмова. Цікаво, що мені зовсім не здавалось, що я у незнайомих. Більш імовірно було би, що це — друзі, з якими я дуже-дуже довго не бачилась, тому освідомлення треба починати знову, з початку.

Перебираючи в думках наше еміграційне суспільство, я орієнтовно ділю його на дві основні групи: перша — це громадсько-активні українці, друга — пасивні домосиди, здатні лише критикувати те, чого вони не бачили й не чули. Люди першої групи — мої друзі. Це ті, що поза працею несуть тягар громадської роботи, розриваються на частини, щоб скрізь встигнути, впоратися з домашніми обов'язками, котрих у них стільки ж, як у всіх інших; це ті, що пишуть, видають, продають, купують і читають українські книжки, ті, що організують імпрези, малюють декорації, шийють костюми, грають ролі, деклямують і вчать дітей; це ті, що їх усюди вибирають, так як колись вибирали й Ольгу Басараб. Вони — ВИБРАНІ.

Крамарчуки належать до цієї групи. Коли пані Марія "літає" автом від хати до хати, організовуючи чергову імпрезу, її чоловік (за висловом пані Марії — "янгол") терпляче доглядає жвавого, як живе срібло, Ольчика, пильнує хати і тримає в духовці теплу вечерю для пані Марії. Потім вони міняються ролями, і пан Крамарчук іде на пластові збори, а пані Марія господарює.

Схема взаємовідносин, труднощів та їх переборен-

ня та сама, що і в усіх інших громадськи-активних українських сім'ях. Тому то я відчула себе в своїм середовищі, і ми, скільки могли встигнули за два дні, ознайомились не тільки з суспільними, а й особистими проблемами, і розповідали один одному речі, які не завжди говоряться навіть близьким знайомим.

3. КРАСУНЯ В ДРАНІЙ СПІДНИЦІ

У вікно вдарило полум'я заходячого сонця і весело заграло на вишневих меблях. Стало затишно й весело. Чотирьохрічний, не по літах розумний Ольчик "грав на патефоні":

Сонце низенько,
Вечір близенько ...

— Це мені якраз щось нагадало: чи маєте ви авто?
— запитала я.

— Маємо, а хто ж його в Америці не має?

— Я не маю, але це -- виняток. Отже, чи не були б ви ласкаві трохи мене повозити, щоб Ольчик мені показав місто?

-- Я вже вдягаюсь! — скрикнув Ольчик, і через кілька хвилин ми плавно їхали розкішними бульварами і парками Рочестеру. В них головна краса міста. Тут люди збираються для прогулянок, теннісу, бейзболу і купання. Особливо добре влітку при озері... Серед парків відзначаються: Гайланд-Парк, один із кращих ботанічних садів Америки, де щороку на Великдень улаштовується грандіозна вистава квітів. Крім того, як повідомив мене Ольчик, тут живуть вовк і Баба-Яга.

— В цім саду 300 сортів бузку, — інформував мене пан Крамарчук. — Вони тут такі славні, як японські вишні в Вашингтоні. Тут є звичай щороку засилати два перші букети бузку президентові США та англійській королеві.

Тепер бузки розкішно цвіли свіжими китицями пухнастого снігу і пахли так ніжно легеньким рахманним морозом.

А тут, в парку Істмана, ми маємо зоопарк, але це вам не цікаво, бо ви в Чікаго маєте багато більший ...

А ось попереду — Гемлін-Парк, при самім озері Онтаріо...

В беріг гнівно били сиві хвилі... Навколо нависло ясне передвечірнє небо, світло-блакитне, майже біле, осяяне молочно-рожевим світлом заходячого сонця. А по боках воно було оторочено сивими розбурханими хмарами — так наче гладенька лисина, оточена пухнатою настовбурченою сивиною.

— Над озером часто хмари, навіть в ясну погоду, — пояснив пан Крамарчук. — Не бійтесь, дощу не буде.

Їдемо алеями парку. Помітно, що це "не вдома", цебто, не біля Чікаго: дерева інших порід, переважно клени і ясені, але і дуже багато смерек, і то — вибраних красунь, яких я досі бачила лише на різдвяних листівках. Сніг уквив їх майстерно виплетеними ангорськими шалями, і це дуже до зеленого вбрання пасувало.

— Ось тепер ми їдемо цілком новими кварталами. Як ми сюди приїхали, тут було ще пусто. Бачте, які бараки? Правда ж, бараки, наче в таборі?

— Не зовсім так, але, в кожному разі, в цьому стилі.

— Але що ті бараки коштують, якби ви знали! Ось зараз ми їдемо через 30-тисячний ряд, а там далі вже й 35-тисячний почнеться...

Тут мені пригадався Голлівуд, де наша знайома також показувала нецікаві на вигляд хатинки кінозірок, які коштували незрозуміло дорого. Ціна залежала тут, як і там, в основному від внутрішнього устаткування і розкішного викінчення. Правда, вміло розплановані і теж дуже дорогі деревця і кущі, а особливо квіти, влітку, немов у казці, перетворювали барак на палац.

Вдома з вечерею чекала пані Марія.

— А я вже думала, що вас вовк з'їв!

— Хай лиш сунеться! Я йому дам! — скрикнув Ольчик, хапаючи свою рушницю. — Пах-пах!!! Ба-бах!

— Ох, яке ж ваше місто гарне, яке воно чудове, — захоплювалась я.

— Так, гарне, — згодилась пані Марія. — Але в ім'я правди мушу вам, пані Ганно, признатись, що чоловік вас возив найкращою дорогою.

— Ну і що ж, так і треба. Нащо мені вишукувати найгірше? Того і вдома досить...

Чого вони не знали, так це того, що "зворотний бік медалі" я вже побачила. Перше вражіння я отримала вже на двірці. Двірець був колись, досить давно, розкішним, але тепер місто не може втримати такого веселтя, і він запустився, охляв, забрудився... Зовсім людська вдача! Входи і виходи переплутані так, що треба клубок ниток за собою розмотувати, щоб потім вибратися на світ Божий. Штовхаєш і тягнеш двері туди і сюди — не одчиняються. А як які вже відчиняться, ведуть не туди, куди треба, і мусиш потім довго шукати дверей, щоб повернутись, звідки вийшов, бо ті самі двері вже не відчиняться: вони рухаються лише в один бік... Я натрапила на двері з написом "До таксі", але вони були глухі на мої намагання, отож, я вернулась назад. Задзвонила телефоном — і тут пригода: Рочестерський дзвінок коштує 10 центів, але не бере двох "ніклів", а тільки "дайм" *). Нарешті я вийшла, куди відчинялись двері, і на моє щастя, саме надїхало таксі: привезло якогось подорожнього на станцію, і я сіла на тепле місце. Старенький говірливий шофер зрадів, що зразу зловилася свіжа рибка! Я помітила, що він із тієї породи шоферів, що прекрасно надаються на гідів — і попросила, щоб він мене спочатку хвилини 15 повозив по місті, а потім уже доставив на місце призначення.

Отож, стариган покрутився по центрі, називаючи будинки, вулиці і сквери: побудований із старовинного граніту будинок Повітової Ради, відомий на весь світ дослідний центр Істмана... Бічні вулиці, навіть в центрі міста, самі соромились свого запущеного, сірого вигляду. Часом серед збляклих, вилинялих будівель вражали око старі дерев'яні сходи, на якогось біса вифарбувані в ніжно-блакитний колір!

А ще у нас є Ботанічний сад, де росте триста сортів бузку! — з гордістю закінчив свій тур мій товариський шофер.

*) Nickel (англ.) — п'ять центів. Dime — десять центів.

4. ВЕЛИКИЙ ВІЗ

Великий, тяжкий віз української громадської роботи, навантажений імпрезами, зборами, рефератами, маніфестаціями, виставками, спільними обідами, базарами... Його гальмують "генії" з ображеними амбіціями, які все можуть і нічого не хочуть, та перевтомлені, хворі на "хатоманію" господарі; йому палиці в колеса стромляють дрібні інтригани і невизнані горе-політики... І всеж — він їде! Їде часом швидко, часом помалу, часом з гори, часом під гору, часом стане на півдорозі, часом його тягнуть в різні боки, часом він навіть котиться назад... А все таки їде!

А хто ж його тягне? В Рочестері його везе невелика, але міцна група, яка везла б і ще краще, коли б її за це більш хвалили і менше лаяли.

Це, передусім, моя господиня, пані Марія, та її сім'я: чоловік, що не тільки "пускає" жінку на збори та наради, а й сам працює в тій же запряжці, доня Мартуся — чарівне сполучення старечої мудрости з грайливістю котеняти, незмінна декляматорка на Рочестерських виставах, і навіть козак Ольчик, що почав свою "кар'єру" з позування в українській сорочечці для кольорової світлини в американським часописі.

Друга рушійна сила — пані Люся Демиденко-Драгоманова, якій по родинній лінії Олена Пчілка та Леся Українка передали свої многогранні здібності. Жадна імпреза без неї не проходить. Вона й напише, і поставить, і намалює, і виконає.

— Ох, мало нас, — скаржиться пані Марія. — У вас в Чікаго багато людей, є кому і є для кого працювати. А у нас все те саме, марнується українське життя...

Я старалася запевнити її, що справи у них не такі вже й кепські і що в нашім великім Чікаго так само нікому працювати, а часом і на досить вартісній імпрезі зала стоїть пусткою...

— Але ми трохи даємо собі раду, — підбадьорилося пані Марія. — Трохи вивозимо своїми силами, але вичерпуємо теми до кінця. Надто це стосується нашої патронки Лесі Українки. По-перше, ми носимо її ім'я,

а по-друге, пані Люся — її родичка, то в нас вже яких тільки вистав на її Свято не було! Здається, вже ні одного її твору не лишилось, якого б ми не виставили на нашій сцені... Отже ми ще робимо й таке: крутнємось туди-сюди, напечемо печива або наробимо якихось вишиваних дрібничок, та й продаємо американцям, а на ті гроші маємо чим заплатити дорогу гостям, запрошеним з інших, часом і досить далеких міст. У нас тут вже були Олена Лотоцька, Маруся Бек, Ганна Дмитерко-Ратич, а тепер маємо вас...

— В тім вам навіть краще, ніж нам у Чикаго. В нашім місті українці більш загублені, і американці не кинулись би купувати на нашім базарі, не дуже б пішли на наші концерти. Для них ми — гетто. Отже, не нарікайте на свою долю!

— Що ви кажете! А ми, бачте, з своїм ярмарком розбазарюємось не денебудь, а в самім центрі, наприклад, в Chamber of Commerce!*) — тут же і кореспонденти десь візьмуться і про нас в американських газетах напишуть...

— Ви їх певно варениками та пундиками підгодуєте...

— Не без того, щоб котрий не покуштував... Ось гляньте на це, — і пані Марія подала мені кілька газетних вирізок.

"Прибуток Базару, 1.200 доларів, іде на пам'ятковий фонд для 500 українських жінок, що загинули розчавлені російськими танками"... Друга вирізка давала звіт про демонстрацію проти голоду. Кілька статей з "Демократ Кронікл" і "Таймс Юніон" з повагою відзначають мистецтво української пісні, малюнку, танцю, розповідають про Великодні звичаї українців і дають гарні світлини українців у барвистих національних костюмах.

— Це ж я, а це моя сестричка Марта, — пояснював Ольчик, показуючи кольорову світлину, що зображувала малювання Великодніх писанок. В нашім великім Чикаго в американських часописах українців згадують багато менше.

*) Палата Комерції (англ.).

5. МОЛОДЬ

За два дні, з яких один і так майже цілковито був зайнятий академією, я мала нагоду зустріти таких представників української молоді в Рочестері:

1. Панну Марту Крамарчук
2. Піяніста Богдана Гейзлера
3. Трьох молодих дівчаток, хористок Національного Хору
4. Зенона Снилика (у Чикаго, але він Рочестерець)
5. Ольчика.

Панну Марту я зустріла аж наступного дня. В суботу, коли я приїхала, вона вернулася додому пізно. Незабаром відбудеться весілля її подруги, на яким Марта буде старшою дружкою, і дні проходять в гарячих клопотах і метушні.

— Всі мої подруги одна за одною виходять заміж, — стурбовано повідомила Марта.

— Так, так, — піддрочує її сам ще молодий (і не-одружений) брат пані Марії. — Всі виїдуть заміж, а ти зостанешся старою дівою.

Всі, крім панни Марти, вибухають сміхом. Їй всього 18 літ, і вона не усвідомлює, яка вона молоденька! Перспектива лишитися старою дівою лякає її, як дитину Баба-Яга...

Ніч я провела в чистенькій кімнатці панни Марти, що легко і приємно пахла свіжою фарбою, і вранці дівча раз-по-разу приходило по те або по друге, а може й порозмовляти зі мною. Слово по слову, виявилось, що і панна Марта "пописує", і я змусила її піти та витягти "десь там із скрині" її вірші (англійською мовою). Вірші мелянхолійні, песимістичні, про марно пропливаючі літа, яких ніщо не в силі спинити... Так, звичайно, філософствують дуже молоденькі; а старші поети в своїх поезіях радіють, як діти, і бігають босоніж по траві.

— А ось збірник поезій нашої школи; я його редагувала, — подала мені панна Марта прекрасно видану книгу в твердій оправі.

— То у вас ціла школа поетів? Що ж це за чудо?

— Не то що поетів, але... нам наша керівниця задала написати поезії, і все. Як редактор, я мусіла з декількома добре посваритися, доки вони написали...

Вірші різні. Більше філософсько-песимістичних. Деякі (кращі) — описи природи, кілька жартівливих. І все — верлібром.

— Чи любите ви верлібр? — спитала Марта.

— Признатись по правді — ні. Саме ритм і рима відрізняє вірш від прози, загострює його, а викрутає "модерністів" я розглядаю просто як невправність у знайденні свіжих рим. Лише геніальний зміст, як часом у Волта Вітмана чи Емілі Дікінсон (і у них далеко не скрізь!) може виправдати верлібр.

Марта не сперечалась, але в душі все ж відстоювала верлібр. Потім вона попросила мене прочитати щось із своїх віршів. Я прочитала "Моїй суперниці" — вірш про людські почуття, написаний не верлібром:

Нас двоє, він один. Дарма, що інших досить —

Лиш одного його з нас хоче кожна...

Рими та плавний ритм моментально полонили наснажене верлібром серце Марти.

— Можна це переписати? — спитала вона і побігла по олівець.

Богдана Гейслера "відкрила" співачка Галина Тимочко. На концерті він енергійно і впевнено акомпанював, ідучи в ряд із співом а не боязко плетучись іззаду, як роблять часто навіть професійні акомпаніатори. Мабуть він добре грає Ліста і Гріга — має сильний удар і сміливість. Зараз він у зеленому ще віці. Але коли під час товариської вечері йому апльодували за працьовитість і талант, він, червоніючи, як рак, устав і уклонився, але незадоволено сказав:

— Мені зовсім не 14 років, як ви кажете, а цілих 15. Прошу мене не ображати.

Чекаючи на відслонення завіси, я прислухалась до розмов трьох дівчаток в сліпуче білих блюзках. Для уникнення інцидентів, не зазначаю тут, якою мовою велась розмова.

Як тобі подобається Юрко?

— Дуже! З ним ніколи не буває нудно. І він завжди якогось коника встругне. Ти знаєш, що він зробив, як ми минулої суботи верталися з забави?

— Я знаю, бо й я тоді з вами була. Що, ти забула?

— Але я не знаю, — промовила третя. — Мене Дмитро саму проважав.

— Ну то я розповім. Він нас намовив, ми стали на зупинці, де вже було немало людей, та й дивимось на небо — і перемовляємось: — "Чи ти бачиш?" — "Де, де?" — "А он — покотилося!" — "Оте, з довгою червоною смугою?" — "Ні, ти зовсім не туди дивишся. В той бік дивись!" — "О, вже бачу, бачу!" — "Оте, зелене?" — "Так, так!"... І що ви думаєте? Зібрався великий натовп, і всі позадирали голови та стали дивитись на небо. Може й справді там що бачили!

— А я вам розкажу, що я йому один раз влаштувала. Якось їхали ми в поїзді, було повно людей, і ми стояли в натовпі один коло одного. Спочатку мовчали, а потім Юрко й каже: — "На цій зупинці виходити". А я йому, не заголосно, але й не дуже тихо, відповідаю: "Ви, пане, до мене причепитися хочете. Це я тут сходжу, а ви собі їдьте, куди вам треба. І я взагалі з незнайомими не розмовляю". Юрко почав ще щось говорити, і один мужчина вже хотів мене від Юрка боронити, так що довелось мені потім його ритувати.

До цих розмов — невеличка заувага: з огляду на те, що вищезгадані молоді леді ще перебувають на такому статусі, що мама може їм за нечемність дати паса, не подаю їх справжніх імен, щоб не зробити ведмежої послуги.

Про Снилика багато писати не буду, бо чіказьці вважають його своїм, але і рочестерці не відступають, вони гордо показують довгу вирізку з газети про Зелника, коли його вибрали до Олімпійської футбольної команди.

Про Ольчика мова буде в окремому розділі.

6. ВИШИТІ РУШНИКИ

Розкішний хміль, важкі грона винограду, китиці калини, червоні рожі, в які часом вкрапляються і нерідні домішки світлозеленого чи рожевого, мережані береги... Рушники українські, багато вишивані, за якими я бігала по Київських базарах і платила сто карбованців — за полатаний рушник!

Вони рясно прикрашають ікони маленької, чисто вимитої Православної церкви св. Покрови. Людей в церкві небагато, може не всі походились (хоч уже і проповідь почалась). А може це така неділя випала... Церква маленька, і навіть не виглядала б на церкву, якби не ікони та рушники. Скоріше ніби якась домашня зала для танців. І люди не йдуть на середину, а ліпляться, тиснучись, попід стінами. Може гріх так висловлюватись про церкву, і я про це висповідаюсь перед Великоднем, знаючи наперед, що панотець відміряє мені добру порцію "Отченашів". Та я не сумніваюсь, що розкішні рушники з іконами колись переїдуть в кращу оселю...

Греко-католицька церква Богоявлення Господнього знаходиться в великому, з доброю композицією, недавно купленому приміщенні. Коли ми ввійшли, панотець Степан Городецький саме закликав парафіян приходити на прибирання свого нового храму. Ця парафія затримала старий календар свят, в той час як "модерністична" церква св. Йосафата вже перейшла на новий стиль. З Різдвом ще так-сяк, а з Великоднем цього року буде незручно: в той час, як парафіяни старого стилю ще цілий місяць мають постити і каятись, "модерністи" вже наїдяться досходу паски та ковбаски і заведуть гавірки та танці. Цікаво, що в деяких сім'ях є парафіяни обох церков: що ж то воно буде, і як бідна господиня з усім тим упорається?!

Велика й імпазантна церква св. Йосафата вразила мене абсолютною відсутністю зовнішньої українськості. Ні рушників, ні вишитих українським орнаментом риз, ні кольорового розпису, жодних серветок чи доріжок — саме тільки блискучо виполіроване світле нату-

ральне дерево і злегка позолочена різьба на Воротах. Жодних додаткових фарб. Серце моє плакало за українськими вишивками, на які я в церкві молюсь, як на ікони, — але може і без них можна? Більш модерно, чи що? Може, краще зосередитись на молитві?

Цікаво, що в усі три церкви ми встрапили на проповідь. Була якраз неділя Митаря і Фарисея, і панотці, неначе змовившись, і в православній, і в католицьких церквах говорили про те саме і майже в тих самих словах. Один почав, де другий скінчив — і так ми прослухали цілу проповідь.

Ще два приклади свідчать, що в Рочестері не боються ламати традицію вишитих рушників.

Переглядаючи альбом архіву СУА, я цікавим оком жінки спинилась на світлині з відзначеними на Вишиваних Вечорницях сукнями. Розпиталась про кольори і матеріял — і пересвідчилась, що рочестерські українки мають добрий смак і оригінальні ідеї.

— Котра ж отримала першу премію?

— Оця, — показали мені світлину стрункої пані в ясній сукні, що мала лише пояс вишитий, дуже широкий, такий, як тепер в моді, але ніде на сукні більш не було вишивок, і це вигідно відрізняло сукню від часом переобтяжених вишивками вбрань.

Третій приклад відходу від трафарету трохи мене спантеличив. Справа в тім, що мій реферат починався описом зовнішності Ольги Басараб і порівняння її з виглядом сучасної жінки. Плянуючи свій виступ, я мала на меті при цьому дивитись на портрет Ольги.

Прийшовши на сцену, я побачила кількох упорядників, що, як завжди в останню хвилину поспішали, ще щось прикріпляли, не могли знайти, підмоцували, підмітали... По боках сцени зеленіли пальми, і гостро пахли свіжі ялинові гілки. Пальми не пахли взагалі, тому, що були штучні. Але гарні. А портрета Ольги НЕ БУЛО! Я так звикла, що на академіях завжди виставляються портрети героїв свята, що навіть не наважувалась запитати, де ж дівся Ольжин портрет. Може його ще внесуть. Нараз люди на сцені захвилювались, як вода перед кипінням, завіса розсунулась, і

пані Крамарчук почала своє вступне слово. Портрета Ольги Басараб таки не було. Тільки декорація символізувала ідею, за яку вона боролась.

Тоді я вирішила словами намалювати портрет Ольги Басараб, і уявляючи її перед собою, я почала:

Ясне чоло, розумні сірі очі,
Чіткі, суворо стиснуті уста...

Ольга привітала нас "неофіційно" в іншому приміщенні, за спільною вечерею, так наче вона була почесною гостею. На цьому портреті вона була мило одягнена в вишиту українську сорочку. Отже, закінчилось все таки традиційно, але не трафаретно.

7. А ЧОМУ, А ЧОМУ, А ЧОМУ???

Мене завжди дивує запитання "Чи любите ви дітей?" Як же можна їх не любити?! Яке право ми маємо їх не любити?! Не любити дітей може хіба тільки той, хто сам ніколи не був дитиною, хто, як Атена, зродився дорослим з голови свого батька, або був зфабрикований штучно, як Франкенштайн. Останнє порівняння, хоч і гостре, та справедливе. Бо тільки зневаги вартий той, хто свого хатнього песика любить більше від дітей.

Звичайно, дітей я люблю. Люблю, як квіти, як сонечко, як веселих і безжурних, щебетливих, а часом і надокучливих, пташок. Без них все було б мертво... І вони такі розумні! Недаремно від них коміки беруть свої найкращі дотепи!

Ну і як не любити Ольчика! Він, зустрівшись зі мною, привітався, але на стандартне "Як тебе звуть?" не відповів. Лише коли я почала називати його "Теле-сиком", він сказав:

— Мене звуть Ольчиком. Я — ковбойський козак.

— Ну, а хто ж у тебе є, чи ти такий гарний один у мами?

Ольчик почав "замилювати очі", показуючи свої цяцьки, і загромадив ними всю хату так, що й квітів на килимі не стало видно... Потім він, побачивши біл-

ку на телевізорі, кинувся її доганяти, але не зловив і повернувся до мене.

— Бідний, нема в тебе ні братіка, ні сестрички, певно сумно самому, і як дістанеш паса, то нема з ким і поділитися... — сказала я.

Ольчик зловився на цю вудку і відповів тепер на моє попереднє запитання:

— А я маю сестричку Марту, тільки вона дуже велика і не хоче зі мною бавитися. А ще я маю вуйка й дідуся. І тата і маму. Намалюйте мені літака.

Я намалювала.

— А тепер ти мені намалюй літака, побачимо, хто краще. А коло нього пілота.

Ольчик намалював, при чому, багато швидше від мене.

— Так не буває, — розкритикувала я. — Твій пілот більший від літака.

— А чому?

— Бо він не влізе до літака.

— А чому?

— Бо літак мусить бути більший від людини.

— А чому він такий маленький, коли летить?

— Бо то дуже далеко.

— То тоді і мій літак летить дуже далеко. А пілот вдома зостався.

Цим аргументом я була переможена.

— А тепер намалюй мені жабу, — сказав Ольчик. Він, бідний, в розмові весь час збивався з "ви" на "ти", на превелике незадоволення мами. Але мені це подобалося. Ми один одного розуміли. Я, звичайно, не маляр, але таку-сяку жабку намалювала.

— Тепер твоя черга, Ольчику.

Ольчик втік у куточок і за яку хвилину вже прийшов назад.

— Уже. О яка гарна жабочка! Вона з'їла слона.

— Жабка не може з'їсти слона, — сказала я.

— Чому?

— Бо вона маленька, а слон великий.

Нічого не кажучи, Ольчик пішов у той самий куток переробляти малюнок. Це теж не забрало багато

часу. Скоро він приніс мені справжню картину. На ній було намальовано маленького слоника і величезну жабу, яка вже тримала в роті слонячий хвіст і лагодилася з'їсти всього слона. На голові жаби, для страху, було намальовано роги. Не можна було сумніватися, що така жаба може з'їсти слона!

З Ольчиком цікаво десь їздити... Для нього все навкруги має особливі кольори і принаду, якої ми, старші, вже не бачимо...

— Тату, як звуть того песика?

— Якого?

— А того, що рудий, не того, що зелений.

— Та де ж він?

— Уже нема. Він ззаду лишився. Він трохи за нами біг.

Тато, щоб не набратися сім кіп "чому?" сказав, що песика звуть Тобі, — і Ольчик заспокоївся.

Впродовж дня, Ольчик досить чемний, цікавий, і коли йому дати змогу бути головною персоною в хаті, він особливого клопоту не завдає. Найгірший період — це, звичайно, та пора, коли йому приходиться лягати спати. Ольчикові шкода марнувати дорогоцінний час на спання. Він тре очки, позіхає, клієє носом, але не здається. Часом так сидячи і засинає "на бойовім посту".

— Сьогодні вже ти мусиш приспати дитину, — каже пані Марія чоловікові. — В мене гості...

— Це в мене гості, — каже Ольчик. — Я не хочу спати!

Приспати Ольчика означає читати йому казки. Це було б легко, коли б Ольчик не мав здатности вислухати може із п'ять казок, поки засне! А тато і мама завжди стомлені — і здебільшого засинають самі, раніш від Ольчика. Тоді Ольчик, бачачи, що нічого не вдієш, теж засинає...

Не дивлячись на свої неповних п'ять літ, козак Ольчик — сміливий декляматор, і додає до віршів Шевченка свої власні, імпровізовані каденції. Часом, коли в хаті багато людей, Ольчик виступає з промовама, здебіль-

шого дуєтом із кимсь іншим, але довго не витримує і біжить у куток до своїх забавок.

— А знаєте що, пані Ганно? — таємничо заглядаючи мені в очі, повідомив Ольчик. — Я був зайчиком.

Знаючи розмах Ольчикової фантазії, я не сумнівалася, що він бував не тільки зайчиком, а й ведмедиком. Але виявилось, що він і справді був зайчиком.

— Ось я, бачте? — показував він мені світлину з дитячого маскового балю.

— А це хто?

— А це — кухар, а це — рожечка, а це — Червона Шапочка, а це — метелик, а це я не знаю. Мамо, хто це?

— То Перелесник, а то — Шаховий Коник і Князь Святослав.

— То Петрусь, — пояснював Ольчик, щоб я і справді не подумала, що то князь Святослав...

— А хто отримав першу премію? Може Ольчик?

— Ніхто. Ми не давали відзнак, бо кожний костюм, а особливо те, що в костюмі, було таке миле, усі так старалися, що гріх би був когось скривдити. Усі перші! — сказала пані Марія.

8. ПЕРШИЙ БУКЕТ БУЗКУ

Надворі сріблився сніг. Повний місяць світив по-українськи щедро. І все ж, почувалась в повітрі весна... Чи то вона мрійно вліталась в сийво місяця, чи вітер приносив її з далеких теплих сторін, чи просто вже люди знали, що кінець куцого Лютого нечутно переходить в Березень, і не дивлячись на приморозки, весна вже незабаром прийде...

А може це пісня, з якою уперше виступила на святі Галина Тимочко —

Знову цвітуть каштани,

Хвиля Дніпра б'є...

Далека, казкова екзотика рідних сторін... Одна моя знайома, здому селянка з Боярського району, але тепер — міська елегантна пані в задерикованому капелюсі, сказала:

— От жила я вдома, в селі, і не любила його. Сум-

но було. Куди не вийдеш — верби та лобода... А тепер занесла мене доля на чужину, і мені весь час ті верби і лобода ввижаються і сняться, і пахнуть, і холодком душу освіжають... Нема кращого місця, як вдома!

Рочестерські українці нарікають, що вони — провінціяли, що в них нема такого жвавого товариського життя, як у великих центрах, як скажімо в Нью-Йорку або Чикаго.

— Ну то переїжджайте до великих міст, більше нас там буде, — порадила я.

— О, ні, — завернули тоді мої співбесідники назад, — тут тихо, спокійно, що купиш, то вже твоє, і непевні сусіди тебе не виживуть. А які у нас чудові краєвиди! Яке Онтаріо! Тут ми вдома.

Отже, рочестерці вже патріоти свого міста, хоч і недовго в нім живуть. Таких перспектив доброго заробітку, як в мільйонових містах, тут нема, але високо-розвинена швецька і кравецька промисловість, а особливо виробні оптичних приладів (Істман — Кодак) забезпечують нормальний і сталий заробіток. А відносно невеликий розмір міста (з краю в край автом можна проїхати за півгодини) позбавляє мешканців від багатьох недоліків індустріальних столиць. Тут і автом їхати безпечніше, і будинок можна купити дешевше.

— А наші парки! — почувла я ще раз. — Тут у нас триста сортів найкращого в світі бузку! Як цвіте, то ні одна красуня парфумів не вживає! Ми самій королеві букет посилаємо, бо є чим похвалитися!

Говорячи про Український Рочестер, не можна не згадати ще одного дива дивного. Під час вечері мені представили симпатично скромну пані, що привітно усміхнулась і сказала "Гелло", так як звичайно тут вітаються українки. Я стала з нею говорити по-українськи, але вона не відповідала, тільки усміхалась.

Це пані Шереліс, американка, наша щира прихильниця.

Я перейшла на англійську мову.

Я розумію багато по-українськи, — сказала вона, а мій чоловік дуже добре говорить.

Я зробила висновок, що вона, напевне, замужем за українцем. А тут надійшов і пан Шереліс і завзято заговорив по-українськи. Він виявився литовцем. Уважно вислухавши прочитані мною вірші, він на закінчення нашої зустрічі побажав мені багато писати на славу України.

Цікаво, що це не вперше чула я такі побажання від литовців. Один раз подібне було на моєму літературному вечорі в Лос-Анжелосі, другого разу один знайомий з Чікаго, пан Борейша, що добре говорить по-українськи (з дуже милим акцентом) сказав, що за мету собі він поставив бути першим литовським амбасадором у вільній Україні! І ось тут — пан Шереліс. Розпитую про нього більше. Виявляється, він має в Рочестері склад меблів і домашнього устаткування. До Америки приїхав в 1914 році, і з того часу обертається в українських колах, а з приїздом останньої еміграції остаточно став "нашим". У нього в крамниці працює немало українців, і це перше місце, куди українці йдуть з колядою й без коляди... Ну що на це сказати? Ось тут з місця зроблю йому щирю і безкоштовну рекламу:

**УКРАЇНЦІ РОЧЕСТЕРА! КУПУЙТЕ В ШЕРЕЛІСА!
СВІЙ ДО СВОГО!**

Болюче місце Рочестера, як і кожного іншого осередку, — соборність. Не теоретична — хто ж взагалі не визнає принципу соборности? Розірвати їх, якщо є такі! Але на практиці... Часом одна територіяльна група, яка вже й забула може, звідки вона походить, ігнорує імпрези іншої групи, бо то, мовляв, "не наші". Особливо, коли таким способом можна виправдати домогидство!

Проте, при православній церкві є СОБОРНА школа українознавства ведена шістьма добрими вчителями. На великих роковинах територіяльні межі згладжуються, Збруч входить в береги, але на менших імпрезах ще тримається повідь... Проте, підрастають діти, яких уже не можна розділити, і проблема ця перетворюється на індивідуальну.

— Приїжджайте до Рочестеру, а може б і зовсім переїхали? — чую ласкаве запрошення. — У нас же тут які парки, самого бузку триста порід...

Але і я люблю своє затуманене, захмарене, замурзане, заповнене проблемами Чікаго. Бо і це стало моєю домівкою...

В дорозі я спала під ритмічний стукіт коліс, і мені снилось, що я — англійська королева, і мені подарували перший букет із трьохсот порід рочестерського бузку...

Березень 1959

КУБАНІЗОВАНА ФЛЬОРІДА

1. ДОРОГОЮ

Відгадайте загадку: Без вікон, без дверей — повна хата людей. Ви думаете, що відгадали: гарбуз. Це стара, як світ розгадка, а я маю іншу: це — негритянська халупа десь в Джорджії або північній Фльоріді. Отака собі шона, стулена з гнилих дощок та скриньок на помаранчі, замість дверей і вікон тільки дірки, комина теж нема — варити їсти можна і надворі, а тепло тут круглий рік, так що топити печі непотрібно... Як піде дощ (а тут вже він як піде, то піде, як із відра!), то можна бляшанки попідставляти, де тече, а потім повиносити, а якщо ж де і натече калюжка чи озеро, то скоро і висохне, бо тут сонце тепліше, ніж на півночі... Чорношкірі мешканці порозсідалися на ганках, поскладавши руки на животах, і безтурботно спостерігають навколишній світ... Все більш-менш однакове: хачі бур'яну, що в них вершник може легко заховатися, а може й ціла армія (хай його дідько косить!); кукурудза, що добре вигналася навесні, а тепер вигоріла від спеки, наче її вогонь поїв (хай її чорт поливає!), запущений городець, де гарбузи побратилися з дикою берізкою і так змішалися, що вже не розбереш, де що... Найцікавіше, коли повз хату проїжджає поїзд і різні роззяви витріщаються у вікна, бо їм таки нічого там у поїзді робити... Їм можна і язика показати, або ще щось... Поки що ніхто за це не давав скарги, а зате обом сторонам весело. Але трохи далі кілька молодих негрів працюють: треба ж часом і на юшку заробити. Звичайнісінькими серпами жнуть траву на залізничних насипах (косарка не може дряпатися по крутих схилах). Махнуть два рази серпом (за кожним разом стинають по дві-три стеблинки), відпочинуть п'ять хвилин — і знову за працю. Газети (і американські, а особли-

во ж комуністичні) друкують раз-у-раз світлини цих нужденних халуп, що їх одне міцне слово може розсіпати на порошок, плачуться за людей, що мусять жити в обшарпаних, брудних хатинах, ходити в лахмітті... Ні, не мусять: хату можна полагодити, стіни пошпалерувати, білизну випрати і залатати... Але дідько хай все те робить!

2. ЧИСТА НЕЧИСТЬ

А природа тут розкішна... Чим далі на південь, тим краще. Широкі поля, все більш засаджені квасолею, а як ні, то кукурудзою, довгі, густі ліси, і десятки миль без осель, без людей... Найбільше вразили мене два дива: одне — це так званий еспанський мох, що його вже приходилось зустрічати в попередніх поїздах до Луїзіяни. Хто цей мох бачив, той знає, а хто не бачив... уявіть собі, що дерева мають ноги і пішли купатись. Але, як ото буває в річці, дно виявилось мульким, дерева загрузли по вуха в багнюці і ледве вибрались на суше. А баговиння нависло на вітах, висохло, побіліло, і так і залишилось. Якщо це вам, читачу, дало уяву, то дуже добре, але справді походження еспанського моху зовсім інше і, до речі, зовсім не еспанське. Це просто нечистоти з повітря, що змішалися з вологістю і утворили ці казково-примарні висячі гірлянди, такі гарні на вигляд і ще кращі на фотографіях. Якби еспанського моху не було, його варт би було створити синтетично. От тільки мені незрозуміло: у нас, в Чикаго, нечистот в повітрі, здається, не бракує, вологости теж завжди досить, а еспанського моху нема. Де ж та справедливість? Мабуть ті нечистоти, замість того, щоб гарно осісти на гілках, негарно пообсідали наші носи та горлянки у вигляді синуситів та синих лихорадок.

3. ЗЕЛЕНІ ХРАМИ

Друга велична проява природної краси — це зелені храми. Бо як можна дати іншу назву для того, що ми бачили навколо нас? Дерева, і то не звичайні наші міські клени та вільхи, а височенні стрункі сосни, навкруги оповиті диким виноградником, підносяться ще вище на підмостках кам'янистих гір. Досягнувши корон, виноград мандрує з дерева на дерево, створюючи живі мости і арки, будуючи немов за пляном досвідченого архітекта, величні, урочисті храми. Часом ціле поле густо, непрохідно застелене цим виноградником. І якщо якийсь насінини з дерева судилось впасти на те місце і прорости, деревце вже з першого року має за якусь кару нести на собі виноградний тягар і підносити його на собі все вище і вище, аж поки не сотвориться величний зелений храм.

4. ДОЩ

Зі станції у Маямі нас везла у таксівці товста, орядна жінка з волоссям усіх кольорів. Вона була говірлива, як усі шофери (бо за неписаним законом, шофер мусить бути екскурсоводом на проміжку від станції до вашого готелю і за півгодини встигнути розказати приїжджому, що, де і як, хоч би і набрехав три міха тертої вовни). Отже, з її інформацій ми довідались, що справи в місті зараз дуже погані, бо готелі порожні — нема гостей, а без цього Маямі паралізоване. Рецесія б'є Маямі болючіше, ніж інші місця. Взимку справи не погані, бо багатим коштів не бракує, і вони до Маямі їдуть, рецесія чи не рецесія. Але ж треба і влітку щось робити, і звичайно туди їхали в цей час бідніші гості, от хоч би і як ми. А тепер більшість літніх гостей сидять без праці або на тонких ресурсах, і Маямі мусить терпіти. Багато готелів на літо зачинені, і їх темні силуети сумними привидами вносили неспокій і журбу в симфонію підтропічних вечорів.

— Правда, справи не такі вже безнадійні, — змі-

нила раптом наша шоферка свій мінорний тон: — є в нас тепер кубинці. З них дехто живе на пожертви, але є і такі, що пів Маямі закупити можуть. А гроші тратити вони теж вміють, хоч і не мають аристократичних звичок... Отже, якби лише дощу, то все було б гаразд, а то за ціле літо хоч би тобі...

— Шу-у-у-у!!! — зашуміло навколо нас. Ми думали спочатку, що то якийсь жартівливий двірник обливає нас із шланга, але то був... дощ! Та ще який! Та який дивний: по однім боці вулиці він сипав, аж курява здіймалась, а по другім було соняшно й сухо. Наша шоферка полегшено зідхнула і сказала, що тепер в Маямі нічого не бракує.

5. В ГОТЕЛІ

З прикрого досвіду ми знаємо вже, що жити в добрих готелях дешевше, ніж в поганих. Не тільки тому, що ви не відчуваєте в так званих "дешевших" готелях повної насолоди **справжніх** ваканцій, а і тому, що здебільшого ці маленькі, скромні готелики віддалені від торговельних центрів і добрих ресторанів, і куди б ви не забажали піти, треба наймати таксі або ж пересідати з автобуса на автобус. До того ж, мені здається, що водії автобусів навмисно посилають людей не туди, і так часом доводиться дорого платити за свою ощадність.

Великі, так звані "А А А" готелі на Лінкольн авеню, вишикувані вздовж Атлантийського океану, і кожний готель має клаптик "свого" океану, приблизно такий широкий, як готелева садиба. Туди ви можете йти рано вранці ще й не умившись, тільки не дозволено вам виходити з ліфта на першій поверху, якщо ви вже в купальнім убранні. Отож, поминувши перший поверх, спускаєтесь до самого низу і — виходите просто до океану. Я могла б вам тут розказати ще й казку про романтичні купання при місячнім сяйві, але боюсь, що чимало читачів бували у Маямі і знають, що після шостої години вечора купатися в океані не рекомендується, бо надвечір до берегів підпливають акули. Внут-

рішні ставки (басейни) на цей час також замикаються, бо їх треба замести віником із неімовірно довгим держакон і наснажити хлором. А в хлоровану воду лізти теж не добре, бо вона прикро смакує і тхне та ще й вибілює купальні вбрання (так загинув новий купелевий стрій моєї донечки) і о горє! — перетворює деяких блондинок на зеленуволосих мавок. А яка жінка тепер не блондинка?! Так що хлорована вода для всіх небезпечна! Отже, якщо ви до шостої години ще не купалися, лишається вам хіба ванна у вашій кімнаті.

Подам кілька нотаток про готелєві звичаї і заботони для тих, хто їх іще не знає, а хотів би знати. Коли ви замовляєте кімнату, вас одразу питають, чи ви б хотіли мати вид на океан. Ну і що б ви сказали, читачу, коли б вас так запитали? Звичайно, ви б хотіли, і подякували б консьєржеві за увагу і люб'язність. Але перш ніж вимовити "так" подумайте трохи, а головне, порадьтесь із дружиною. За вид на океан мусите платити додатково три доляри денно **від особи**, так що, коли вас Бог благословив, скажімо, дружиною і трьома діточками, то ви б мали платити денну ціну за помешкання плюс п'ятнадцять долярів за вид на океан. За п'ятнадцять долярів ви мабуть би згодились радше дивитися на свою власну дружину, ніж на океан. Проте, ми дістали помешкання таки з видом на океан, тільки, з обставин рецесії, за значно меншу, помірковану ціну. І що то справді за розкіш дивитися з ліжка у вікно на сходяче сонце та ранкові хвилі океану! І вночі океан також чарівний, таємничий і приваблюючий, особливо якщо забути про підпливаючих акул... А решта дня проходить надворі, хто ж бо то буде сидіти в кімнаті з видом на океан, коли до нього можна підійти зовсім інтимно близько!

Коли ви входите в готель, то хай би ви були самим Геркулесом, хай би ваш багаж складався з однієї лялькової валізи, хай би ви навіть ввесь час фахово працювали вантажником — тут вашу валізочку видере вам з рук готелєвий порт'є і понесе до вашої кімнати. Як же ж ви будете такі нетактовні, що скажете йому "Я і сам можу нести", він на вас гляне, як п'ятака дасть, і відпо-

вість: "А що ж я маю робити?! Для чого ж я тут?!" і ви мусите признати, що він має рацію: як приїхали до Маямі, мусите грати пана, як би це тяжко вам не було. Також забудьте про ощаджування на вчорашнім хлібі, ковбасних обрізках і марках "S and H" — і відкладіть до кишені спеціальні гроші для "чайових", приблизно 10 доларів на тиждень, якщо не рахувати можливости, що якась кельнерка вам здасться особливо чарівною і заслужить на спеціальну подяку. Особливо ж будьте обережні з оголошенням себе українцем. Якщо б ви це зробили, а "чайові" кляли замість на стіл у свою власну кишеню, ви б цілий український нарід у Маямі зарекомендували як скар і сутяг!

6. ТУТ ГОВОРЯТЬ ПО-ЕСПАНСЬКИ

Такий напис ви зустрінете тут на кожному кроці. І справді, де б ви не сіли, куди б не подались, скрізь ви почуєте голосну, незвичайно різку і швидку еспанську мову, побачите брутальні обличчя з буйним чорним волоссям і барвисті кубинські вбрання. Скрізь сміх, веселість, безтурботність і легковажність. Не віриться, що ці люди недавно, може вчора чи й сьогодні, вирвалися з лабетів страшного диктатора і мають переселитися все своє життя! Пригадується наше власне вигнання, скитання по таборах, голодування, холодні зими в дірявих бараках — бодай такого нікому більш не трапилось! Кубинці жили в такому кліматі, де вічне тепло робить людину безтурботною. Можна ж жити і без хати, в одній легенькій одежині і не турбуватись про піч, паливо, дірявий дах, теплу одягу... Переплисти водний простір між Кубою і Флорідою може і не так легко (більшість перелетіли літаком за яких п'ятнадцять хвилин), а прибули вони в край із таким самим підсонням, зі знайомими деревами і квітами — і так близько від своєї країни, що можна вдихати вітер із пахощами рідної землі. Ну, і звичайно, кубинці надіються ще відвоювати своє втрачене майно і положення. Більшість ново-прибулих — багаті, ще й дуже багаті. З них деякі вже закупили будинки, готелі й бізнеси, повкладали вели-

кі гроші в Маямські банки (це було, немов переливання крові в жили умираючого банкового організму Маямі) і взагалі отаборилися в цім місті, як у себе вдома, або, зважаючи на панування Кастра в Кубі, багато ліпше, ніж у себе вдома. Звичайно, багатим кубинцям не було чого лишатися в Кубі.

Мешканці Маямі трохи нарікають на невиховане поведження новоприбулих, але розуміють, що акція притулку для кубинців — це справа державна, отже, протистояти цьому було б нетактовно і недипломатично, ну і — "бізнес є бізнес". То ж молоденькі панночки в парках ходять із підручниками еспанської мови, скрізь маямці першими заговорюють до кубинців по-еспанськи і пропонують їм свої послуги. Треба сказати також, що в Маямі навдивовижу багато людей добре говорять по-еспанськи. Можливо й тому, що "латинські" гості не вибувають із Маямі, на цей час вони були головним джерелом маямських прибутків. Колишній міністр народної освіти однієї із латинських держав закупив найкращу відлу в дільниці мільйонерів. Його офіційна платня була 200 долярів на місяць, а приїхав він сюди, за офіційно здобутими відомостями, із 100 мільйонами долярів!! Оце так ощадність! Не дивно, що в державах Латинської Америки такий сприятливий ґрунт для комуністичного впливу! Бідним такі заощадження не можуть сподобатися!

Відмінна риса між кубинськими і, скажімо, американськими багачами — це те, що американські мільйонери, крім небагатьох паразитів — "плейбоїв", дуже важко працюють, багато важче, ніж ми з вами, шановний читачу. Якби ви знали всю вагу і відповідальність їхньої роботи, ви б можливо не схотіли бути на їхнім місці. Американські багаті здебільшого не насолоджуються своїм багатством, якщо не вважати насолодою свідомість своєї могутності. А південно-американські магнати навіть не думають, звідки їхні гроші беруться. Для них гроші ростуть на дереві, як груші на вербі. Тому вони ті гроші розкидають дуже легко. Скільки б не розкидали, скарби їх незліченні і вистачать на кілька поколінь. Так колись російські багаті повтікали під час

жовтневої революції, забравши з собою нажите потом і кров'ю мільйонів добро, і тих грошей вистачило "їх благородіям" не тільки на розкішне життя, а й на придбання впливових посад та катедр, з яких вони і досі розливають свою гадючу отруту і так багато шкодять нашій українській справі. Отже, з того, що я побачила в Маямі, я втікачам з Куби не дуже симпатизую. Поводяться вони, до речі, дуже демонстративно, голосно і афективно. Може це і краще, ніж прибите відступання у затінки, як це робили українські емігранти. Правда, гроші завжди піддають сміливості...

Коли ми проходили повз один кінотеатр (ціни на квитки, між іншим, рекордно дешеві: в деяких, досить пристійних театрах, вдень всього 25 центів за дорослу особу!), то там саме вишихали кількох кубинських підлітків, щоб вони не робили "троблів".

Багато кубинських жінок ніколи в житті не варили. Це те, що знов же відріжнює їх від багатих американців, що час від часу залюбки куховарять. Навіть випещені кіноакторки, включно з Марилін Монро, люблять часом зготувати щось домашнє, особливо, коли мають когось доброго для споживання тієї страви. Тепер кубинки пробують сил в куховарстві, і на ринку з'являються овочі та продукти, що їх досі в Маямі не знали.

7. МАЛЕНЬКІ ХАТКИ, КУПЛЕНІ НА ВАШІ ГРОШІ

Маямі-Пляж оточений величезною кількістю островів. Більшість із них "куплена на гальони", цебто, була первісно мілиною, що її потім підсипали піском, оточили морським муром і забудували віллами. В той час, коли на початках розбудови акр найкращої землі коштував кілька долярів, в теперішні часи ціна зросла до 10.000 долярів за **прибережний фут!** Прошу не змішувати це з квадратним футом: довжина ділянок приблизно та сама, а земля цінується за кожний фут побережжя, при чому, наведена ціна стосується тільки до певних, найкраще розташованих земель у самім серці Маямі-Пляжу. На новорозбудованих островах можна купити землю багато дешевше. Багато землі ще такої,

що туди і не ступала людська нога, бо нема на що ступити: там багно і трясовина, і перше ніж ступити на ту землю, треба її добре підсипати пісочком. Зразу ж за Маямі-Пляжем є так званий Ряд Мільйонерів, з дуже гарними хатками та ще кращими садибами, а на дальших островах теж живуть багаті. На одному з островів знаходиться Клюб Мільйонерів, з мільйонною ціною за вписове, та й то приймають нових членів спочатку тільки на пробу, на пів року, а тоді вже затверджують в постійні члени або відкидають. Членські внески височенні, але ціни на їжу та інші речі помірковані. Вечеря, наприклад, коштує 10 доларів, так що і ми могли б собі колись таку розкіш дозволити, якби ж нас туди пустили. Вхід тільки для членів!

Переглянувши довідник із іменами власників прекрасних вілл, ми переконалися, що вілли ті в великій мірі куплені і нами з вами, шановний читачу. Бо найкращі з домів належали людям, що їхніх імен пересічні громадяни, як і ми з вами, не знають, але зате ми дуже добре знаємо їхні продукти: санітарні продукти фірми Джансон, даймстор Вулворт, Кемпбел Суп... Отже, дорогі читачі, бачте, що ви купили, витрачаючи свої заробітки на продукти цих фірм!

Може ви пригадуєте собі, був такий симпатичний диктор на телевізії, Кеннет Джеймс, що мав свою програму і провалився. Він під час останньої передачі, слізно прощався із своїми слухачами і показував годинник, що йому на прощання подарував спонзор. З тих часів Кеннет Джеймс з'являється тільки у рекламах (він рекламує різні сухі каші фірми Келлог). Мені завжди було його шкода, цього талановитого, чесного і покривдженого актора, і коли він з ентузіазмом розхвалює різні сорти каш, мені в його голосі вчуваються сльози. І от, коли ми проїжджали човном повз один із казкових островів, то дізналися, що отой-о крайній будинок Кеннет Джеймс подарував своїй мамі. Добрий синочок, нічого сказати, а сам же, певно, має десь іще ліпший, отже, не так вже йому й погано. Серце моє заспокоїлось.

8. ЗЕЛЕНЬ І КВІТИ

Я занадто люблю квіти. Влітку наставлю їх повно у всі вази і горшки і тоді маю роботу міняти їм воду, змитати пил із меблів та нищити жуків, що разом із квітами мір'ядами потрапляють до помешкання. Люблю я квіти і в тих місцях, куди подорожую. Це один із головних інтересів, і я весь час, приглядаюсь, принююхуюсь і примацуюсь до них. Одного разу, на головній вулиці Маямі, я занюхала божественні знайомі пахощі і, вибачте, як пес, обнюхувала всі кущі і квіти, поки знайшла цю скромну, але чи не найбільш пахучу із квітів — ясмин. Було вже темно, то я і "знюхала" собі одну галузку, і цілий вечір вона нам пахла, а вкінці я її поклала в торбинку, і все всередині просяклось ясиновими парфумами.

Поміж фльорідськими хащами протікають канали. Землі на берегах ще здебільшого неопановані, зарослі сіро-зеленими кущами мангроба, дикими яблунями і айвами, що принадно звисають над водою. Ці хащі бачили ті, що пригадують премійовану картину "Африканська Королева" з Гамфрі Богартом і Катериною Гепборн в головних ролях. Бо, хоч дія фільму відбувається в Африці, фільмована вона була отут, у фльорідських хащах. Або ні: фільмували тут — і в подібних місцевостях в Африці, і фльорідські хащі вийшли більш африканськими, ніж накручені в Африці. Ще і досі в однім місці бовваніють нікому вже не потрібні рештки плоти, на яким плавали герої фільму. Дика Фльоріда була зелено-сіра і нецікава, але людина завезла й насадила найкращі в світі дерева і квіти. З Австралії завезено цікаві сосни з довгими, страшенно колючими на вигляд голками. Візьміть в руки гілку австралійської сосни — і ви здивовано відчуете, що ці "голки" шовково-м'якенькі... Оттакі є і люди!

Багато в Фльоріді рослин-паразитів. До них належать деякі орхідеї, що вилазять на дерево, розташовуються вигідно на ньому і заїдають бідне дерево до смерті. А люди дивляться на чудові квіти і хвалять ор-

хідею за красу... А чи не стрічали ви таких людей, як та орхідея?!

Найдивніше дерево — так зване ковбасне. Коли ми були в Маямі, воно саме одцвітало і зав'язувалось в довжелезні стрючки. А потім із цих стрючків виростають довгі "українські" ковбаси, що бовтаються на гілках, як прикраси на ялинці.

— Чи ці ковбаси такі добрі на смак, як на вигляд? Чим вони начинені? — запитала я.

— Комахами, — похмуро і коротко відповів сторож.

Біля одного дерева лежали гарні червоні плоди, завбільшки із сливку. Я вже намірилась покласти в торбинку кілька на сувенір, коли побачила на стовбурі дерева напис: "Отруйне". З того часу була обережна. Один "сувенір" націлівся нам на голову, тільки ми, на щастя, встигли відскочити. Коли ми проходили однією з головних вулиць, з дерева, просто на нас, упав величезний кокосовий горіх. Щасливо оминувши небезпеку від цього "метання зверху", ми вирішили, що маємо право на відшкодування.

— Що станеться, якщо ми візьмемо цей горіх? — запитали ми в поліцей.

— Я думаю, що горіх стиглий, бо вони падають лише тоді, коли вже готові, — відповів він.

Ми розтлумачили це, як дозвіл, і взяли той горіх. Тепер він у нас лежить на столику, і ми не знаємо, що з ним робити. До речі, такий сувенір в Маямі можна купити за 35 центів, але ж не той, що впав нам на голову...

9. РОЗУМНА РИБА

Пам'ятаєте міт про те, що земля стоїть на трьох китах? Або біблійну історію про рибу-кит, що проковтнула Іону? Всі ми знаємо, що "риба-кит" — не риба, а належить до тієї ж класи ссавців, що і ми з вами. Але чи всі ми знаємо про те, що "найрозумніша з риб": дельфін, відома тут в Америці під іменем "Porpoise", це теж не риба. Подібно до кита, дельфін дихає атмос-

ферним повітрям, і з цієї причини ніколи не спить, бо мусить весь час впливати на поверхню, щоб не задохнутися, а потім занурюватися в воду, щоб не висохнути і не одержати запалення шкіри. Здавна моряки любили грайливих дельфінів, що зграями увихаються навколо корабля, але лише десять літ тому люди відкрили незвичайні здібності дельфінів до різних трюків. Тепер дельфіни стрибають по наказу, дзвонять у дзвоники, грають у м'яча, відгукуються на своє ім'я і роблять багато різних штук, що показують незвичайну для тварини інтелігентність. Американські вчені (про це була велика стаття в "Ляйф"-і), мають підстави думати, що дельфіни здатні розмовляти. Коди б вдалося розшифрувати їхнє "мумкання", то постала б цікава проблема встановлення інтелектуального зв'язку людини з твариною. Уявіть собі, читачу, як би то було цікаво, коли б ви могли сказати своїй корівці: "Слухай, Манько, що це ти останнім часом таке пісне молоко даєш?" або, наприклад, замовити Рябушці, щоб не несла цього тижня яєць бо ви їдете на вакації... Дельфіни, до речі, усміхаються, такою риб'ячою усмішкою, як деякі люди. Всі ці дива, цебто, дельфінів у компанії з акулами, черепашищами та іншими морськими потворами ми побачили в Маямському Акваріумі, величезнім водоймі на три поверхи, де риbam розставлені різні риb'ячі меблі: скельки, водорослі, кущики і... спеціальна щітка для дельфінів, щоб вони об неї чухали спинки, бо скелі для них затверді, і дельфінячі делікатні спинки могли б подрятатися. Дивлячися на виbрикування розумних дельфінів, я собі подумала: "І чоb тільки тварина не зробить за шматок їжі?!" Так само ж і людина!

10. А УКРАЇНА ?!

Де б я не була, шукаю хоч краплини української. Коли я попаду в такі хащі, де українців нема, мені стає сумно і холодно. На жаль, не стріла я українців і в Маямі, хоч чула і читала про цікавих українських діячів і домовласників у цім райському краю; проте не мала до-

сить часу, щоб їх розшукати. Один із українських багатців у Маямі, що в добрий час вклав свої капітали у фльорідські маетки, безуспішно шукає священика, щоб очолив його парафію, котра поки що складається з нього одного. Обіцяє збудувати церкву і оплачувати пароха. Але парох не зміг прийняти такої великодушної пропозиції... бо боявся посваритися з такою парафією. А взагалі, церков у Маямі небагато, і одна із них, на головній вулиці, дуже бідненька і голостінна. Видно, що багаті церкви споруджуються бідними людьми, а бідні церкви — багатими. В Маямі приїжджають грішити, а замолювати ті гріхи будуть вже деінде.

Пішли ми в Маямську бібліотеку, над затокою. Бібліотека знаходиться в парку і виглядає, як палац. Книжок безліч, гарні залі для читання, звичайно, все штучно охолоджене. Без системи охолодження Маямі-місто, що на відміну від пляжової частини, не охолоджується Гольфштромом, було би в гарячі дні непрацездатне. Недивно, що в Америці південні мешканці вважаються лінивими й повільними. Ми подалися мармуровими сходами нагору, у відділ чужоземних книжок. Там були, серед інших, і книжки однією з чужих — а нам найріднішою мовою написані, наші, українські. Шевченко, Українка, Коцюбинський, Маланюк, Клен, Менінг і багато інших, гарних книг. Відділ був багато повніший, ніж в заселених українцями районах Чікаго. Дякую вам, невідомі прихильники, що дали мені приємне почуття під час відвідин цього міста!

Блукаючи між ресторанами, ми натрапили на один, де люди стояли в черзі, щоб увійти туди. Цікавість поставила і нас в ту чергу, і скоро ми були всередині, де виставлені на вибір різні апетитні страви. Чисто вдягнений шеф ще й прихвалював свої страви. Але як!

— Добра капуста! — кричав він по-українськи. — Варнішкі! (Якщо ви не догадалися, це слово означало "варенички", бердичівською говіркою нашої мови).

— Що ви ще знаєте по-українськи? — запитала я.

— Небагато. Мій тато виїхав з України, коли мені було п'ять літ...

Спробували ми і "капусти" (це, власне, були голубці), і "варнішків", і "каші", і юшки з грибами — і все було приготовано на першорядний український смак. Не бракувало в цій ресторані, звичайно, і маці, печені "au jus" та інших кошерних страв.

Пропагуючи Україну серед співмешканців по готелю та різних принагідних знайомих, ми були спершу заскочені, що кубинці не знали, що то за Україна. Ми вимовляли ім'я нашої країни на англійський лад, навіть тоді, коли я, збираючи свої скупі знання в еспанській мові, пробувала порозумітися з ними. Кубинці, між іншим, зовсім не знають і не дуже поспішають навчитися англійської мови. Вони гордо звертаються до людей своєю мовою, немов би вимагаючи розуміння. Я не врахувала спочатку, що по-іспанськи Україна називається "Українія", що звучить зовсім інакше, ніж англійське "Юкрейн". Коли ж я здогадалась вимовити назву нашої батьківщини на іспанський лад, порозуміння було знайдене.

11. ЦЕ ВЖЕ ВСЕ

Виходить так, що була я у Фльоріді тиждень, а репортаж цей писала два тижні. І далеко не все вам розказала, власне, не розказала й десятої частини. Ми на вакації не їзимо відпочивати (для відпочинку найкраще місце — свій двір), а їзимо натомлюватися (коли б після вакацій ще одні вакації, щоб відпочити від вакацій!) Проте, не можна всього описувати, бо легко перейти грань між репортажем, цебто, відомостями цікавими, а то й потрібними для читача, і звичайним, нікому не цікавим самохвальством, "мовляв, ага, я там і там була, а ви вдома сиділи" — або ще гірше — нудним налізуванням цифр і фактів, списаних з якогось місцевого бедекера. Репортажів останнього типу тепер розвелось дуже багато, і в пику таким репортажистам мені часто хочеться написати якийсь "Репортаж про Мое Подвір'я" або "Вражіння Сивої Гуски".

Отже, тому я з цього репортажу видалила всі моменти, що були цікаві лише для нас, і не дуже розпи-

сувала своїх власних переживань. Для цього я маю вірші.

А може кого візьме заздрість, що я поїхала в таке гарне і — і дороге курортне місце?! Не заздрість: ви можете це зробити, як і я, або, правильніше, легше, ніж я. Що ж, коли більшість наших людей вважають доцільнішим укласти свої гроші в дорогі канали та авта або засолоють їх у банку. Вольному воля, а спасенному — рай, в данім випадку — Фльоріда.

1961

УНІВЕРСИТЕТ

Шість з половиною років працювала я в бюро однієї мебльової фабрики, і ніколи мені там не подобалось. Шість з половиною літ! Та багато подруж гак довго не витримують! Але ж я не птиця, щоб літати, а тому й сиділа, поки сиділося, мріючи тільки часом, як би то добре було, коли б та фабрика провалилася, або що. І мрія справдилась: фабрика не провалилася, але почала провалюватися; а щоб і люди з нею не завалилися, їх завбачливо послали на так званій "лей-офф". Лей-офф або тимчасове звільнення — це дуже цікаве становище, коли людина являється на грані між працею і відпочинком. По-перше, поки ви знов почнете працювати, вам платять допомогу в розмірі 55-60 % вашого середнього заробітку. Ви ще вважаєтесь працівником своєї організації і цілними днями чекаєте, щоб задзвонив телефон, і голос вашого наглядача радісно вам сповістив: "Все в порядку: завтра виходь на працю". З другого боку, з першого ж дня звільнення, ви зобов'язані "активно" шукати будь-якої праці, і службовці з Уряду Праці пильно за вашою поведінкою стежать. Якщо б ви у міжчасі знайшли нову працю, вам перестають платити допомогу. Але в кожную хвилину ваша "стара" установа може вас прикликати назад, і тоді перед вами дилема: лишитися на новому місці — чи вернутися назад? Само собою зрозуміло, що коли вас на нову роботу наймали, то ви присягали і навіть підписувалися, що маєте намір працювати тут по віки віків амінь — бо інакше би вас не взяли. А тепер треба у Сірка очі позичати і, по кількох тижнях праці казати "прощай"... Якщо ж ви вмілими маневрами обминаєте нову працю, використовуючи ці дорогі дні для відпочинку, уряд праці робить все можливе, щоб зменшити вам приємність: рано-вранці вас будить телефон і приносить радісну вістку про прекрасну працю, що чекає

вас і не дочекається. Посилаючи урядовця до всіх чортів, ви нашвидко вдягаєтесь і йдете на інтерв'ю, стараючися не датися нікому в руки. Відмовитися від праці ви не смієте, але можете зробити так, щоб вас не захопили. Один з найкращих засобів — поснідати ковбаскою, що добре присмачена часничком... Всі люблять часник, але ніхто не любить начасничених. І не приймуть, я гарантую. Припустимо, що вас звільнили влітку (і це часто трапляється, бо влітку завжди менше праці). Як же таке станеться влітку, можете бути певні, що це буде, в 99 випадках із ста, перед законними ваканціями. Те, що ваші оплачені ваканції пропадають, ще не така біда. Але за правилами Уряду Праці ви взагалі не маєте права їхати на ваканції. В вашім становищі це — гріх і злочин. Ви мусити ходити по різних установах і шукати праці, а не розіжджувати по Каліфорніях. Звичайно, поїхати можна, але про компенсацію під час ваших ваканцій і навіть після того і думати нічого. Наперед складені виміряні пляни валяться, як хатки з карт...

Годі про те. Колись інакше про всі ті пригоди, що спіткали мене в цей непевний час (без часнику не обійшлось). Але обмірковуючи всі можливості праці, я раптом прийшла до усвідомлення, що я маю освіту, але не маю фаху. Отже, треба негайно придбати фах.

Мене завжди тягло в бібліотеку. Бібліотека манила мене, як зірка.

**
*

Вчити життя статuti
Треба нам обережно...
Кожний з нас має бути
Там, де йому належно:
Бджола серед квітів,
Горобці в стрісі.
Герої — в глибинах мітів,
І серед лисих — лисі.
Живе журавель в небі,
Жаба в калюжі.
Місце в абстрактах амебі,

В ліжку належать недужі,
В звіринці панують лями,
А баран, звичайно, в аптеці...
А поетові місце —

з книжками...

В бібліотеці.

**

Але хіба ж покинеш працю, що забезпечує заробіток і стабільність? Піти вчитися щойно тепер не так вже просто. Час на це проминув, прогайнувався у війні. Але тепер сама доля стала переді мною в позі богині Мінерви і білим мармуровим пальцем показала на величний храм з написом: "Бібліотека". І я пішла вчитися в Бібліотечну школу Чиказького університету.

Вчитися в бібліотечній школі, на перший погляд, було би не важко. Працювати в бібліотеці, мабуть, теж легко. Що ж там такого робити? Сидіти за столиком, штампувати карточки і видавати книжки. Потім поскладати книжки на полицки, а тоді, якщо не дуже спати хочеться, можна грітися біля радіатора і читати книжечку. Я вже не раз намагалася якось дістатися до бібліотеки, без школи — і дісталася, тільки не далі реєстраційного стола. А чекаючи, поки мені знайдуть потрібну книжку, я дивувалась, як багато часу забирає це товстий, незграбній муринці, що навіть наголовка прочитати не вміє, а про авторове прізвище і говорити годі. Та невже ж я не могла би робити цю працю?! У нас в Чикаго негри взагалі взяли монополію на бібліотеку. Важко з ними порозумітися... Звичайно, до бібліотеки і мене би взяли. Для цього треба скласти іспит (мабуть, не дуже важкий) в Міській Управі і чекати, поки буде вакансія (можливо і недовго). Платня, правда, дуже мізерна, і це була перша причина, чому білі здали тут свої позиції. Бо ті, що видають нам книжки при бюрку або складають їх на полицки, то не бібліотекарі, хоч вони так люблять себе називати, а клерки. Цікаво, що саме до них публіка звичайно звертається із різними питаннями і проблемами, і вони вам не відмовлять, але дадуть таку інформацію, що ви аж свис-

нете з дива. Одного разу я шукала книжок про нумізматіку, а вони мене послали через дорогу до зубного лікаря. Справжні ж бібліотекарі здебільшого ховаються десь у ніші, бо за найновішими бібліотечними теоріями, читач не почувається вільно, коли за ним хтось стежить і перешкоджає "свиснути" з полиці улюблену книжку. Бібліотекар мусить робити все можливе й неможливе, щоб не віднаджувати читача з бібліотеки. Така практика "принаджування" привела до того, що в дощові дні в залах для читання завжди набиралося повно людей почитати газетку, покурити й перечекати дощ. Це доросло до розмірів дискусійної проблеми, і бібліотекарі довго над тим міркували, аж поки чиясь геніяльна голова не додумалась до такого: перенести залю до читання на найвищий поверх. Тоді зайди туди не доберуться, а ті, кому справді потрібно, не шкодують трохи потрудитися. Тож не дивуйтеся, що в Центральній Чиказькій бібліотеці зала для читання на сьомім небі.

Але годі про бібліотеку. Я ще не бібліотекарка...

Отж, доведеться вчитися... Пішла на розвідки. Звичайно, приймають, з обіймами навіть. Університет наш приватний, отже, це бізнес, як і кожний інший бізнес. Якщо ви маєте вищу освіту і готові платити триста п'ятдесят долярів щокварталу, то ви тут дуже бажані, принаймні на початок, поки не провалитесь на іспитах. А як і провалитесь, то завжди можна ще брати додаткові курси, що коштуватимуть ще додаткові гроші, але не дадуть згаснути вашій надії, якщо ви самі не додумаєтесь, що шкода самого себе дурити. Деякі "вічні студенти" студіюють десятиліттями...

От і прийняли мене. А щоб було чим хоч науку заплатити, треба іще й працювати. Годувати чоловік погодився на свої гроші. Я запитала, чи не можна було би знайти працю в університетській бібліотеці. Відповідь: воно б то можна, але... дуже багато бажуючих, і перевагу віддають приїжджим, бо вони ж тут, біденькі, без мами і без тата, хто ж їм дасть гроші на кіно й на сигарети?!

— Без праці я вчитися не можу. Ми не такі багаті.

Я ще спробую влаштуватися в Розарі Каледж. Там також є бібліотечна школа.

— О, ні, ні! Боже вас борони! Як можна вибрати Розарі Каледж, коли є нагода отримати диплом з такого славного університету!?

І, щоб не допустити мене до такої ганьби, яюсь знайшли мені працю. Отже, через тиждень почала я і працю, і науку. На праці теж треба було вчитися, бо мене не поставили за столиком книжечки видавати, а загадали розшукувати різні бібліографії та розвідки про рідкісні видання. "Така її доля, о Боже мій милий..." (а далі вже не про мене).

Я почала свою науку не в дуже добрий час: влітку. В цей час школа дає інтенсивний і сконденсований курс, на котрий здебільшого з'їжджаються професійні бібліотекарі, використовуючи на це свої вакації. Багато з них мають багатолітню практику і дуже добрі знання, але не мають диплома, бо колись його не вимагали. Тому тепер поважні сиві бабці й дідуся йдуть, як молоденькі, в школу, разом із шминдриками і бітніками. Мені це додало відваги, бо я тепер не почувала себе анахронічно. Навпаки, якщо брати пересічний вік, я в нашій школі належу ще до молодших. А крім того, як це не дивно, вік сприймається дуже релятивно: коли ти попадеш в те коло, де більшість складає молодь, коли живеш із ними спільними інтересами, разом із ними міркуєш, як би то професора перехитрувати або навіть який би йому "коник" одлити, то з ними заодно і рахуєшся, і вони тебе вважають за свою. З перших же днів, один дуже симпатичний бітнік дуже мене вподобав і навіть запропонував ходити зі мною "стеді". Я відмовила йому, мотивуючи це тим, що маю чоловіка і дочку. Вістку про чоловіка мій кавалер сприйняв бай-дуже, а щодо дочки, то сказав, що має одну знайому, котра може посидіти з моєю дочкою, поки ми підемо гуляти. Коли ж я йому сказала, що моїй дочці 16 років, він запитався, чи не могла б я влаштувати йому побачення з нею.

Наш університет, оснований в 1890 році, має за собою славу традицію, хоч дорога його не завжди була

рівна. Перший президент, Гарпер, заснував і ту бібліотеку, де я тепер, поки-що як студент-практикант, працюю. Його біла, чіказьким пилом притрушена статуя вітає мене щоранку в вестибюлі. Він перший встановив добре ім'я університету, і до нього на працю попереходили з інших шкіл кращі науковці країни. Після його смерті, визначними ректорами були Гатчінс і Кімpton. Гатчінс запровадив був дуже оригінальну, ліберальну систему навчання, що привела до критичного зниження університетського престижу.

В 1951 році всього кілька десятків студентів вступили до науки. Кімpton натиснув на дисципліну, і справи почали поправлятися. Нещодавно кермо перебрав новий ректор, лавреат премії Нобля, Бідл. Крім науки, він славиться іще й тим, що страшно любить квіти. Перше, що він зробив, коли прибув сюди з Каліфорнії, це посадив туліпанові бульби, зосени, щоб навесню було гарно. Як зазеленіла трава, повисовувалися й туліпани, і така була їхня зелень буйна, що новий ректор налюбуватися не міг. Але мабуть були вони каліфорнійські, пещені, і не дивлячись на багатообіцяюче буйне листя, не зацвіли. Розгніваний ректор просто на голови їм посадив петунії, що не підвели і вирятували ситуацію.

Наступним заходом нового господаря було озеленити травники, що в останні часи досить таки заниділи. Насіяли нового насіння, і скрізь по свіже-підпушених грядках, де вже почала пробиватися молоденька травичка, почали з'являтися дотепні й не дуже дотепні таблиці:

"Якщо любите зелене,
Не ступайте ви на мене."

Або:

"Ти — людина, я — трава.
Ти живий, і я жива".

або навіть прозою: "Я хочу бути травником". "Пофарбуйте мене на-зелено". Чутка є, що деякі з цих написів скомпоновані самим ректором. Але коли кількість таблиць із написами почала неімовірно збільшуватися, стало ясно, що кампанія перетворилась у літературний конкурс. Була вислана комісія, і нелегальні таблиці бу-

ли усунені. Університетська газета "Марун" (означає каштановий колір, властивий нашому університетові) друкувала різні дотепи: президент Бідл ніби то створив "Комітет Зеленої Трави", що вишукує в клясичній літературі цитати про траву і компілює статистику про відношення площі, засіяної травою, до асфальтових хідників. Резолюція Комітету: "Нехай росте трава!"

На траву мобілізовано заробітчанські студентські сили. Так як я в бібліотеці, інші студенти підробляють, де кому прийдеться: як продавці в університетській книгарні, як кельнери в їдальні, як кур'єри і клерки, як замітальники і як садівники. Влітку не дивина побачити бородатого бітніка, як він рачкує на травнику, виполюючи бур'ян. Одного з них, що вчиться разом зі мною, я побачила якось вранці, йдучи, перед лекціями, на працю. Я вже трохи з ним познайомилась і не боялась його бороли.

— Добридень, Ранганатане, привіталась я, — А що це ти робиш?

— Та мушу цю клятву пачисандру полоти. Справа державної ваги!

А пачисандра, якщо не знаєте, це невибаглива повзуча зеленина, що страшенно швидко розростається і творить джунглі. Тому її треба проріджувати. Президент Бідл сказав лишати одну пачисандру на радіус п'яти інчів.

— Я спочатку міряв циркулем, а тепер вже й на око прикидаю, — похвалився Ранганатан.

— А що оте?! — показала я йому здоровенний будяк.

— А я знаю? В кожнім разі, не пачисандра. Мені було сказано тільки пачисандру виривати, а про інше я не дбаю.

Вздвож прекрасного бульвару до університету поволеньки прямували студенти і службовці. Тут здебільшого не поспішають, бо кожний привчив себе завчасу виходити, щоб прогулятися серед дерев та набратися свіжого повітря. Молодь наша вдягається тут дуже дивно. Дуже в моді бути брудним і неохайним. Якщо одягнути знані всім "блуджінс", вони мусять бути вис-

маровані й подерті. Дехто спеціально дере й замашує нові штани, коли старих немає. Якщо студент носить коротенькі штанці, вони не купуються такими, як слід, а робляться з довгих штанів. Штанину треба вміти відрізати, щоб вона була така зубчата, наче її пес відірвав. Дівчата хизуються довгим, немитим і нечесаним волоссям. Вони виглядають дуже кольоритно, коли сидять на півтемних сходах впоперек дороги, на смітті й недокурках, що самі ж "для шику" навколо себе накидали, і переглядають свої конспекти. Звичайно, не буває випадку, щоб на таку загороду не спіткнувся якийсь студент, і тоді вони сидять собі вдвох, любенько обнявшись, зовсім загородивши сходи, і вдвох вчаться, цілючися після кожного прочитаного речення.

В університеті важко виявити оригінальність. Я думаю, що я належу до оригінальних тому, що, на відміну від більшості, одягнена в чисту одягу і причесана. Декому це навіть подобається, про що свідчить описаний попередньо "романтичний епізод". Серед студентів є дуже багато одружених, спеціально, на вищих курсах. Американська наука офіційно ствердила, що половина студенток ідуть до вищої школи, щоб добре одружитися; якщо ж, по певнім часі, одруження не вдається, вони змінюють університет, і деякі кочують, як циганки. Отже, не бракує тут і мамів, і татів. Деякі вагітні дами ходять на лекції до останнього, народжують дитину і, по кількох тижнях, знову йдуть до науки. По університетським подвір'ї роз'їжджають у всіх напрямках дитячі возики. Мама іде собі боса, пов'язана дитячою пелюшкою замість хустини, штовхає возика і читає на ходу книжку Керуака, а дитина репетує на всі голоси, підготовляючи собі майбутню оперову кар'єру. Мами, між іншим, дуже лютували на ректора Бідла, коли він засіяв траву і заборонив на неї ступати.

— А де ж ми з нашими бейбами гулятимемо? — обурювалися вони.

І не вони одні так сердилися. Всі студенти любили сидіти, лежати, а то й ночувати на травниках. І раптом — не можна! Багато вирішили сідати через "неможна". Таборова поліція почала тягнути порушників з трави

за ноги. О, лишенько! один із них був негр, або, як тепер кажуть, "кольоровий". Він зчинив лемент, що його переслідують за те, що він кольоровий. Довелось адміністрації давати спеціальні вияснення, що взагалі сидіти і товктися на траві не забороняється, але треба втриматися, поки трава хоч покажеться, бо ж не буде на чім сидіти.

Отож, іду я до університету. І мало не спіткнулась: на хіднику — один черевик, бездоганий, дорогого гатунку, світлосірий, замшевий. Загадка! Де другий черевик? І де його власник? І чого він тут? Мені дуже кортіло забрати той черевик, і так би я і зробила, коли б була років на десять молодша.

В бібліотеці починає хто коли хоче. Не те, щоб тут не було порядку чи дисципліни, але є повна свобода. Ви можете починати працю скажімо, о восьмій годині сімнадцять хвилин, але, якщо ви за умовою маєте працювати вісім годин денно, то кінець вашого робочого дня буде о четвертій сорок сім (півгодини на обід, або можете собі брати й довшу "сієсту", але тоді кінчатимете працю пізніше). Можна домовитися, щоб працювати менше, ніж вісім годин, але вже скільки ви домовились, стільки мусите і працювати. Також самі собі години щодня записуєте, і мусите це робити чесно. Звичайно, є ще й Винниченківський принцип "чесности з собою", і його можна обережно застосовувати...

Моя проблема на попередній праці було спізнєння. Ми мусіли там штампувати картку на механічному годиннику, хай би він скис. І яюсь так виходило, що як не поспішай, як не переривайся, а таки спізнишся. Здебільшого автобуси винні, це кожен знає. І дуже принизливо буває, коли тобі зверхник, немов дитині, нотацію читає. А тут більше поваги до людини, то люди і не спізнюються. За шість місяців я провинилась тільки раз.

Що ж до годин праці, то тут чиста комедія. Студентам ідуть назустріч, і мені дозволили йти на лекції і знов приходити, як цього вимагає мій розклад. То я приходжу на працю о восьмій, пів години працюю, потім іду на годину до кляси, потім повертаюся, працюю

до обіда, півгодини перерви, потім годину працюю і знов іду на лекції. Так три дні на тиждень, а на інші два дні зовсім інакший розподіл. Часом закрутиться голова, забуду, який сьогодні день, і піду не на свою лекцію. Буває. Добре, що школа в тім самім будинку, що й бібліотека, то не треба взимку пальта вдягати. Але, правда, доводиться трохи бродити по інших відділах бібліотеки в розшуках спеціальної літератури. Цього ми дуже не любимо і відкладаємо на останок.

Коли я вступала до школи, признаюся щиро, мала надію, що це буде дуже приємна штука. Адже ж я, нівроку, перечитала немало книжок, студювала мови й літературу — трохи системи в каталогіванні, та й бібліотекар. Ого-го, не так воно є! І не туди я втрапила... Бо Бібліотечна школа Чіказького університету — це, без помпи кажучи, світовий храм бібліотечної науки. Саме тут піднесли престиж бібліотекарської професії, раз на завжди встановивши глибоку межу між бібліотекарем і бібліотечним клерком. Бібліотекар мусить бути здатним розв'язати кожну бібліографічну проблему, вказати джерела матеріалів з кожної галузі науки, мистецтва чи літератури, незалежно від того, чи це буде музика, малярство чи біоніка, незалежно від того, чи буде це в формі газетних статей, індексів, мікрофільмів чи навіть "мікро-риб", незалежно від того, якою мовою книги написані. Бібліотекар не має права відповісти на запитання "не знаю". Тому ми в школі вчимо все: історію науки, бібліографію й обсяг природничих і точних наук, соціологію, політику, дитячу літературу, історію друку, філософію, звичайно, каталогівання і класифікацію (з цим нам найбільше лиха) і практику бібліотекарства. Це справді нелегко. Як починається квартал, треба приходити раненько на лекцію, щоб знайти місце. Але через пару тижнів, то вже можна й своє пальто коло себе на сусіднім стільці вмотити. Добра частка студентів десь дівається. Ну, а що діється по іспитах, то вже кожного приватна таємниця. Тут оцінки та особисті вражіння від своїх успіхів тримаються в таємниці, так само як і всякі знайдені книжки та цінні джерела. Вхопить хтось — і мовчить. Нема

того, щоб із товаришем поділився. Коли я, на початку, хотіла ділитися з іншими, то брали від мене неохоче; може тому, щоб пізніше не виказувала, а може тому, щоб свого мені не дати. То я згодом також стала дбати тільки про себе, хоч мені дуже хотілось би готувати лекції з кимось у громаді.

А лекцій нам задають силу-силенну. Давно минули ті благословенні часи, коли професори годували нас добре приправленою кашкою своїх систематичних лекцій, і все залежало, вкінці, від доброго конспекта. В Київським університеті деякі студенти продавали свої конспекти! А тут нічого тобі конспект не допоможе. В багатьох випадках професори викладають так, що взагалі не можна законспектувати: або дуже хаотично, або на дуже вільні теми, або мурмотять собі під ніс так, що тільки в першій ряду можна чути. Нам дають страшенні списки обов'язкової й рекомендованої літератури, і від того залежать наші успіхи. Книжки дістати теж нелегко, бо в бібліотеці є їх лиш одна-дві копії, і хто вхопить, той тримає і мовчить. Щоб вийти з цієї ситуації, зарядили систему "резервованих книжок": їх відбирають за списком від професора і тримають в окремій кімнаті, де їх видають на два дні, а деякі лиш на дві години. А що буде, якщо перетримати? Кара: двадцять п'ять центів на годину, а за двох-годинні книжки багаті більше. Все ж дехто їх затримує, і тоді зчиняється паніка...

Виграє в цій справі той, хто має інстинкт на вгадання, які книжки треба читати, а котрі можна проминути, як би професор не присягався, що без того не можна на світі прожити. Можна ще ж і запитатися тих колег, що минулого кварталу брали цей курс. Але в тоні загальної настанови, студенти завжди "забувають", що вони мали робити і що вони власне робили, коли були на нашій місці. Не знаю, як хто, а я ніколи не забуду, що мені довелось розкопувати на книжкових полях...

Як студент вищих семестрів бібліотекарства, я маю вступ до книгосховища. Там темно і страшно. Скрізь є світло, але правило є, включати лише те світло, що сві-

тять для належної полиці, а при відході виключати. Я боюсь темряви. Там є вовк. Але попавши між книжок, я забуваю про все на світі, в тім числі і про школу, і починаю переглядати і перечитувати все цікаве, що попадається під руку. Це дуже погана і небезпечна звичка, і вона веде до гірших оцінок, бо з'їдає енергію, що мала би бути звернена на пряму мету. Як я відразу вступила до школи, то кожного разу по відвідинах книгосховища мусіла брати повну купіль, стільки там було пилу і бруду. Цим наше Чикаго славиться! Але тепер цілий місяць чистили книжки пилосмоками, що ревли по книгосховищу, як справжні вовки. Оттоді справді страшно там було! Зате вже можна після розшуків за книжками обійтись і без ванни.

Хоч лекційна література завела мене у книгосховища, та перш за все схотіла я побачити, що тут є українського. Пошукала навмання — нічого не знайшла. Довелося вернутися до каталогу і пошукати там України. Тоді ще я поняття не мала про систему класифікації книжок і довго не могла зрозуміти, чому одна українська книжка на четвертім поверсі, друга в протилежнім кутку на партері, а третя — аж у підвалі. Навіть твори того самого автора можуть опинитися в різних місцях... Тому що книжки тут розподіляються не за країнами чи мовами, а за темами і предметами. Правда, українська беллетристика і літературна критика знаходяться разом, вся в однім місці. Про величину української колекції легше уявити з каталогу, ніж із оглядин книгосховища. Виявилось, що Україна представлена в нашій бібліотеці дуже солідно. Про жодне змішування з російськими матеріялами немає й мови, і колекція ввесь час поповнюється. Тому то, не вважаючи на те, що університетські бібліотекарі одержують значно нижчу платню, ніж в інших бібліотеках, я би хотіла тут лишитися.

Звичайно, українка, що працює в бібліотеці, мусить мати дуже міцні нерви! Ще з часів жовтневої революції, багаті російські емігранти позасідали в американських університетах і захопили монополію на славістику та чужі мови. Перше, що вони зробили, це

— закаталогували Україну і все українське як "Літл Рашія" *) і так було заведено протягом довгих літ, аж поки не почали "їх благородія" князі Довгоруки й Довговухі поступово вимирати, а їх посади переходили помалу в руки українських, інших слов'янських і американських молодих учених.

Конгресова бібліотека, що являється взірцем і законодавцем бібліотечних норм Америки і багатьох закордонних бібліотек, помалу почала змінювати всякі "Літл Рашії" й "Рутенії" на Україну, і тепер кривда коле руки українського шукача книжок лише у вигляді засохлих реп'яхів, що з ними важко щось зробити. Мені, наприклад, серце болить, коли я мушу виписувати ім'я Миколи Костомарова за російським зразком — "Костомаров, Ніколай Івановіч", бо він друкувався в російських журналах, таких, як, наприклад, "Вестник Європи", і вважається російським автором. Ще гірше: часто його праці мають наголовок, що звучить так: "Монографія із історії Малоросії", і Україна виступає в його творах під цим ганебним ім'ям... Ну як довести бібліотекарям Конгресової бібліотеки, що Костомаров писав по-російськи тому, що друк українською мовою був заборонений, так само як і вживання слова "Україна", котре царські цензори автоматично переправляли на "Малоросію"! Легко було "їх благородіям" завести таку форму в бібліотеках, а нам не легко це змінити, бо бібліотекарі бояться змін: поперше, кожна зміна вимагає багато праці і грошей, по-друге, важко звикати до нової форми і вміти її знаходити. Щоб не залутувати ще гірше бібліографічних джунглів, бібліотекарі ладні толерувати кривду. Але, як казав Мілл, правда завжди поборе неправду, тільки борня буває довга і тяжка.

Основне правило університетської бібліотеки — дбати про ті книжки, що потрібні професорам і студентам для науки і дослідницької праці. На українську літературу в нашій університеті попит малий. Шкода,

*) Англ. Little Russia — Малоросія.

що наші студенти вибирають для робіт чужі або не-
втральні теми, а вони могли б, незалежно від їх спеція-
лізації, вводити в науку Україну. Росія ж і ССРС стра-
шенно в моді. Щодо ССРС, то це справа зрозуміла: з
часів випущення спутника, нема нічого популярнішого
від Советського Союзу. Але чим пояснити інтерес до
царської плісняви? Полиці ломляться від погризених
мишами царських і дворянських "родословних", біо-
графій дворян, описів царських музеїв, різних писанин
"О последних днях пребывания императора Николая в
ставке", про княжну Тараканову і царицю Прасков'ю...
Професори вимагають більше книжок такого роду, що
за високі гроші викупувються з чийось комор і сміт-
ників... Одного разу мусіла я йти вглиб до книгосхо-
вища, щоб перевірити, чи маємо ми другий том Родо-
словної книги князів Кашкіних. По каталогу книжка є,
а на полиці нема. Пошукала по сусідству — нема. Піш-
ла до бібліотекаря на циркуляції, він звів — один
професор її тримає вже квартал, насолоджується і не
збирається віддати. Мабуть, виморочує свій власний
родовід від Івана Грозного. Є в нас і такі перли, як
книжка Семена Вітязевського "Историческая правда
против української лжепропаганди", і Дикого дикі ви-
крутаси... Чого тут тільки нема, як казав наш Микола
Гоголь, чи за правилами Конгресової бібліотеки "Ні-
колай Гоголь!" Заглянеш в каталог Нью-Йоркської
Публічної бібліотеки — а там на тебе визвіряться:
"Літтл Рашієн" — дивись "Русин". Отже, "Літтл Ра-
шія" там вже скасована, але посилення теж лякає, як
лихий привид!

На роботі як це завжди буває, відразу всім корті-
ло привітати мене, як росіянку. Тому, одразу, замість
приємної усмішки довелось зробити кислу міну і засте-
регти, що я нічого спільного з Росією не маю і, хоч мо-
ву російську знаю, нею розмовляти з бажаними по-
практикуватися не збираюся. Бо це якраз те, що наші
українські студенти в університеті роблять. До них, як
мухи до меду, липнуть різні русофіли, що навчаються
тут російської мови, і використовують наших юнаків як
безкоштовний прилад для практики. Ввесь час чути

розмови ломаною російською мовою між нашими студентами і москвоманами.

— Здравствуйте! Какая сейчас день?

— Середа, — відповідає наш Гриць.

— Іспасіба. Пашлі кофе пійь, харашо?

— Харашо! — весело відповідає Гриць.

Чужа мова завжди лунає вдвоє голосніше, ніж місцева. І всі люди чують, як то гарно говорить по-російськи наш Гриць. Дехто і перепитує:

— Якою це мовою ви говорите?

І одержавши відповідь, вирішує, що українці — це росіяни, бо вони, без примусу, з власної волі, навіть тут, в Америці, говорять по-російськи. А в мене ще є й така загадка: ця молодь народилася вже на еміграції, отже не була вона під впливом советської русифікації, не вчили її в школі по-російськи... То хто ж тоді навчив їх так цвенькати? Може їхні американські "учні"?

Головний наш каталогер, балтієць, українців не долюблює. Чого — я не збагну: адже ж і його, і мій нарід чи не однаково скривджені москалями. Здоровий глузд підказував би спілку проти спільного ворога. Але часто люди на здоровий глузд не вважають, а пливуть проти течії, аби й мали втопитися. Одного разу мала я нагоду чути розмову між цим каталогером і студентом російської мови, німцем за походженням. Говорили вони про одну молоду українку, що також працює в нашій бібліотеці:

— Ця Валентина — жахлива! Жахлива, як всі українці. Ви ж подумайте: вони на все ставлять свої вимоги: Київ — їхній, Одеса — їхня, Крим — їхній — і все їхнє! На все вони претендують!

— Не на все, мій пане, — не втерпіла я. — Без вас ми можемо обійтись.

Часом цей каталогер, що знає кілька мов, втім числі і російську, приходять до мене із запитанням, зв'язаним з українською мовою чи літературою. Це цілком законно, і мій обов'язок є дати йому належну інформацію. Але ніколи він її не прийме без суперечок, бо йому дуже кортить подрочитися і посваритися.

— Як треба писати: "катедра" чи "кафедра"?

Я стараюся спокійно пояснити йому, що українці на еміграції мають дещо відмінний правопис від норм підсоветської України, отже, він, як каталогер, сам мусить зробити рішення в цій справі, а моя думка, звичайно, єднається із правописом еміграційним.

— Як же це може бути! То українці не знають, як треба писати?

— А як пишеться в англійській мові "catalog", "skilful", "fledgling", "curtsey"? *) То англійці не знають, як треба писати?! Каталогер замовк, як вовк. Отак і воюємо...

Не знаю, чи й іншим народам так доводиться, але мені, як українці, треба весь час бути насторожі. Напад може трапитися кожної хвилини і досить підступно. Коли, наприклад, мене запитує ласкава як янгол блакитноока співробітниця:

— Чи правда, що всі росіяни святкують цього року Великдень аж у травні?

Для мене це звучить як провокація. Відповісти на це "я не росіянка, а українка", означає розкрити карти. Сказати "так" може повести далші запитання, що таки заторкнуть болючу струну. Можна сказати щось іронічне на зразок того, що більшість росіян взагалі не святкують Великодня, якщо є час і охота пополітикувати. А найпростіше буде сказати "Я не знаю", холодноенько, нижче зера... Не можна ж із янголом сварку заводити, я ж із нею кожний день працювати мушу... Навіть маю надію примусити її полюбити український нарід (початок для цієї справи, звичайно — вареники).

Або ще вбрання. На початку бувало так, що часом мене запитували: "Це російське намисто?". А моє бідне намисто було таке американське, як яблучний пай або смажена кукурудза. І не то щоб так вже люди ні в чім не розбирались, а просто мене випробовували. Певно, переді мною були менш стійкі екземпляри... Недаремно ж так трапилось, що одна українка працювала в нашій установі вже п'ять літ, але тільки як я з'явилася, співро-

*) В цих словах є подвійний правопис.

бітники дізналися, що і вона українка. Скромність неімовірна!

В клясі теж не без епізодів. Вивчаємо історію друку, ну і "Рашію" не проминаємо. Згадує наш професор, що Іван Федорів видрукував першу російську книжку у Львові. Як на біду, я була заскочена невідготованою. Колись ще на Україні вчили мене про Федорова, звичайно, як про російського друкаря, а більш мені з цією справою стикатися не довелося. І я таки не знала, чи Іван Федорів був росіянин, чи українець. Думаю: якщо совети вчать в школі, що він був росіянин, значить мусить бути якраз навпаки. Не можу не обізватися. Піднімаю руку і виголошую:

— Друкарня у Львові не була російською. Іван Федорів видрукував першу українську книжку.

— Але ж вона була видрукована російською мовою?

— Ні, старо-слов'янською, що тоді була мовою письма на Україні. (Це то я вже добре знала).

Ніхто не заперечив, і так воно й пішло до студентських зошитів. Пізніше на іспитах було питання — "Хто був Іван Федорів?" Маю надію, що не один студент записав Івана Федорова в Україні.

Або на лекції каталогування. Вивчаємо дуже непослідовні правила каталогування і класифікації, що їх, як наша вчителька пояснила, каталогери Конгресової бібліотеки склали за склянкою кави. Одне з правил каже, що конференції вносяться до каталогу під ім'ям країни того місця, де вони відбувалися. Наприклад: Ялта (Росія). (Ялтинська конференція).

— Ялта не в Росії, а в Україні, — виголошую я.

Молода лекторка не заперечує, але шукає виправдання:

— В більшості, конференції, як виняток з цього правила, записуються під тим ім'ям, що увійшло в історію, з додатком країни, де ця конференція відбувалася. Цебо: Кримська конференція, Ялта, Росія.

Я знову піднімаю руку:

— Такої країни немає.

Лекторка і ціла кляса здивовані. Що за анекдот?

— Офіційна назва тієї країни, що ви маєте на увазі, є Союз Советських Соціалістичних Республік.

— Те саме, що Росія...

— Ні, не те саме. Коли хочете, Росія — то Російська Соціалістична Федеративна Советська Республіка, одна із 15 республік, що входять в СРСР. Тільки коли ви маєте на увазі R. S. F. S. R., то Крим входить до складу іншої з п'ятнадцяти республік СРСР, а саме України. Отже, Росії, як такої, нема!

Це була своєрідна відповідь на валуєвське "не било, нет і не может быть".

Ця наша молода професорка дуже цікава. Дуже оригінальне сполучення добра і зла, і важко розібрати почуття, що вона до себе викликає. Поперше, вона гарна, як намальована. (І немальована теж гарна). Молода і блискуча. Нещодавно вона сама закінчила бібліотечну школу, і ті, що з нею разом вчилися, розповідають, що наука давалася їй дуже легко, але не дивлячись на те, вона пристрасно і наполегливо студіювала (тепер ці знання їй пригодилися, щоб вчити і мучити нас). Перш за все, вона нам дала список з понад 600 книжок (енциклопедії, довідники, індекси й періодики в галузі соціології) і поставила вимогу, що до кінця кварталу ми мусимо знати, які відомості подає кожна з цих книжок, які роки вона охоплює, хто, коли і при яких обставинах її склав, які є добрі риси й недоліки кожної публікації і таке інше. На додаток до цього, книжки розкидані в чотирьох різних будівлях, і взимку дуже важко мандрувати з однієї в другу. Ну, що ж, пішли ми, як ченці на прощу. За день можна передивитися шість-вісім джерел, записати їх характеристику, а що потім?

— Я навіть забула, як називаються ті книжки, що я їх сьогодні переглянула, — скаржитья одна студентка.

— А я навіть знайти не міг половини з них, — озирається інший.

— Добре вам казати, — додає третій: — А я навіть того відділу знайти не міг, де ці книжки лежать...

Наша ж вчителька пронюхала, що деякі студенти,

якщо книжок не можна запам'ятати, вирішили і не тратити часу для оглядин. Вона почала роздавати нам різні запитання, що на них ми мусли знайти відповідь в довідниках. Зразки питань: Чи буває кислий дощ? З якою швидкістю літає муха? Хто в Голівуді заробляє найбільше грошей? Хто першим вжив термін "Червоний оселедець"? Де можна знайти копію газети "Ютан Міррор"? Як працює таксометр? Чи правда, що Лінколн написав Гетісбургську промову на потязі? Скільки дітей мав президент Вілсон? Якого віровизнання є Едлі Стівенсон?

Мало того: відповідь на ці запитання треба знайти тільки в найбільш зручних для вжитку бібліотекаря джерелах, бо на довгі розшуки по книжкових хашах не можна тратити службового часу. Отож, ходимо ми, як примари, по бібліотеці і шукаємо того зілля... Часом дві години проблукаєш і нічого не знайдеш. А наступного дня наша жорстока вчителька ще й "жартує":

— Тепер я вам роздам картки із запитаннями, ви їх переписіть і йдіть до відділу інформації розшукувати. А я теж туди піду і сяду на стільці: ви мені там повернете картки, бо я хочу пересвідчитися, що ви знаєте, де знаходиться бібліотека.

На жарти ми відповідаємо жартами. Коли вона нам пояснювала скорочення назв каталогуювання, то пояснила, що міста треба зазначати повністю, і, якщо потрібно, ставити в дужках штат або країну, як наприклад, Ріо — треба записати, як Ріо де Жанейро; Ч-го — Чикаго (Ілліной — не треба, бо всім на світі наше Чикаго відоме своїми гангстерами), і т. д. Бажаючи нас перевірити, лекторка написала на дошці:

— Mpls. Що це? (Мало бути "Minneapolis").

— Maples, Italy, — відповіли ми їй на втіху*).

Ця лекторка дала нам тяжкі іспити з несправедливо заплутаними проблемами, і з цього лябіринту навіть Медея нас би не вивела... Тому то при стрічах ми без кінця ремствували на нашу вчительку, обсипаючи

*) Пародія на Naples (Неаполь).

її такими компліментами і побажаннями, що аж згадати соромно. І, як в таких випадках трапляється, дуже часто вона з'являлася, коли фраза була тільки що почата або посередині і вже якось мусіла бути закінчена. Мабуть такій блискучій особистості не важко було догадатися, про кого йде мова... І все ж, вона розумна і дотепна, пам'ять у неї феноменальна, і я пророкую, що колись це буде світило. Крім того, вона визначається ще й любов'ю до екзотичних сережок, здебільшого таких, що звисають аж на плечі, схожих на якісь археологічні знахідки. Злі язики кажуть, що її чоловік, історик, працює над якимсь твором про Кам'яну добу і приносить їй з музею подарунки.

Загалом, професори наші розподіляються на дві групи: одна — це старі, сиві голуби, дуже інтелігентні й цікаві, що побачили багато світа і мріють про пенсію та рибну ловлю. Вони спізнюються на лекції, відпускають нас на п'ятнадцять хвилин раніше, часом касують лекції на тиждень, щоб ми мали змогу трохи почитати та повчитися (а вони відпочити), і задають нам читати цілі тонни книг, що їх самі не читають. Лекції їх часто бувають нудні, багато чого вони забувають і переплутують, але коли вони в настрої, то часом розказують такі цікаві речі, як в театрі! Найкращий із таких професорів любить, коли ми задаємо йому запитання. Тоді в нього по-молодечому блищать очі, він відповідає жартами, а часом зі спеціальною бравадою каже:

— А я цього не знаю. От ви на наступну лекцію самі знайдіть відповідь і зробіть нам п'ятнадцятихвилинний реферат.

От так можна зловитися і завдати собі мороки! Для цього професора ми мали підготувати короткі реферати на різні теми про видавництва в 20-тім столітті. Я спитала, чи можна доповісти про Україну і, одержавши дозвіл, приготувала свою доповідь. Звичайно, доповідь була політично-тенденційна, але, як на диво, все пройшло гладко і без дебатів, хоч були запитання в симпатичному до України тоні.

Згадана вже вище наша молода лекторка, що викладає дисципліни соціології, не раз згадувала нам про

модерні теорії можливостей і випадків. Вона каже, що навіть порядок, в котрім ми сидимо в клясі, є законо-
мірний, а не випадковий. До певної міри, вона має ра-
цію.

Перший ряд у нас заблизько до катедри. Ніхто не хотів би в нім сидіти, але студентів у клясі багато, то хтось мусить сидіти і в першій ряду. Звичайно, за не-
писаними правилами, в першій ряду належить сиді-
ти тим, що тримаються рівно, чомно, не кладуть ноги на стіл і роблять приємні міни до професора. Я, наприк-
лад, сиджу в першій ряду... За теорією нашої лектор-
ки, я мусіла би сидіти в другій ряду біля своєї прия-
тельки, литовки Реджини. Але я цього не роблю, бо ми би забагато балакали. Теоретично, наш молодий сту-
дент Алберт Кайзер не мусів би сидіти в першій ряду,
бо він на середині лекції засинає, і це виглядає дуже
демонстративно. Спати треба в останнім ряду, а не в
першій. Але Алберт приходиться до кляси останнім, ко-
ли вже всі місця зайняті, крім найгірших (як у кіні). А
до кляси він приходиться запізно, бо просипає. Тому він
мусить досипляти на лекції. Крім нього, є ще кілька
сонливих студентів, і всі вони мусять сидіти в першій
ряду напоказ. Найгірше буває, коли лектор їх щось за-
питає, а вони не знають навіть, на яким континенті во-
ни в той час перебувають.

Разом із весною, прийшло до нас вивчення бібліо-
текарської справи в області мистецтва. Це щось при-
ємне, цікаве і справді весняне... Мистецтво! Літерату-
ра! Поезія! Театр! Малярство! Скульптура! Вишиван-
ня! Каталогівання всього цього! Довідкові книжки, ен-
циклопедії, словники, терміни... О, Боже! Знов те са-
ме! Знов правила і формули... Теж мені мистецтво...

Але все ж таки цікавіше, ніж соціологія і точні на-
уки. І вже маємо перше завдання:

— Уявіть собі, що ви працюєте в відділі мистец-
тва. І приходиться до вас читач, та й каже: **"Я терпіти не
можу** модерного мистецтва!" Ну, в такому випадку до-
помогти важко, бо читач не хоче допомоги. Але при-
ходить інший і каже: **"Я не розумію** модерного мистец-
тва": О, тут є надія. Бібліотекар, як місіонер, повинен

запропонувати йому таку літературу, щоб просвітила і завербувала цього читача до модерного мистецтва. Знайдіть для цього читача такі книжки.

От тобі і справа! Як я можу знайти такі книжки, коли я сама належу до тих людей, що терпіти не можуть модерністичного мистецтва. Доведеться для самої себе книжки шукати... Щось на зразок "Воно не таке страшне, як на перший вигляд", або "не тікайте: подивіться ще з другого боку".

Надворі зацвітають перші крокуси, хоч їм би вже належалося одцвітати. Весна цього року пізня і трудна. То ж можна спокійно мандрувати в молитовній тиші книгосховищ, шукаючи прекрасного в емоційній пустелі абстрактів...

1964

ЗВЕРШИЛОСЯ!

Року Божого тисяча дев'ятсот шістдесят четвертого, дня двадцять сьомого червня, в столиці З'єднаних Штатів Америки було урочисто відкрито пам'ятник українському Прометеві, найбільшому поетові нашого народу, Тарасові Шевченкові. Історія вже не відкриє нам, в чийй голові зродилася ця світла ідея, хоч етапи боротьби за Пам'ятник щабель за щаблем зафіксовані в нашій пресі, літературі, архівах наукових товариств і звітах громадських і політичних організацій і навіть в державних архівах країни Вашингтона. Динамом цієї споруди були Лев Добрянський, голова Українського Конгресового Комітету, та славної пам'яті Дмитро Галичин, голова Українського Народнього Союзу. Два роки підготовки, телефонних розмов, листів і особистих інтерв'ю, в основному через співдію сенатора Джекоба Джевїтса, привели до того, що в 1960 році 86-й Конгрес ухвалив дозволити українцям Америки поставити монумент Шевченкові і приділив для цього гарну площу в Вашингтоні, недалеко від Білого Дому. Резолюція застерігала, що будова має бути завершена протягом двох літ. Звичайно, українці нарід неспішний, але в цій справі з них кожний міг би взяти приклад: негайно оголосили конкурс на проєкт монументу, і вибрали твір Леоніда Молодожанина, що представив Шевченка гарним, молодим, повним експресії і непокори. Не прийшлося і припрошувати громадянство на пожертви — понад 50 тисяч українських емігрантів охоче склали свої датки, і восени 1963 року площу посвятили, і землю почали історичною лопатою, що нею колись зачинали будування монументів Вашингтонові й Лінколнові. Здавалось, все йшло якнайкраще. Проте, знайшлися люди, кому це не вподобалося. Спочатку советська преса, а далі американська столична газета "Вашінгтон Пост" почали запеклу кампанію проти по-

будови пам'ятника. Обидві злі сили виставляли той самий аргумент: пам'ятник є символом самостійницьких прагнень України, а тому його не повинно бути поставлено. "Вашінгтон Пост" додавав іще й "місцевого колориту" — що нібито наш пам'ятник забиратиме повітря мешканцям тієї околиці. Добре, що нас благородно підтримала інша газета столиці, "Вашінгтон Стар", що до кінця лишилася нашим вірним другом і прихильником. Коли вже була установлена дата відкриття і все підготовано, зчинилася тривога, що уряд скасує попередню постанову. До уряду надійшла офіційна заява, і з місяць українці чекали, захмарені і стривожені. Але постанова лишилася в силі, і настав радісний день відкриття.

"Всі до Вашингтону!" — закликали наші газети, збори, імпрези. Кожний українець плянував свої вакації на той час, і хто не міг включитися в загальний похід, почувався ніяково і винувато. Знайомі дивилися ніби з осудом, бо свідком прсти винного була його пишна хата з коштовними меблями та прикрасами. А ті, що збиралися в дорогу, видобували з скрині вишиті убори, дівчата нові вінки виплітали, гаптували барвисті фартушки... То нічого, що в повнім строю буде гаряче — зате ж в самій столиці можна показатися... А може повіє прохолода...

Не повіяла! День випав дуже гарячий. Сонце не пошкодувало тепла і допекло до 98 градусів. З усіх сторін зїжджалися українці до Вашингтону — потягами, автобусами, літаками і власними автами... Поїзди страшенно попінзилися, і через те в маніфестації не стільки взяло участь, як би могло бути. Але й так було на що подивитися, коли тисяч із тридцять п'ять барвисто вбраного люду на дві години заповнили столичні магістралі. Молоді красуні в повних, традиційних убраннях різних частин Землі української; маленькі хлопчики й дівчатка у вишитих строях; Союз Українок у ніжних барвистих блюзках; бандуристи в козацьких жупанах; пластуни, й сумівці в одностроях, більшість із них у новому, придбаному спеціально для свята; молочечі оркестри в синьо-жовтих формах, з мажоретка-

ми попереду, що браво вимахували палічками; попереду чіказької оркестри гордо виступав її диригент, молодий вродливий Попович, високо піднявши булаву; де-не-де, між дівчатами в куценьких спідничках можна було завважити часом і бабусю, що з такої нагоди вирішила подівувати і собі завітчалася барвистим віночком. Здавалося, кожна жінка, що мала вишиту сукню, тепер її вдягла. Вишивки були такі гарні, що навіть при такій врочистій нагоді привертали на себе очі. А може то були свіжі дівочі личка...

Яке це було щастя, в той день і протягом цілого тижня йти по місту і раптом то там, то там стрічати барвисто вбраних українських дівчат! Люди спиняються, розпитують, вихвалюють, а дівчина гордо й задоволено усміхається і розказує про відкриття пам'ятника. Навіть чоловіки повдягали вишиті сорочки і позав'язували свої мозаїчні краватки. Згодом довелось нам побувати в Нью-Йорку на Світовій виставці, і в павільйоні Зінгера однією з головних атракцій була виставка коштовних тканин. Там були такі, що коштували до півтори тисячі доларів за метр. В чім же така коштовність? В ручній вишивці, що з них жадна навіть не наближається ні по красі, ні по майстерності до наших українських вишивок. Але наші люди чомусь радше вдягають крикливі індіанські матерії й картаті "ковбойки"...

Брали участь в демонстрації і наші друзі з інших національностей та рас: представники Білорусі, Литви, Козаків... і мурини. Хтось розтлумачив муринам, що Шевченко був другом великого негритянського актора Айри Олдріджа, і вони зараз же виставили свої дві колони, ще й з музикою, що галасливо відбивала марштівіст. Попереду литовської делегації йшла дівчина в своїм національним вбранні, і треба ж було щоб саме ту світліну більшість американських газет вмістила з репортажами про відкриття пам'ятника. Підписано, що це частина української колони. Дивимосся ми й очам не віримо. Світлина не дуже ясна, то й починаю міркувати:

Може це Союз Українок так старався, що виставив строї всіх частин України, навіть такі, що я ще

досі ніколи не бачила!? Є ж у нас місцевості, де носять і довгі спідниці з такими як це корсетками...

Якби ж то тільки спідниці, а то й литовський прапор!.. Пізніше писали до газет спростування, але результатом було тільки вибачення від литовців. А деякі наші газети, в тім числі цікавше "Українське Життя" розгаласувалися з цієї нагоди так, що й литовцям дісталось рикошетом.

В кожнім разі, мали ми навіть негрів на своєму боці. У Вашингтоні це дуже значна сила, і нам ввесь час доводилось вдаватися до їхніх послуг, наймаючи таксі. Одного разу нашим шофером була молода негритянська дівчина. Користуючись своїм становищем дами, вона нам не відкривала дверець і не носила наших валіз. Радіо грало негритянські молитви, що більше нагадують шинок, ніж церкву, а коли ми питали нашу муринку про визначні місця міста, вона дивилася на нас зневажливим поглядом і відповідала таким тоном, як говорив колись господар до її бабуні. Оскільки ж ми не знаємо маршрутів автобусів, а часу було дуже мало, то раз-у-раз мусіли кликати таксі. Питаємо одного шофера, чи Бібліотека Конгресу в неділю відкрита. Той починає нам пояснювати, що таке бібліотека, а потім категорично заявляє, що в неділю вона зачинена, як і належить. Виявилось, що Бібліотека в неділю відчинена, (як і належить). Розказуємо муринові про відкриття пам'ятника Шевченкові, що був другом їхнього славного Айри Олдріджа. Марні наші зусилля: шофер наш не знає ні Шевченка, ні Олдріджа, та й знати не дуже хоче:

— Я людина модерна, живу в двадцятім столітті, і всякі мертвяки з минулого століття мене не цікавлять... — відказує.

Про те, що його брати в Африці живуть іще в дванадцятім столітті, він, видно, не дбає.

Але ходім же на головне місце, де в цей день б'ється всеукраїнське серце. Велика площа вже заповнена народом, і над морем людським високо підноситься завинута в жовте покривало статуя. Як і всі інші, обережно протискуємось вперед. Видно, що всі дуже вва-

жають, щоб когось не штовхнути, щоб не створилась паніка і непорядок, що могли б нам зіпсувати свято. Ще заздалегідь Шевченківський комітет узгіднив кожену деталь з поліцією і удостоївся спеціальної похвали за добрі пляни. Впорядчики, за висловом "Свободи", "бойова армія інженера Івана Скіри", хлопці, як на підбір, всі низенькі й присадкуваті, але кремезні й завзяті, трималися за руки і намагалися нікого нікуди не пускати. Але люди такі просувалися, бо кожний мав свої власні причини, важливіші, ніж усе на світі, крім, звичайно, пам'ятника Тарасові. Спека була немилосердна... Дівчата й чоловіки почали мліти, ще й не дочекавшись відкриття... Діти й жіноцтво трималося міцно. Юнаки підсилювалися "кока-колою", а на траві вже стояла ціла пачка порожніх пляшок. Кілька "пересуванців" на неї спіткнулися.

— Вважайте! Що ви ходити не вмієте?! — зажартував юнак. Але жарт його не здобув успіху: навпаки, почались гіпотези, що б то сталося, якби хто спіткнувся та порізав ногу, і ще гірші речі. Юнак потиху забрав свою пачку та й відніс її геть.

— Президент Витвицький! — почувся шепіт. — Он там... Дійсно, президент УНР прийшов завчасу і під вітами тінистого дерева терпляче дожидався початку. Десять хвилин перед першою прибув тридцять четвертий президент З'єднаних Штатів, генерал Айзенговер. Зустріли його неймовірною овацією! Що й казати, це ж він підписав закон про побудову пам'ятника, завжди вважався приятелем українців, а тепер, коли нам демократи насолити, популярність його ще зросла. Вигуки "Ми любимо Айку", загули над площею, Айзенговер був видимо зворушений і задоволений.

— Ви мене так вітаєте, що мені здається, немов я знову вийшов на політичну арену, — пожартував Аїк, а коли оплески стихли, він виголосив найкращу із усіх своїх промов, і не якусь "на одчипного", а щиру і змістовну. Було дуже відрадно чути, що поставлення пам'ятника він розглядав як символ і початок звільнення України з московських кайданів.

— Коли я побачив таку масу українців навколо па-

м'ятника Шевченкові, розмах цього свята перейшов мої сподівання. Але значення цієї події не переходить моїх сподівань, бо я сподіваюсь, що наш похід від Вашингтонського монумента буде початком всесвітнього зриву за звільненням уярмлених народів.

Сповнений гордощів за доведену до кінця справу, говорив Лев Добрянський. Промовляють Владики наших церков, професор Роман Смаль-Стоцький, конгресмени Дервінський і Дульський — промови були просторі, день невимовно гарячий, і не було ніякого захисту від сонця, але час летів швидко... Коли залунав над площею "Заповіт", повільно сплигло додолу жовте покривало, і нам явилась горда, рішуча й енергійна постать молодого Тараса Шевченка. Жодні слова не змалюють, що творилося тоді в серцях, з'єднаних в нерозділиме ціле навколо Тараса Шевченка! Ні, є такі слова: це — "Заповіт", що ласкаво, ніжно і грізно гримів над містом Вашингтона.

Почалася дефіліада перед пам'ятником. Знову пропливали густі гаї українських прапорів, струнки сумівці й пластуни відбивали такт, звернувши погляд на свого Батька, грали оркестри й били дріб барабани... Під церквою на площі, де було трохи затінку, посідали просто на сходах шасливі й заморені люди.. Тут, згори, можна бачити, як внизу проходять колони, і хоч видно самі тільки голови, та серце радіє, що їх так багато...

— Як ви думаєте? Скільки нас тут було? — питаємо сусідів.

— Думаю, що тисяч із шістдесят... А як вам здається?

Ми розчаровані. Нам здавалося, що й перелічити всіх не можна. Але вже ж тисяч із сто було. Бо всю площу як маком засипали... Внизу хтось "відкрив" воду. Вона, тепленька й болотиста, дзюркає з щербатої труби, і її здобути можна тільки в посуд. То ж пішли збирати пляшки з кока-коли, що рясно валялися на площі, котячись між ногами перехожих. Скоро ґрунт коло "цілющого джерела" розмок, і люди сковзали по ньому, але стояли в черзі за водою, бо ще не хотіли покидати площу.

Відгримів "Заповіт" і гимни, український і американський... Що то за краса була, коли під відкритим сліпуче-синім небом співали його сто тисяч людей, а між ними кілька сот наших кращих хористів, та ще й з бандуристами! Мабуть такого на Україні не чули, хіба що на Софійській Площі в день проголошення Незалежності...

Потім згадали про друзів і знайомих, що з ними задалегідь плянували зустріч, умовляючися "триматися праворуч від Тараса" ... Якось так вийшло, що праворуч від пам'ятника стояли хіба що відділи медичної допомоги та оркестра, а люди були переважно в центрі або ліворуч. Виходило, що батько Тарас наче б то не в той бік повернувся, та й хто ж би те знав? Ну, і як знайти серед такого натовпу? А дехто вже й десяток літ не бачився...

Заговорив голосник. Молода, тут народжена дикторка старанно передавала повідомлення двома мовами. Бабці взялися критикувати її акцент, а мені він видався дуже милим. Такий акцент мені приємніший, ніж російський та польський акценти, що їх ті самі суворі критики не спромоглися або не постаралися позбутися за двадцять літ.

— Знайшовся хлопчик восьми літ, звать Мирослав або Россель. Просимо батьків зголоситися.

— Іван Одарченко з Торонта запрошує знайомих на каву.

— Тільки на каву? — почувся коментарій. — От скупердяга!

— Галина Журба шукає Докію Гуменну, — методично продовжувала дикторка. — Прошу панства забирати своїх знайдених знайомих і давати місце тим, що ще нікого не знайшли.

— Пане Йосипе Скакунчику, вас розшукує ваша дружина.

(А пан Скакунчик, до речі, не тільки загубився, але й не хотів бути знайденим: він саме зустрів тут свою колишню симпатію...)

Ті, що познаходилися, забувши про втому, радісно викрикували, обіймалися і цілувалися, вітали один од-

ного із великим святом і, не знаючи, з чого почати, говорили дріб'язок.

... А ми, знаєте, запізналися... Не інакше, як московські шкідники зробили так, що всі потяги чогось забарилися... В Піттсбурзі поїзд стоїть, та й стоїть, а мене, знаєте, шляк трафляє. Вийшов я на перон, лаюся з машиністом — пес би вам, кажу, морду дряпав, чого не їдете? — "Бо переді мною інший поїзд став, — каже, — а що я на нього поїду?!" Три алказельцери мусів прийняти, ще й анасину навздогін.

— І ми спізналися. Дочка привезла українське вбрання, в колоні йти хотіла, та де вже встигнути! Все ж побігла просто на станції в убиральню, перевдягнулась. Я їй подаю то вінок, то запаску, а люди кругом розпитуються — що, як та куди. Ну, їй-бо нема ні часу, ні настрою відповідати. Але тут надійшла одна гарна як сонечко американка і сказала: "А я знаю, куди ви йдете: на відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові" ... І так вона те гарно і правильно вимовила, що мені стало добре, і вся злість пропала, що ми запізналися...

— А я не з дому, а з Нью-Йорку. Свято святом, а я собі комбінатор. Спершу, думаю, подивлюсь на виставку, а тоді вже й до пам'ятника. Бо як я спершу на святі втомлюся, то, знаєте, серце в мене нікудишнє, на виставку вже не здужаю. А вже як виставку відбуду, то хоч і натомлюся, а на відкриття пам'ятника ще сили знайдеться.

— Ну, і як почуваетесь?

— Як вдруге на світ народився. Хоч зараз в дорогу та й на Україну, аби тільки воля!

— Що ж там на виставці бачили?

— Бачив багато, але те вже я вам звавтра розповім, а тепер тільки скажу, що бачив там динозаврів, мавполюдів і москалів.

— І москалів? Хіба ж вони брали участь?

— В гості припхалися. Стоїмо ми в черзі на тур по будівлі Дженорал Електрик. Сонце пече, як оце тут, люди мліють, а черга — як в СРСР за черевиками. Ну, і питаємо ми в сусідів, що ж воно там за цяця, що до неї

так важко достоятися. А обзивається хтось інший, по-московськи: "Здрасте, землякі!". — "А, ви, кажу, москалі прокляті, гнобителі й визискувачі наші, чого сюди приїздили?" Москалів було п'ятеро, одягнені, як усі, в білі сорочки й закордонні штани, в італійських гостроносих черевиках. Відрізнялись вони від інших зарослими потилицями й похмурим виглядом. Один виглядав як українець і його відтиснули назад і стерегли, як вівчарі глядять овечку. Інші говорили, а той ані слова... "Ви наверное із Западной?" — "Ні, ми із Соборної, чули про таку?". Ну, тут я їм почав сипати різні компліменти, жінка підсолювала, а дочка перекладала все по-англійськи, щоб люди чули... А тут якраз почали всередину пускати, москалі як хорти, ринули всередину, наступаючи людям на п'яти. А ми їм навздогін крикнули:

— А щоб ви так і з України утікали, негідники!..

Під крислатим деревом зустрілись два старих приятелі і посварилися... За п'ятнадцять літ обидва постарилися і стали інакші, ніж були. Один жартома зауважив, що він боявся вже, чи часом друг його не вмер, бо ніде не бачив імені його у списках жертводавців на пам'ятник. Приятель прийняв жарт серйозно — і почалося.

— На пам'ятник і без мене зібрали. А мені потрібні гроші на посилки рідним. Як не я, то ніхто їм не дасть.

— А я так думаю, що кожному із нас є куди гроші діти. Я он на операцію грошей не маю, може в мене і рак — але на пам'ятник дав. Може й не багато, але дав. Яки всі такі були, як ви, нічого б у нас не вийшло.

— Та ви би почитали, що мені пишуть... Взимку в нетопленій хаті живуть, нема за що чобіт купити... Що ж я їм вмерти дам?!

— Пишуть... Знаю я, що вони пишуть... Посилком просять, а про вільну Україну ані слова. І знаю, я що ви їм пишете: вже ж і про цей пам'ятник написати побоятесь...

— Ба напишу! А о, вже й поштівку купив, із пам'ятником...

— Якраз напишете... Та як же їм там на Україні не боятися, коли ви й тут на волі боїтесь... Певно в листі питаєте їх: "Як здоров'я вашої корови", та передаєте привіт всім курам у повіті...

Мабуть що не помиряться вже ці два приятелі...

Погомонівши, почали люди розходитися... Тільки тепер згадали, що з самого вчорашнього вечора ще нічого не їли, бо через спізнення ніколи було й поснідати... Захотілося свіжої страви й холодної води з льодом, та й ринулися лавою, заповнивши всі ближчі й дальші ресторани, навіть і дуже дорогі й люксові. Гуляли по-козацьки й не скупилися.

— Ну, Лялюко, — врочисто заявив срібноволосий огрядний мужчина, — заповідаю наш офіційний медовий місяць, що його в нас досі не було. Пам'ятаєш, як ти мене ще во дні юні макухою й мамалигою частувала? Ну, то я тобі сьогодні віддячу. Це ресторан, видно, дуже панський, і ціни тут аж під стелю... Але вибирай всякі фіглі-міглі, що тільки забажаєш, і я, твій вірний раб, все тобі купую.

Лялюня, ще гарна й пікантна на свої п'ятдесят з гаком літ, почала з насолодою перечитувати хитромудре меню, вибираючи різні тюрлюрлю і фрікасе. Поїли, і "медовий" чоловік, без зідхання і побоювання, на все готовий, прикликав кельнера.

— Вже заплачено, — промовив той.

Справа в тім, що "медовики" запросили з собою в ресторан ще й одного доброго приятеля, і той потихеньку перехопив рахунок.

В ресторані "Пекін" є виставка знаменитих людей, що тут бували. Серед них сенатори і навіть президенти: Гувер, Айк і президент Кеннеді. А коло виставки на столику — журналик, а на обкладинці статуя Тараса Шевченка. Це розклад імпрез і вистав на цей тиждень, і головною подією тижня вважається наше Свято. Подякувавши господареві, беремо дві книжечки на згадку...

Треба поспішати на концерт. Їх у цей день аж чотири: два, на зміну, в Залі Конституції, третій — це фе-

стиваль молоді, а четвертий — на бенкеті. А п'ятий був ще в п'ятницю, перед відкриттям — виступ Капелі бандуристів імені Тараса Шевченка. Добре, що так багато, але не можна на все встигнути, та ще після наснаженого емоціями торжества на площі... Ледве вистачило часу, щоб притулитися в будь-який готель та забезпечити собі якийсь притулок на ніч і, головне, місце, де можна ввечері змити втому, піт і пилюку... Та й на концерт же треба десь перевдягнутися, щоб не посоромити нашого гарно вдягненого Тараса, як він представлений на монументі.

Конституційна зала, величезна історична будова, на жаль, не була охолоджена, і далі нам було тепленько, але не так вже зле, як вдень на площі. Дами махалися програмами, а їхні чоловіки сердились, що через те махання їм не можна нічого прочитати. Враз погасло світло, на сцену вдарив рефлексор, і почалась деклямація поеми "Неофіти". Добре, що її вибрали, а не що інше — цю глибоку, філософську алегоричну поему про Україну. Олімпія Добровольська і Йосип Гірняк зробили монтаж досконало. Молоді декляматорки творили пластичні живі картини і перегрупувалися, як тільки текст заповідав зміну. Створювалось враження, що це драматизація поеми, де ролі розподілені акторам — але це були ті самі декляматорки, в тих самих античних костюмах, із скупими, але красномовними жестами.

Об'єднані хори займали всю сцену. Разом на сцені було до трьохсот осіб, та стільки ж ще на другім концерті. Це були кращі з багатьох існуючих українських хорів на еміграції: об'єднані хори з Чікаго, під керівництвом Івана Трухлого, ньюаркська "Трембіта", філадельфійський "Кобзар", клівлендський "Дніпро", слава "Думка" з Нью-Йорку... Якби Ти, батьку-Тарасе, почув їх могутній спів, Ти, що сам так любив спів і так чудово співав — якби почув ти кантату Самійленка-Лисенка або "Вибір Гетьмана" Бориса Кудрика, на Твої слова, серце б Твоє зраділо, що підтвердилися Твої слова — "Наша дума, наша пісня не вмре, не загине..."

Василь, він же Вільям, Шуст деклямував по-англійськи "Юродивого", і його оригінальна манера рецита-

ці могла би вдало бути введена на наші академії: Шуст злюнджує експресію. Звичайні речі він говорить, звичайним голосом, а не кричить несамовито, як це роблять часто наші декляматори. Тільки коли доходить до кульмінації, коли вже стане гаряче, тоді можна і "рятуйте!" кричати, але не з самого початку...

Загалом, концерти відзначилися неімовірно високим рівнем виконання, модерністю (не обов'язково модернізмом) і державною монументальністю. Народові, що на власні сили, в умовах еміграції, спромігся створити такі мистецькі колективи, нема чого сумніватися в своїх силах!

В той же час у Колізеї від п'ятої години відбувалися виступи молоді, і виявилось, що, не зважаючи на всі наші нарікання на те, що наша молодь нам "пропадає", справді вона є і не збирається пропадати. Тільки треба, щоб батьки менше дбали про канапи, а більше про своїх дітей, та щоб не шкодували грошей на українські табори, оселі та курси українознавства.

Три з половиною тисячі засіли в Нешенел Арморі на бенкеті. Отам вже можна було побачити всіх наших вождів, включно із Ярославом Стецьком, Степаном Ленкавським та Олегом Ждановичем. Тут були і наші американські друзі — сенатор Мортон з Кентакі, конгресмен Рей Медден із Індіяни, Баррет О'Гера з Ілліной, Вільям Брей із Індіяни, і багато, багато інших, що знайшли час для цієї довгої-предовгої, по-українському задовгої імпрези. Та й як їй не бути довгою, коли виступало сім американських і дев'ять українських промовців, і ніхто на слова не скупився. Говорили до першої ночі і мали "Гуд тайм". Старенький О'Гера запросив присутніх встати, коли він зачитував по-англійськи Шевченків вірш. Капелян Сенату, монсеньйор Фредерік Бравн Гарріс, що в статті у "Вашінгтон Стар" назвав монумент Шевченкові другою Статуєю Свободи, заявив: "Я — тепер українець". Був тут і наш вірний оборонець проти нападів "Вашінгтон Пост"-у та інших опонентів пам'ятника, кореспондент газети "Вашінгтон Стар", Роберт Луїс, Василь-Вільям Шуст читав ліричні вірші Шевченка по-англійськи, а Джек Пеленс — теж не по-українськи, "Ме-

ні однаково“, і було нам дуже приємно, що йому таки не однаково...

На другий день зранку було погоже й прохолодно. Хоч вчора пізно полягали, та довго спати не хотілося — шкода час на сон витрачати. Ідемо на прощу до пам'ятника, привітати Батька нашого на новім місці, побачити, як там йому поводитьсь, та й поговорити з ним трохи насамоті. Бо вчора після відкриття до Шевченка годі було доступитися: люди тиснулися до п'єдесталу, щоб доторкнутися до ніг поета, неначе сподівалися чудесного зцілення від хворости... Старенький чоловік стояв біля ніг Поета і шепотом деклямував, з рясними сльозами, "Будеш, Батьку, панувати..." Лаштувалися групи для фотографій, але не можна було зробити, бо ввесь час, як морські хвилі, напливали нові й нові люди.

Ми пішли на північ по Тринадцятій, а тоді звернули на "Пі" та й спрямували до Двадцять Другої. Ішли, як на прощу, пішки, хоч було далеко. Дорога випала невдала, через брудні й занедбані муринські околиці. Назад ми вирішили йти кращою дорогою, по Шістнадцятій — це одна із кращих вулиць Вашингтону. За Шістнадцятою дільниці були дедалі кращі, з виплеканими квітниками. Недалеко від площі Шевченка надібали ми дуже розкішну крамницю квітів і зайшли купити китицю, щоб покласти до ніг Поетові. Мене, признатися, дивувало, що не покладено жодного вінка, але питати я не наважилась, щоб не починати критики. Що зроблено, те й добре, нема чого гудити та вишукувати хиб! Мабуть просто часу не вистачило би, якби всі організації почали урочисто складати квіти... Тут навіть на могилу президента Кеннеді першого дня не клали квітів, лише на другий день.

Квіти в крамниці були чудові і, як казала моя мама, виглядали немов штучні. А ціни були такі штучні: це була крамниця, де дипломати замовляли вінки та букети, і пересічна ціна букета чи вінка була на кількасот доларів. Моя десятидолярова китиця виглядала на п'яттак, але це був дар від серця. Квіти були ніжні й приємні.

Підходимо вже до пам'ятника. Старша дама, з ма-

нерами колишньої вчительки, розпитує, чий же то пам'ятник виріс на їхній площі.

— Тараса Шевченка, — кажемо.

— Шевченка?! — шепелявить пані. — Як же це його вимовляти?!

— Так, як Шекспіра. Звучить подібно. Шевченко — як Шекспір, тільки багато більший, — допомагають земляки, що прийшли на підмогу з сусіднього готелю. А в другім місці вчать вимовляти, б'ючи на амбіцію:

— Ви хто за фахом?

— Інженер.

— Ну, то вам, людині освіченій та інтелігентній, з вимовою біди не буде.

Молодий студент задивився на гарну українську дівчину в полтавськім убранні та й розпитується про її стрій. Його це, видно, більш цікавить, ніж пам'ятник. Україночка всміхається, кокетує і щечече, як канарка. Раптом усмішка зникає з її лица: навмисно, чи випадково, студент запитує, чи українська мова однакова з російською. Якийсь "Голова Славонського відділу" певно вже натовк йому такої "науки"...

— А ви — москаль?! — з підозрою запитує дівчина.

— Ні, американець, але вивчаю російську мову в університеті.

— А на якого дідька вона вам потрібна? — допомагає дівчині старша пані, що весь час настоєжено до них прислухалася.

Юнак не розуміє. Дівчина починає говорити до нього по-українськи, зумисне підбираючи слова, цілком відмінні від російських еквівалентів. Це відповідь на його запитання.

Ну що ж, і тепер Шевченко не сам на площі... Повнісінько людей на площі, що так само, як і ми, прийшли сьогодні, щоб поговорити з Тарасом насамоті та зробити знімку на згадку. Клацають фотоапарати і теркотять кіно-камери. Просять чужих, щоб зфотографували цілу родину. Звичайно, ті, що так охоче беруться прислужитися і мають манери професійних фотографів, підставлять під лінзу свій великий палець, і це все, що потім виходить на світлині... А одна пані, поба-

чивши наш поляроїд, не могла надивуватися, що це за чудо, що робить світлину за півхвилини.

— Ой, голубчики ж мої, та зробіть же мені тільки оденьку світлину, прошу вас уклінно!

Ну, вже як так дуже просить, вирішили її ошасливити. Та поки ми витягли світлину з апарата, наша пані зникла, і ми її вже не змогли відшукати. Так і лишилась її симпатична постать нам на згадку...

Здалеку зфотографуватися нам пощастило, а от підійти під самий монумент — ніяк не можна. До ніг поета покладено три величезних вінки. Біля пам'ятника довго вмощуються пластові групи і торгуються, хто біля кого має стояти за рангом, а як хто інший тим часом хоче примоститися попереду них та клацнути собі знимку — вони кричать, як зграя сердитих птахів. Ми просилися — просилися, бо ж часу бракне, записалися на тур до Маунт Вернону, і вже пора — не згодні. То ми, троє ж тільки, стали перед ними та й таки зробили світлину. Гарна вийшла світлина, тільки за нами пластуни кулаками махають, а це дуже негарно виглядає при статуї Того, хто нам заповідав "Обніміте ж, брати мої, найменшого брата..." Часом якраз той найменший брат не хоче обійматися, а кулака показує...

Взяли таксівку і вскочили в екскурсійний автобус. І що ж ви думаєте? Маршрут починається від пам'ятника Шевченка! Це нам видалося, як символ: від Шевченка — до Вашингтону (Маунт Вернон, куди прямували, це — дім президента Вашингтона, де й поховано його з дружиною Мартою). Отже, провідник почав свою лекцію з пояснень про пам'ятник Шевченка. Треба признатися, що його інформації нам не дуже сподобалися. Ім'я поета він вимовив неточно і згадав, що це "досить контроверсійний пам'ятник" українському поетові, що "має бути" досить відомим. Довелося "допомогти" йому репліками, а потім ще й листом до управи "Грейгаунда". Але дуже добре, що такий важливий маршрут, як поїздка до Вашингтонського маєтку, починається з нашого монумента, і кожний провідник буде згадувати Шевченка на самім початку.

Увечері перейшлися повз Білий Дім і бачили ціка-

вий атракціон. Треба вам сказати, що перед Білим Домом завжди щось діється, і мабуть прикро буває президентові та його родині, поки звикнуть. Цього вечора відбулося аж два "дійства": з одного боку ходили чорні, а між ними кілька білих демонстрантів, що вимагали розшуків убитих борців за права негрів у Міссісіпі. Вони носили свої плякати, ходили кружком, а коли їм починало крутитися в голові, то ставали в ряд і хиталися, співаючи немудру мелодію "Ми не боїмся" ... Як же стемніло, вони запалили свічки і продовжували свій марш, і це виглядало романтично, хоч справді романтики тут жодної нема ... А з правого боку маршували військовим кроком шістнадцять молодиків у хакі, зі свастиками на рукавах, з високо піднятими американськими прапорами і плякатами, що висували такі лозунги, як: "Африка — для чорних; Америка — для білих!", "Кому потрібні негри?!", "Найбільше злочинів заподіяно неграми", і т. д. Один із цих демонстрантів був намазаний сажею і позував за негра. Час від часу пікетери викрикували по літерах ім'я лідера американських фашистів: Р-о-к-в-е-л-л!! А тоді починали ходити кругом в інший бік, щоб не заболіла голова. На другім боці цілий натовп різнокольорового люду спостерігав демонстрантів, але лиця були дерев'яні, й емоції глибоко заховані.

Ще один день ми провели у Вашингтоні. Головною причиною цього було те, що ми на другий день таки не добилися "до самого Батька", і вирішили прийти ще раз, бо хто зна коли знов приїдемо до Вашингтону.

Вже йшли по гарній Шістнадцятій вулиці. Ще повно було українців, і по вишивці нас пізнавали та підвозили українці, що їхали автом. Отож, українська ноша часом ще й користь приносить! А я у Вашингтоні вирішила всі свої вишиті скарби виставити ...

Зайшли в каварню поснідати, купили всі газети, переглядаємо. Ну, так і є: "Вашінгтон Стар" дає гарні статті й світлини, містить промову монсеньйора Гарріса, подає максимальні цифри учасників Свята — 100 тисяч, понад 35 тисяч у маршових колонах (було би більше, коли би поїзди не попознилися). Ну, а "Вашінгтон

Пост“ ще пробує вкусити: за їхньою ”математикою“, участь в святі приймали тільки 35 тисяч, навіть спека була, за їхнім спеціальним термометром, не 98, а тільки 91, і газета з іронією зазначає, що при такій температурі багатьох людей мліли... Ба, ”Вашінгтон Пост“ заявила, що на це свято прибули українці АЖ із Мічігану, так ніби вони не знали, що насправді прибули наші люди АЖ із Каліфорнії, Кентакі, Канади, Європи, Аргентини, Бразилії й Австралії! Як вже говорити про пресу, то й ”Новое Русское Слово“ обізвалося і повідомило... що в поході брало участь три тисячі українців! Сотні протестів надійшли до цієї газети, і ”Русское Слово“ відразу ж надрукувало спростування, що були не три, а тридцять п'ять тисяч. А на мою думку, то хай би цього спростування і не було: той факт, що наші люди так уважно читають московську брехалівку, дуже мене розсердив і засмутив.. Найщедріша на цифри була, звичайно, наша матінка — ”Свобода“: за її даними, в Святі взяли участь **понад** сто тисяч, а в поході сорок тисяч. Ну, і спека, за ”Свободою“ була ”майже до 100 градусів“, а це підкреслює нашу витримку. Признатися, ми дуже боялися за президента Айзенговера, щоб його здоров'я не підвело, але Аїк витримав до кінця молодцем. А досить тепло вдягнена бабуся, щоб себе підтримати на дусі та не зімліти, так сама до себе примовляла:

— Оце ж Тобі, Батечку, певно так гаряче було в тій Оренбурзькій пустелі...

Ну, а советська преса? Про пам'ятник ще й досі і ні згадки. Звичайно, як і тут, випхнули свій ”спутнік“ попереду — 20 червня поставили пам'ятник Шевченкові в Москві, і сам Хрущов його відкривав. Спочатку завзято пробували підфальшувати наш монумент як справу рук ”прогресистів“. ”Вечерній Київ“ за 24 лютого цього року повідомив таке: ”Нью-Йорк, 24 лютого, ТАРС. Прогресивна громадськість США готується відзначити 150-річчя з дня народження великого українського поета, Тараса Григоровича Шевченка. — Ювілей, який за рішенням ЮНЕСКО святкуватиметься у всесвітньому масштабі. Активну підготовку до ювілею ведуть американці українського походження. В березні-

квітні вони проведуть урочисті вечори і концерти в Нью-Йорку, Філадельфії, Детройті, Чикаго, Нью-Гейвені, Рочестері. В ряді інших міст будуть відкриті фото-виставки, присвячені великому поетові. Готується випуск ювілейного журналу, в якому будуть вміщені статті про життя і творчість Т. Г. Шевченка, уривки з його чудових творів. У травні на торжества у Київ віде делегація Ліги американських українців. Координацією роботи по підготовці до торжества займається громадський комітет, створений прогресивними колами США. З цілковитим схваленням зустріли прогресивні американці українського походження опублікований газетою лист діячів культури Радянської України з приводу спорудження пам'ятника Т. Г. Шевченку у Вашингтоні. Відкриття у червні цього року в столиці Сполучених Штатів пам'ятника Т. Г. Шевченку є новим доказом глибокої поваги американського народу до великого поета“.

Як вам це подобається? Звичайно, ми є прогресивні українці в З'єднаних Штатах, і тим прогресом, що його ми прагнемо, є створення незалежної Української держави. Але советська преса має на увазі інших, плюгавих горе-прогресистів, що використовуючи матеріальні блага капіталістичної Америки, підрубують суцок, на котрім сидять, рабськи виконуючи вказівки советських босів. Цікаво, скільки і яких концертів та виставок вони влаштували "у всіх містах США“!

Величезне, гаряче, соняшне свято, що сколихнуло душі й серця всіх українців у цілому світі, в тім числі й на нашій знедоленій Батьківщині, перейшло, але не проминуло. Те сонце світить нам і завжди світитиме. Недаремно стоїть статуя Шевченка в такім знаменнім місці, між всіх закордонних амбасад — як амбасадор Вільної України. І хоч на відлуннях великої події вже точаться дріб'язкові суперечки й дорікання — чом, мовляв, Шевченко наш не старий, а молодий (та ж так в конкурсі на проект було заповіджено, після того, як громадська думка розкритикувала Вінніпезький пам'ятник старшого, сумного Шевченка); а як вже молодий, то чом не в шапці; або чому він не сидить, а стоїть, і та-

ке інше... вже почалися слушні зауваги, що в грамоті, замурованій у п'єдестал, не занотовано імени Президента УНР; що МУН "не дописав" у показі; що одна з наших партій забагато гарячкувала (як зазначає "Свобода", температура ж була до сотні) і з якоїсь причини, м'яко висловлюючись, пробувала не допустити до участі чіказьку оркестру молоді... Та цур йому! Нехай всі ці недоділки, як роса, зникнуть в соняшнім промінні нашої перемоги на шляху до вільної України.

Коли ми відходили від монументу, на третій день по його відкритті, там залишився старенький сивий дідусь, що сидів собі під пам'ятником і стиха розмовляв з Поетом:

— Оце ж Ти тут, Батьку, будеш з нами жити! На вигнанні, так як і ми, але ж на волі. Тут Тебе ніхто не заставить пісні про партію писати. Стій же тут, височій та красуйся в цім гарнім місті, на радість і втіху цілого українського народу...

Липень 1964

З М І С Т

	Стор.
Слово до читачів	5
Під бомбами в Берліні	7
У країні гірських козлів	21
З вікна поїзду	45
Великдень у Канаді	53
Нью-Йорк очима українки	59
У царстві "Свободи"	86
Каліфорнія	91
Столиця	100
Жіноча фортеця	110
Чорноземний край	118
Знайомі з Рочестеру	158
Кубанізована Фльоріда	180
Університет	195
Звершилося!	217

Este libro terminó de imprimirse en julio de 1965, en los Talleres Gráficos "Dorrego", Avda. Dorrego 1102, Buenos Aires, República Argentina

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina

2.75

